

ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ
ІМ. ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ

На правах рукопису

Тищенко Ігор Юрійович

УДК [623.82+355/422/423]:(497.1)''1979/2000''

**ТЕМА: ЗАСТОСУВАННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК У ВОЄННИХ
КОНФЛІКТАХ ЗА ДОСВІДОМ БОЙОВИХ ДІЙ
В АФГАНІСТАНІ і ЧЕЧНІ (1979–2000 рр.)**

20.02.22 – військова історія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник: Бушин Микола Іванович
доктор історичних наук, професор.

КИЇВ – 2004

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ І НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1 Стан наукової розробки проблеми	7
1.2 Основні методи дослідження.....	14
Висновок.....	21
РОЗДІЛ II ФАКТОРИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ТАКТИКИ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ З'ЄДНАНЬ І ЧАСТИН У СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ	22
2.1 Сучасні збройні конфлікти та їх вплив на застосування загальновійськових з'єднань і частин.....	22
2.2 Тактика дій збройних формувань супротивника у збройних конфліктах	30
2.3 Тактика загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах та її проблемні питання.....	42
2.4 Управління загальновійськовими з'єднаннями і частинами у збройних конфліктах.....	53
Висновок.....	64
РОЗДІЛ III ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ	67
3.1 Основні форми і способи застосування загальновійськових підрозділів у збройних конфліктах	67
3.2 Особливості дій загальновійськових підрозділів при попередженні та запобіганні збройним конфліктам.....	73
3.3 Дії загальновійськових підрозділів у специфічних умовах	115
3.4 Можливі напрямки використання досвіду бойового застосування сухопутних військ у конфліктах у сучасних умовах реорганізації Збройних Сил України.....	123
Висновок.....	132
ВИСНОВКИ	137
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	142

ВСТУП

Багатотисячний досвід свідчить, що вся історія людства пов'язана з війнами. За останні дві тисячі років на планеті відбулося близько 15 тисяч різноманітних військових конфліктів. Чимало конфліктів припало на другу половину ХХ ст. Наприклад, тільки за період з 1945 р. по теперішній час у світі зафіксовано більш чотирьохсот різних збройних сутичок [1, С.66]. На сучасному етапі вплив конфліктів на розвиток відносин між державами невпинно зростає. Стає більш очевидним, що нині у взаємопов'язаному житті народів політичний клімат планети значною мірою визначається ситуаціями у “гарячих точках”.

Як зазначено в одному з керівних документів Міністерства оборони України, “В умовах, коли загрозу світової війни (як ядерної, так і звичайної) хоча й не усунуто повністю, але значно знижено, головну небезпеку для стабільності та миру являють саме локальні війни та збройні конфлікти...” [2, С.14].

У цих сутичках безпосередню участь беруть усі види та роди збройних сил. Однак головну роль у них відіграють, як правило, загальновійськові з'єднання Сухопутних військ. Та все ж основне їх застосування спрямоване на вирішення завдань із запобігання та приборканню збройних конфліктів.

Враховуючи реальність появи “гарячих точок” поблизу кордонів України та можливість їх поширення на території нашої держави, досвід бойового застосування загальновійськових частин і підрозділів є **актуальним** для нас у сучасних умовах. Тим більше, що нині ряд підрозділів і частин української армії беруть участь у миротворчих операціях на території багатьох регіонів планети. Причому немає ніякої гарантії того, що в ході цих операцій вони не будуть задіяні у бойових діях. Навіть можна передбачити, що при виконанні бойових завдань, вони можуть опинитися в таких умовах, в яких знаходилися і вели бойові дії

загальновійськові частини і підрозділи, наприклад, радянської армії в Афганістані (1979–1989) або російської – в Чечні (1994–1996; 1999–2000).

Саме тому необхідно у мирний час готувати загальновійськові підрозділи та інші частини наших Збройних Сил до дій у воєнних конфліктах, які реальніше за все будуть вестися сумісними зусиллями різних силових структур “не класичними способами”. Отже, за таких умов виникає необхідність розробки тактики загальновійськових з’єднань і частин, особливо у специфічних сучасних умовах.

Науковим обґрунтуванням доцільності проведення дослідження стала відсутність в Україні спеціальних праць з цієї тематики, які містили б узагальнений досвід бойових дій у війнах в Афганістані та Чечні, глибокий аналіз форм та способів їх ведення і висвітлювали аспект застосування в них загальновійськових частин і підрозділів тощо.

Об’єктом наукового вивчення стали воєнні конфлікти в Афганістані й Чечні.

Предмет дослідження – загальновійськові частини Сухопутних військ та їх застосування в цих конфліктах.

Зв’язок роботи з науковими програмами, темами та планами. Дисертація виконана згідно з планом та програмами науково-дослідної роботи з історії воєнного мистецтва, що здійснюється кафедрою історії Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля та відповідно до наукових заходів Національної академії оборони України.

Мета роботи: на основі аналізу опублікованих документів та матеріалів архівів, а також спеціальної літератури висвітлити причини та особливості застосування сухопутних військ, показати розвиток тактики їх дій у воєнних конфліктах, які мали місце в Афганістані та Чечні, визначити характерні риси тих подій. Важливим також є з’ясування напрямків можливого використання набутого тоді досвіду для сучасних Збройних Сил України.

Наукові завдання зумовлені тим, що на сьогодні в Україні практично відсутні спеціальні праці про бойове застосування загальновійськових

підрозділів в локальних війнах і збройних конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ ст. А саме в цей час на озброєнні розвинутих країн світу з'явилися така зброя і бойова техніка, застосування яких призводить до кардинальних змін як у формах і способах збройної боротьби, так і в характері війни в цілому.

Тому дисертант, виходячи з важливості обраної теми та її значущості для сучасних Збройних сил України, поставив перед собою такі завдання:

- узагальнити досвід застосування Сухопутних військ у війнах в Афганістані та Чечні;
- розкрити основні фактори, що обумовлюють розвиток тактики загальновійськових підрозділів у воєнних конфліктах;
- показати характерні особливості ведення бойових дій та виявити тенденції і закономірності здійснених заходів;
- з'ясувати протиріччя, які існували при застосуванні загальновійськових підрозділів у воєнних конфліктах та встановити шляхи їх вирішення;
- у результаті дослідження запропонувати можливі напрями використання тогочасного досвіду для кращого можливого застосування сухопутних військ.

Новизна роботи і **особистий внесок автора** полягають у комплексному вирішенні проблеми, яка досі ще не стала в Україні предметом спеціального дослідження. В дисертації вперше всебічно розглядаються питання, пов'язані із застосуванням Сухопутних військ у воєнних конфліктах сучасності, зокрема, в Афганістані та Чечні; досліджується розвиток їх тактики; визначаються особливості, які характеризують дії загальновійськових частин і підрозділів при упередженні та запобіганні збройних конфліктів і подаються можливі напрями використання тогочасного досвіду в процесі сучасного реформування Збройних Сил України. Результати проведеного дослідження значно розширюють і поглиблюють знання в галузі вітчизняного воєнного мистецтва. У науковий обіг вводиться раніше ніким не опрацьований архівний матеріал.

Виконана робота, всі розробки, обчислення, висновки здійснені дисертантом особисто.

Методологічну основу становлять принципи історизму, системно-структурний та об'єктивізму, що дозволило розглянути явища в їхньому розвитку, залежність військової справи від політичних і соціально-економічних чинників, тощо.

Хронологічно робота охоплює періоди воєнних дій в Афганістані (1979–1989 рр.) і Чечні (1994–1996; 1999–2000 рр.).

Практичне значення роботи полягає в тому, що її найважливіші положення та результати можна використати при розробці проблем військово-історичної науки, теорії і практики розбудови Збройних Сил України, поліпшення підготовки офіцерських кадрів. Матеріали дисертації можна також залучити для написання навчальних посібників і підручників, у практиці читання курсів з історії війн і воєнного мистецтва.

Апробація результатів дисертації здійснювалася в ході занять з курсантами і слухачами вищих навчальних закладів МО України, з різними категоріями військовослужбовців Міністерства Оборони України, а також на міжнародній науково-практичній конференції та семінарах, на засіданнях профільних кафедр.

Публікації. Основні положення дослідження опубліковані в збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції “Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ ст.: проблеми теорії і практики” (Київ, 2002) та 3 статтях у фахових виданнях (їх загальний обсяг становить авторських аркушів).

Структура дисертації відповідає меті і завданням дослідження. Вона складається з вступу, трьох розділів з конкретними висновками до кожного з них, загальних висновків та списку літератури (13 стор.) (загальний обсяг дисертації – 155 стор.).

РОЗДІЛ І

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ І НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки проблеми.

Висока динамічність воєнних подій останніх років змусила науковців розпочати упорядкування воєнної історії як складової частини системи знань про війну та армію. Це викликає необхідність створення об'єктивної воєнної історії України. Сучасність вимагає досліджень, які б аналізували діяльність Збройних Сил у процесі врегулювання воєнних конфліктів, достовірність воєнно-історичної інформації з цих проблем.

В історіографії процес застосування різних видів і родів військ у локальних війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст., зокрема, сухопутних військ, не залишився поза увагою істориків, особливо військових, які з самого початку намагалися з'ясувати для себе причини виникнення такого явища, як воєнний конфлікт, дати йому класифікацію, визначити роль та місце людського фактору, основні шляхи і способи використання в ньому сил та засобів тощо.

Одними із перших це намагалися зробити такі видатні історики, політологи, теоретики проблем війни та світу, як: З.Бжезінський, Д.Волкогонов, Дж.Джоулвен, Г.Кіссинджер, Дж.Кеннан, Дж.Мак-Конелл, Дж.Робертсон, Х.Солана, С.Хантінгтон та ін. [3-5, 6, 7, 8, 9-10]. Їх праці про сутність і витоки збройних конфліктів, причини виникнення та напрямки їх запобігання і понині залишаються найґрунтовнішими і фактологічно найбільш наповненими.

Важливий фактичний матеріал з даної проблеми представлений у працях відомих вчених В.Еміна та Ф.Кальхофен [11,12], які ввели до

наукового обігу великий масив першоджерел, чим значно полегшили умови для подальших студіювань з тематики.

Про те, що тема локальних війн і збройних конфліктів стає на теперішній час актуальною, свідчить поява в 90-х роках ХХ ст. цілого напрямку наукових досліджень стосовно воєнних конфліктів, кількість яких, починаючи з 1991 р., у різних регіонах планети значно зростає.

Вагомий внесок у цьому аспекті зробили французькі вчені, зокрема Гастон Бутуль, який заснував Французький інститут політології в Парижі, а також фахівці з Інституту досліджень ненасильницьких відносин у конфліктах.

До провідних наукових центрів з цієї проблематики належать також Інститут дослідження міжнародного миру в Осло (Норвегія), Стокгольмський інститут досліджень проблем миру (Швеція), Товариство дослідників проблем миру та конфліктів при Гамбурзькому університеті (Німеччина), Центр аналізу конфліктів при Кентському університеті (Великобританія), Центр дослідження миру та конфліктів при Копенгагенському університеті (Данія), Центр дослідження соціальних конфліктів (Нідерланди), Центр міжнародної інформації та досліджень миру і конфліктів (Іспанія).

Оригінальний підхід щодо війн та конфліктів демонструють воєнні експерти США та НАТО. Насамперед, вони зосереджують увагу на воєнно-стратегічних та воєнно-технічних аспектах, розрізняючи війни за масштабами та засобами застосування на загальні ядерні, та загальні звичайні; ядерні війни на театрі воєнних дій; звичайні війни на театрі воєнних дій. При реалізації стратегії глобального домінування, зіткнувшись із конфліктами більш низького рівня, ніж глобальні війни, американські вчені розробили концепцію воєнних конфліктів різної інтенсивності, у якій охоплено весь їх спектр – від "невеликих" війн до глобальної. При цьому війна з використанням ядерної та інших видів зброї масового ураження, а також загальна війна на театрі воєнних дій визначаються як конфлікт високої інтенсивності; інші війни, що проводяться з обмеженими цілями,

належать до конфліктів середньої інтенсивності. Решта акцій, від воєнних до психологічних, об'єднані в конфлікти низької інтенсивності.

На сучасному етапі відбувається інтенсивне формування української та російської шкіл, щодо вивчення локальних війн і збройних конфліктів. До них, насамперед, належать такі провідні фахівці як А.Борщов [13], К.Арцибасов, С.Єгоров [14], Н.Арбатова [15], Б.Божедомов [16], М.Ректенбальд, В.Дрецинський [17], К.Козлов, С.Цибенко [18]; С.Мосов [19], К.Сліпченко [20], С.Сидоров [21], В.Рунов [22-23] та ін.

Вагоме місце, що до вивчення питань стосовно застосування Сухопутних військ у війнах останньої чверті ХХ століття, зокрема в Афганістані і Чечні, займають праці наступних фахівців, які опубліковані у відкритих виданнях, а саме: А.Краснова [24-25], А.Байєра [26-27], Л.Леонідова [28], В.Баринькіна [29], В.Маганова [30], М.Новичкова [31], Є.Матвєєва [32], А.Лисса [33], А.Васильєва [34], Л.Галіна, В.Богданова, В.Афанасьєва, А.Дроздова, Ю.Кузьминова, А.Лазаренко [35], А.Горєлова [36], А.Гушева, Є.Сергєєва [37], А.Маначинського, А.Георгійова [38] та інші; з питань застосування ВМС, ППО та ВПС – К.Лумпурова [39], С.Пашкова [40], А.Горєлова [41], В.Облепіхіна [42-45], В.Доценко, В.Капитанець, Ю.Родин–Сова [46], В.Бондарєва, А.Антонєць, І.Александрова, С.Сокута [47], М.Каратуєва, В.Чернигель [48], А.Кузнєцова, І.Потапова [49-50], А.Корнукова, А.Родіна [51], Л.Артюшина, С.Мосова, В.Толубко [52], В.Круглова [53], В.Моцака [54], В.Палагіна та інші; з питань застосування сил спеціальних операцій та засобів РЕБ – І.Воробйова [55-56], С.Сергєєва [57], В.Потапова [58-59], В.Кисільова, В.М.Рибалко [60] та інші.

Слід зауважити, що локальні війни кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., зокрема й ті, що досліджуються в даній роботі, дали змогу багатьом військовим фахівцям проаналізувати їх, та дати пояснення у відкритих публікаціях, що до можливих напрямків розвитку воєнного мистецтва в ХХІ столітті. До них належать: І.Воробйов [61, 62, 63], В.Куликов, С.Батюшкін [64-66], Ю.Сизов, В.Булгаков, А.Спряга, С.Михалєв [67], А.Золотарьов [68],

А.Корнуков, В.Сапожинський [69], В.Маганов, А.Цветков [70], А.Клименко [71], В.Круглов, В.Крисанов, А.Захаров, С.Богданов [72, 73], Є.Коротченко, а також вчені Інституту воєнної історії Міністерства оборони Російської Федерації, спеціалісти Центру воєнно-стратегічних досліджень ГШ Збройних Сил РФ та Інституту політичного та воєнного аналізу Росії.

Представники названих наукових центрів основну увагу зосереджують на комплексному вивченні всіх форм колективних агресивних дій, застосовуючи методи дослідження різних наук: біології, математики, соціології, демографії, психології та ін. Вони визначають способи виміру ймовірності воєнних конфліктів, розраховують їхню можливу періодичність, висувають гіпотези про закономірність подолання війни та встановлення миру, застосування в ній сил і засобів. Проте, стосовно нашого питання, залишається ще багато не з'ясованого.

У нашій державі дослідженнями проблем воєнних конфліктів та їх врегулювання займаються потужні наукові центри та установи - Національна академія оборони України, Інститут історії України НАН України, Український інститут воєнної історії, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, науково-дослідний центр (гуманітарних проблем) Збройних Сил України та Національний інститут стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України. Цей напрям досліджень в Україні представляють В.Бруз, М.Рибак, Ю.Бадах, В.Макаров, В.Корнієнко, О.Гуржій, О.Гончаренко, Є.Лисицин, Г.Костенко, Г.Перепелиця, В.Сліпченко, В.Толубко, Ю.Бут, В.Косевцов, В.Телелим, С.Мосов, О.Пулим, В.Смолянчук та ін. [74, 75, 76, 77, 78, 79, 80]. Особливу увагу з них, стосовно нашої теми, привертають праці М.Рибачака, Ю.Бадаха "Воєнне мистецтво в локальних війнах після Другої світової війни", В.Корнієнко, О.Гуржія "Тенденції розвитку збройної боротьби в сучасних умовах" та В.Толубко, Ю.Бути, В.Косевцова "Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів".

Всі ці автори у своїх студіях детально відтворили причини виникнення локальних війн, визначили їх класифікацію, описали хід воєнних дій у цих

конфліктах, виявили окремі характерні риси і особливості розвитку стратегії і тактики в них. Однак, стосовно конкретного періоду і поставлених питань у нашій дисертації, на даний час, не існує повного комплексного аналізу, де був би узагальнений досвід зазначених війн з визначенням характерних рис і особливостей форм і способів ведення збройної боротьби, тактики дій загальновійськових з'єднань і підрозділів тощо.

Вагомим внеском у справі розробки українських дослідників теорії воєнного конфлікту і застосуванню в ньому сил та засобів є напрацювання доктора політичних наук Г.Перепелиці, завідувача відділу воєнної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України. Основні наукові погляди на проблему викладені їм у значній кількості робіт. У них автор аналізує воєнно-політичний конфлікт з точки зору методології його дослідження та врегулювання.

Грунтовну класифікацію воєнних конфліктів, на підставі сукупності найбільш істотних показників, що визначають їх характер, подав у своїх роботах професор кафедри стратегії Національної академії оборони України Г.Костенко. Показники класифікації при цьому формуються з урахуванням спільності їхніх однорідних істотних ознак – правових, культурних, соціально-політичних, стратегічних та якісних. Новизна запропонованої методології полягає в тому, що вона дозволяє перейти від систематизації агресій до класифікації збройних конфліктів. Разом з тим дослідник не ставив за мету розглянути безпосередньо питання щодо бойового застосування сил та засобів збройної боротьби в цих локальних війнах.

Для типології та класифікації воєнних конфліктів, до врегулювання яких могли би бути залучені Збройні Сили України, зокрема в зоні Перської затоки та в Іраку найбільш обґрунтованим, на наш погляд, є застосування підходів, запропонованих дослідниками М.Гарєєвим, В.Сліпченко, С.Ткаченко, С.Агєєвим, В.Денисевичем, Б.Курдовим та С.Печуровим [81-83]. Проте і вони головну увагу звернули лише на загальні

питання. Визначені нами аспекти розглядаються ними побіжно, лише окремими рисами, що відповідно не дає повної картини їх розвитку.

Значний інтерес викликають праці, об'єктом яких є процес становлення та розвитку воєнної політики України. Найбільший інтерес серед них становлять публікації керівників військового відомства України, які були і залишаються безпосередніми учасниками прийняття воєнно-політичних рішень щодо застосування Збройних Сил України при врегулюванні воєнних конфліктів: В.Гудима, О.Затинайка, О.Кузьмука, В.Радецького, В.Шкідченка та інших.

Також необхідно зазначити те, що деякі важливі дані містяться в політологічних дослідженнях. Хоча, у них як правило, наводиться інформація в дуже стислому вигляді, як така що головним чином тільки ілюструє ті чи інші положення або висновки робіт. Відсутні відкриті праці, котрі б давали узагальнений аналіз щодо створення військових угруповань та їх застосування в локальних війнах і збройних конфліктах, зокрема в Афганістані і Чечні, висвітлювали процес творення системи військового співробітництва в них. Лише окремі з цих аспектів розкриті в працях В.Смолянюка, М.Телеліма, М.Цюрупи, В.Вайтушко, О.Лавриченко [84, 85].

Правові засади застосування сил і засобів у вирішенні міжнародних криз та конфліктів викладені в працях А.Гуревича, А.Бережного [86, 87].

Джерельну базу дослідження становлять документи вищих державних органів управління, політичного та військового керівництва України, які висвітлюють заходи щодо участі Збройних Сил України в розвитку світової та регіональної системи безпеки, міжнародного військового співробітництва, застосування підрозділів ЗСУ в процесі врегулювання воєнних конфліктів. Автор відпрацював документи галузевого Державного архіву Міністерства оборони України, поточних архівів Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, Головного управління кадрової політики та Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України. Широко використані матеріали глобальних та регіональних інформаційних мереж, а саме документи сайтів Президента

України (<http://www.kuchma.gov.ua>), Верховної Ради України (<http://www.rada.gov.ua>), Кабінету міністрів України (<http://www.kmu.gov.ua>), Міністерства оборони України (<http://www.mil.gov.ua>), автоматизованої системи управління повсякденною діяльністю військ Міністерства оборони України "Дніпро" (<http://www.dod.ua/novini/md.htm>), Ради національної безпеки й оборони України (<http://www.rainbow.gov.ua>) Національного інституту проблем міжнародної безпеки (<http://www.niisp.gov.ua>), Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України (<http://www.niss.gov.ua/welcom.htm>), нового інформаційного центру Міністерства юстиції України (<http://www.informjust.kiev.ua/index.htm>), Центру інформації та документації НАТО в Україні (<http://www.nato.int>), наукової програми НАТО "Співпраця вчених-науковців заради миру та прогресу" (<http://www.nato.int/science>). Важливим джерелом інформації є документи ООН по миротворчим операціям до яких є доступ на сайті ООН (<http://www.un.org>). У якості джерел дисертантом використані офіційні видання державних інституцій, матеріали центральних друкованих органів Міністерства оборони України, військових округів (оперативних командувань).

Таким чином, аналіз історіографії, архівних та інформаційних джерел, що стосуються нашого дослідження, дає підстави стверджувати, що питання бойового застосування Сухопутних військ у воєнних конфліктах була й залишається однією із визначальних у діяльності ЗСУ. Оскільки цей аспект на даному етапі не знайшов належного висвітлення, то, спираючись на досягнення попередників та наявну джерельну базу, дисертантом зроблено спробу вирішити це завдання.

Зауважимо, що робота проводилася на основі системного підходу. Широко застосовувалися історичний та логічний методи дослідження як спеціальні методи дослідження, а також найбільш поширені загальнонаукові методи.

1.2. Основні методи дослідження

Масштабність і складність вирішення наукових проблем у галузі воєнної історії вимагає чіткої визначеності методів дослідження та їх конкретного застосування щодо окремих завдань наукового пошуку. Дисертант виходив з того, що воєнно-історичне дослідження являє собою цілеспрямоване і планомірне вивчення, реконструкцію об'єктивних подій, фактів і процесів воєнної історії, визначення особливостей, тенденцій та закономірностей їх функціонування й розвитку. Воно складається з низки послідовних етапів, кожний з яких спирається на певний понятійний апарат, включає в себе необхідний комплекс прийомів і методів дослідження. Основне завдання воєнно-історичного дослідження полягає в тому, щоб дати обґрунтовану відповідь на ще не вирішене воєнною історією питання. Саме таким не вирішеним дотепер воєнно-історичною наукою є питання, сформульовані в темі даного дослідження.

Вирішення складних теоретичних і практичних завдань значною мірою залежить від обраних шляхів наукового пошуку, від застосування необхідних методів. З'ясування процесу створення, бойового застосування угруповань Сухопутних військ та розвитку тактики їх дій у ході збройної боротьби в конфліктах в Афганістані і Чечні містить у собі різні за характером і спрямованості завдання. Для того, щоб якісно виконати їх і досягти поставленої мети, потрібні нові підходи щодо методології наукового пошуку.

Алгоритм проведення дослідження був побудований наступним чином: визначення тими, наукової мети і завдань дослідження; виявлення окремих фактів про події, які становлять об'єкт і предмет дослідження, їх узагальнення й опис; проведення теоретичного дослідження; на цій основі робиться узагальнення висновків, виявлення особливостей, тенденцій і закономірностей, розробка основних теоретичних положень та практичних рекомендацій.

Методологічну основу даного дослідження складають принципи історизму, об'єктивності, усебічності, дослідження явищ у їхньому

розвиткові, взаємозв'язку та взаємозалежності. Суворе дотримання вказаних принципів дозволило автору уникнути таких суттєвих хиб як непослідовність, неконкретність, суб'єктивізм, безсистемність, відірваність від історичних реалій та інших у викладенні матеріалу, його узагальненні, в отриманні результатів і виробленні висновків.

У структурному відношенні дослідження складається з двох рівнів: емпіричного та теоретичного. Емпіричне підґрунтя виконаної роботи становить сукупність виявлених історичних фактів, які містяться в історичних джерелах, наукових й інших публікаціях. Найважливішою операцією й разом з тим результатом емпіричного рівня дослідження став опис фактів. Значення опису в даному дослідженні полягало в тому, щоб певним чином згрупувавши та систематизувавши наукові історичні факти, які мають відношення до війн в Афганістані (1979-1989 рр.) і Чечні (1994-2000 рр.), скласти цілісне уявлення про ці події. Як логічна операція опис виконує насамперед функції позначення й систематизації фактів. Основними формами позначення фактів, які описуються в праці, є мовна (текстова) та наочна (у вигляді схем та зведених таблиць тощо).

У процесі систематизації фактів відображені два типи об'єктивно існуючих зв'язків: генетичні та структурно-функціональні. Генетичний тип опису передбачає таке групування й таку систематизацію які відобразили природній хід розвитку подій в Афганістані та Чечні (1979-2000 рр.). Зіставлення і розміщення фактів у суворій часовій послідовності дозволило відслідкувати напрямок і тенденції розвитку подій, сприяло виявленню причин їх виникнення.

При виконанні структурно-функціонального опису керівним принципом систематизації фактів було відображення моменту одночасності (паралельності) розвитку подій. Такий тип опису застосовувався дисертантом тоді, коли існувала потреба відслідкувати одночасність функціонування й розвитку декількох складових елементів складних систем.

Виконане в дисертації емпіричне узагальнення, що міститься в наукових фактах та їхньому описі, склало необхідну передумову для

наукових теоретичних узагальнень і створення теорії подій, які досліджуються. Отже, теоретичний рівень даного воєнно-історичного дослідження є закономірним продовженням і поглибленням емпіричного рівня. Його основу становить пояснення фактів. Найважливіше завдання історичного пояснення полягає в розкритті сутності тих явищ та історичних подій, які досліджуються. У проведеному дослідженні пояснення виявляє та характеризує не тільки сутність, а й особливості подій в Афганістані і Чечні, розкриває їхній характер, взаємозв'язок і вплив на бойове застосування російських військ у цих регіонах. У процесі пояснення відбувається включення виявлених і відібраних воєнно-історичних фактів до теоретичної системи воєнно-історичних знань. Знання, отримані в результаті пояснення в узагальненому вигляді викладені у висновках розділів і загальних висновках дослідження.

Для якісного вирішення завдань даного дослідження дисертантом були застосовані як загальнонаукові, так і спеціальні методи історичної науки. Особлива роль у проведенні дослідження належить історичному та логічному методам, які покликані розкрити генезис, розвиток і сутність історичних подій. Найважливіше значення в історичному дослідженні, зокрема в галузі воєнної історії, має історичний метод. Сутність його полягає в тому, щоб послідовно і детально відтворити хід створення угруповань військ у зонах конфліктів, розгортання і застосування форм і способів збройної боротьби, встановити вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на стан воєнного мистецтва у війнах зазначеного періоду; накопичити фактологічний матеріал про об'єкт і предмет дослідження тощо. Підсумком дослідження став науковий опис явищ на основі причинно-наслідкових зв'язків.

На основі його застосування автором послідовно і досить детально відтворений розвиток подій в Афганістані (1979-1989 р.р.), та в Чечні (1994-2000 р.р.) з урахуванням як конкретних розумів тогочасної та теперішньої суспільно-політичної ситуації усередині зазначених країн, так і міжнародних історичних реалій. Указані процеси розглядаються в роботі у

своїй послідовності, у генетичному зв'язку, обумовленості всіх етапів і форм розвитку. Підсумком використання історичного методу став науковий опис подій у їхніх причинно-наслідкових зв'язках, який є синтезом емпіричних знань про збройне втручання минулого СРСР у 1979-1989 рр. у внутрішні справи Афганістану і Росії в 1994-1996; 1999-2000 рр. – республіки Ічкерія.

За допомогою історичного методу (у поєднанні з логічним) автором встановлений вплив об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників на прийняття керівництвом СРСР, а потім і Росії, рішень про застосування військ у зазначених регіонах, а також на процес збройної боротьби і її результати.

Логічний метод дослідження, що являє собою певну систему теоретичних положень і принципів відбору, аналізу й узагальнення емпіричного матеріалу, дозволив узагальнити і проаналізувати факти, розкрити їх сутність і на цьому ґрунті пояснити певні явища, передбачити їх можливий розвиток. Основна увага автора зверталася на встановлення загального та істотного в процесі збройної боротьби в Афганістані і Чечні за участю загальновійськових частин, для чого окремі явища вивільнялися від конкретної історичної форми і випадковостей. Логічний метод дослідження дозволив об'єднати й узагальнити вже виявлені та описані історичні факти, що пов'язані зі збройним втручанням у внутрішні справи вказаних країн, розкрити їхню значущість, і на цій основі зробити відповідні висновки щодо сутності, змісту і характеру форм і способів збройної боротьби, передбачити подальший їх хід розвитку. При проведенні дослідження за основу бралися наукові факти, публікації, статті, монографії. Основна увага при цьому зверталась не на окремі властивості системи поглядів серед фахівців, щодо підготовки та ведення бойових дій, а на загальне, істотне в цьому процесі. Застосування логічного підходу в дослідженні дозволило звільнити окремі явища від "історичної форми", від випадковостей, що заважають.

Завдяки використанню логічного методу дисертантом узагальнений досвід бойових дій військ, встановлений зміст їхніх бойових завдань, а також форми і способи їх вирішення. Крім того, визначені особливості

бойового застосування підрозділів, частин, з'єднань, родів військ угруповання при виконанні конкретних бойових завдань у тих своєрідних історичних і фізико-географічних умовах. На цій основі автором визначені позитивні моменти і недоліки в організації та проведенні російськими військами бойових дій, у бойовому застосуванні загальновійськових частин і підрозділів, які мали місце під час здійснення військових операцій в Афганістані (1979-1989) і Чечні (1994-1996; 1999-2000). Логічний метод також дозволивши визначити значущість отриманого військами досвіду для подальшого розвитку воєнного мистецтва і виробити конкретні рекомендації щодо бойового застосування військ, їх складових елементів, родів військ у боротьбі з повстанськими загонами, насамперед у важких кліматичних умовах, та в умовах великого міста.

Єдність історичного і логічного методів у роботі допомагала комплексно відтворити тісний зв'язок розвитку воєнного мистецтва та появи у світі нових видів озброєння і можливостей його застосування, з намаганням виявити "внутрішню логіку" та загальні закономірності цього складного процесу.

Важливу роль у роботі з вивчення форм і способів збройної боротьби відіграли методи теоретичного дослідження. Етап теоретичного дослідження вимагав застосування абстракції та логіки. За цими ознаками поняття теоретичні методи і логічні методи значною мірою збігаються. Однак вони не ідентичні. Логічне дослідження вимагає використання теоретичних та емпіричних способів. З іншого боку, принцип єдності історичного і логічного складає основу емпіричного і теоретичного дослідження.

Найважливіша роль у теоретичному дослідженні визначеної наукової проблеми, а саме бойовому застосуванню сухопутних військ у локальних війнах і збройних конфліктах, належить ретроспективному аналізу, з метою виділення в них найсуттєвіших властивостей, ознак структурних елементів, окремих зв'язків.

Поряд з історичним і логічним методами дослідження в дисертації широко використовувалися також і загальнонаукові методи, передусім аналіз і синтез. Аналізу як умовному поділу предмета на складові частини, виділенню в ньому найсуттєвіших властивостей, ознак структурних елементів та окремих зв'язків належить провідна роль у проведеному дослідженні. Аналіз застосовувався автором на всіх етапах дослідження. У процесі опису фактів головна функція аналізу полягала у виділенні таких ознак подій, які могли бути прийняті в якості підґрунтя для належної систематизації фактів, що характеризували б певну сторону виникнення й розвитку подій.

Протилежністю аналізу є синтез, який забезпечив у дисертації умовне відновлення цілого на основі відкритих аналізом найважливіших зв'язків, закономірностей побудови і функціонування предмета дослідження. Наприклад, система створення угруповання сухопутних військ, згідно з проведеним аналізом, складається з таких підсистем: створення відповідної матеріальної бази, розробка штатів і укомплектування особовим складом; озброєння; організація навчання і виховання; організація бойової підготовки. Завдяки синтезу були встановлені зв'язки між фактами, а факти були об'єднані в підгрупи і групи по ознаках, виділених аналізом. В останньому випадку синтез відіграв роль форми узагальнення підсумків на теоретичному рівні воєнно-історичного дослідження.

Аналіз і синтез нероздільно пов'язані з іншими логічними операціями, зокрема порівнянням. У цій праці метод порівняння застосовувався у відношенні як кількісних, так і якісних показників однієї групи.

Вагоме місце серед інших методів, застосованих у даному дослідженні, займає метод статистики. На основі історичних джерел і наукових праць автором встановлюються конкретні історичні факти, виражені кількісними показниками (наприклад, склад сил і засобів, термін проведення операції, кількість рейдів, кількість запланованих цілей та ін.) на конкретний час або за деякий проміжок часу. Це дозволило розглянути процеси в їхній динаміці, встановити кількісні та якісні зміни в розвитку

процесів, які досліджуються. Використання статистичного методу, зокрема, сприяло встановленню динаміки нарощування угруповання російських військ у Чечні. Широко застосовувався метод статистики і при проведенні аналізу щодо застосування різноманітної зброї, а також узагалі нових засобів збройної боротьби. Він дозволив автору визначити тенденцію зростання розвитку форм і способів збройної боротьби в період з 1979 р. до 2000 р., у тому числі, завдяки інтенсивного застосування високотехнологічних засобів збройної боротьби.

Серед методів теоретичного дослідження, що були використані в праці, певне місце займають індукція, дедукція й аналогія, які дали змогу провести всебічне дослідження та сформулювати деякі рекомендації щодо будівництва і підготовки Збройних Сил України в майбутньому.

Для розгляду найбільш складних питань дослідження автором застосовувався системний підхід, який передбачає розглядати явища в їхній цілісності та взаємозв'язку з іншими явищами, тобто в їхніх внутрішніх і зовнішніх зв'язках. Саме так розглядалася збройна боротьба в Афганістані і Чечні. Визначалися елементи системи (суб'єкти й об'єкти збройної боротьби), у якості зв'язків системи виступали взаємодія, взаємовідносини і взаємний вплив цих елементів як усередині підсистем-суб'єктів збройної боротьби, так і між протилежними підсистемами. Суспільно-політична обстановка, фізико-географічні та інші умови розглядалися як зовнішні умови функціонування системи. На такій основі були визначені фактори, які впливали на збройну боротьбу, на хід і результати бойових дій.

Також у якості системи розглядалися загальновійськові угруповання, складовими елементами яких були об'єднання, з'єднання, частини і підрозділи, органи управління, бойового й інших видів забезпечення бойових дій. Автор також виявляє фактори, які здійснювали вплив на функціонування вказаних систем.

Висновок

Виходячи з дослідження, можна відзначити, що наявна методологія військово-історичного дослідження дозволяє повністю висвітлити поставлені дисертантом питання й у повному обсязі виконати завдання дослідження. Досягнення результатів даного дослідження не потребує впровадження нових методів або запозичення спеціальних методів інших наук. Тому автором дисертації використовуються вже відомі традиційні загальнонаукові та спеціальні методи історичного дослідження, серед яких особливу роль відіграли аналіз, синтез, історичний і логічний методи.

Методологічну основу проведеного дослідження складають принципи історизму, об'єктивності, всебічності, дослідження явищ у їхньому розвитку та взаємозв'язку.

Документальна основа дослідження і використані в ньому методи дозволяють стверджувати, що отримані результати є достовірними й об'єктивними. У дисертації використані опубліковані матеріали, вітчизняних та зарубіжних фахівців та науковців. Даний матеріал може стати певним внеском у розвиток історіографії проблеми, яка визначена.

Алгоритм проведення нашого дослідження побудований таким чином: окремі факти, їх узагальнення й опис; визначення наукового завдання та мети наукового пошуку; проведення теоретичних викладок на основі історичного і логічного, емпіричного і теоретичного методів дослідження; визначення конкретних результатів, виявлення тенденцій і закономірностей; вироблення концептуальних положень і практичних рекомендацій з розглянутої проблеми.

РОЗДІЛ II

ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ТАКТИКИ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ З'ЄДНАНЬ ТА ЧАСТИН У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

2.1 Сучасні збройні конфлікти та їх вплив на застосування загальновійськових з'єднань і частин

Сучасний світ повний протиріч, розвиток яких об'єктивно призводить до конфліктних процесів у соціальних сферах різного масштабу. Конфлікти пронизують усі сфери людства, змінюючи їх, і, тим самим, виступаючи універсальним механізмом його еволюції.

У цьому сенсі особливе місце в сучасній історії займають збройні конфлікти, які забирають мільйони людських життів, призводять до руйнувань та спустошень, вимагають великих витрат матеріальних ресурсів наносять суттєву шкоду оточуючій людину природі.

Сучасні збройні конфлікти умовно можна поділити на конфлікти, що протікають у районах, які прилягають до прикордонної зони держави, та збройні конфлікти у внутрішньому регіоні країни. Вони відрізняються і за характером і за їх соціальними наслідками. Це пов'язано, у першу чергу, з суверенізацією республік, національних округів та країв, яка може перерости в агресивний націоналізм.

Розглянемо збройні конфлікти в прикордонній зоні. Історія немов повернулася на 200 років назад – до періоду створення національних держав. У відношеннях між республіками колишнього Радянського Союзу виник ряд проблем.

По-перше, проблема кордонів, за якою стоїть прагнення молодих держав приєднати території, які належали їм якби то за "історичним" правом, але втрачені в ході перекроювання адміністративної карти колишнього СРСР (Естонія, Латвія, Литва та ін.). Не менш гостро пролунали вимоги національних меншин, які проживають на території різних республік (Південна Осетія в Грузії, Північна Осетія в Росії), надавати не тільки

національно-культурну, але й національно-територіальну автономію, а в окремих випадках і право виступати суб'єктом федерації в рамках цих республік (Чеченська республіка, республіка Інгушетія, Кабардино-Балкарія, Карачаєво-Черкесія та інші).

По-друге, проблема розподілу колишньої союзної спадщини: боргів і зобов'язань, озброєння й армійського майна та ін. (Україна, Молдова, країни Середньої Азії та Прибалтики).

По-третє, проблема потенційної загрози громадянської війни, що виражається в гострій політичній боротьбі, у соціальному невдоволенні широкого кола населення внаслідок різкого падіння рівня життя, у політизації релігійного фактора та ін. (Таджикистан).

Важливою причиною виникнення збройних конфліктів у прикордонній зоні є внутрішні політичні безладдя і суперечки, що провокують, як уже відзначалося, втручання ззовні, що полягає в несумісності історичних, економічних, релігійних і етнічних цінностей різних груп населення, що проживають на території однієї республіки (Боснія, Хорватія, Косово).

Але, історично, самою загальною причиною виникнення збройних конфліктів у прикордонній зоні (за периметром кордонів території колишнього Союзу) є суперництво республік за право лідерства в тому чи іншому регіоні, взаємні територіальні претензії, прагнення тієї чи іншої держави нав'язати військовий чи економічний контроль над іншим [88,С.12].

Головною причиною виникнення збройних конфліктів у внутрішньому регіоні країни є розбіжність цілей і інтересів людей чи відповідних груп в одній державі, тобто міжнаціональні відносини (Чечня – Росія; Боснія – Югославія).

Як соціальне явище міжнаціональні відносини є вкрай негативною формою прояву складних глибинних процесів у суспільних відносинах між етнічними громадами, групами людей, що протікають під впливом безлічі соціально-економічних, політичних, історичних, національно-психологічних, релігійних і інших факторів. При одночасному сполученні найбільш несприятливих факторів протиріччя між життєвими інтересами

різних етнічних громад можуть досягати критичного стану і набувати характеру жорстокого протиборства між ними у формі збройної конфронтації.

Міжнаціональні відносини в сучасній історії характеризуються не тільки своїм різноманіттям, зростанням жорстокості і ваги наслідків, але їх відрізняє ще і вміла організація дій протиборчих сторін, використання професійних збройних формувань, створюваних у молодих незалежних державах.

Аналіз міжнаціональних конфліктів у Росії, Югославії й інших “гарячих точках” показує, що їх детонатором виникнення можуть стати територіальні суперечки.

Особливо дестабілізує обстановку в «гарячих точках» (Чечні, Північній Осетії, Інгушетії й ін.) створення власних незаконних збройних формувань.

Багато збройних конфліктів у внутрішньому регіоні ряду країн відбуваються і на релігійному підґрунті. Вони, як відомо, приймають форму релігійного протиборства, релігійної експансії. Особливо чітко виявляє себе так званий ісламський фактор із властивими йому екстремізмом і агресивністю. Про це свідчать події в Чечні, сепаратистські тенденції в Поволжі [89, С.24; 90, С.21], а в даний час – і у нас в Україні, зокрема в Криму [91, С.18-19]. Мусульманський світ, як відомо, з 70-х років охоплений "ісламським бумом", переживає нині підйом фундаменталізму, що уміло використовується як внутрішніми, так і зовнішніми силами для розпалення міжнаціональної ворожнечі усередині держав. І тут важливо мати на увазі те, що аванпости ісламу розташовані по усьому світу.

Найбільш вибухонебезпечна обстановка склалася наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на Балканах і Північному Кавказі. Ці регіони знаходяться перед реальною загрозою нових спалахів збройних конфліктів на основі ускладнення міжнаціональних і релігійних відносин.

Головним дестабілізуючим фактором на Північному Кавказі є обстановка в Чеченській республіці. З огляду на національну ворожість чеченців до інших народів і народностей, особливо до росіян, релігійний фанатизм,

звичаї кровної помсти, можна припустити, що збройний конфлікт у Чечні може затягтися на невизначений час, придбати форму масового терору проти російського населення і представників влади з поширенням його в суміжні з республікою райони і держави.

Затягся процес нормалізації обстановки й у районі осетино-інгушського конфлікту. Пов'язано це, насамперед, з труднощами в поверненні біженців, взаємною недовірою і небажанням сторін йти на компроміси і вчинки [90, С.20]. Не виключено, що цей регіон знову стане зоною міжнаціонального конфлікту, в основі якого лежать територіальні суперечки. Крім того, збройний конфлікт у Чечні викликає негативне відношення до державної влади серед частини населення Інгушетії, що деякою мірою заохочується органами місцевої влади.

Багато проблем і в багатонаціональному Дагестані, головною з яких є взаємовідносини дагестанських і тюркських народів. Але, крім внутрішніх проблем тут існує і проблема, що виходить на міждержавний рівень. Це проблема лезгин, що проживають як у Дагестані, так і в Азербайджані. Саме тому лідери лезгинського руху "Садвал" виступають проти закриття кордону з Азербайджаном, виношуючи плани створення самостійної лезгинської держави. На цьому ґрунті цілком може виникнути збройний конфлікт, у який крім народів Дагестану може бути залучений і Азербайджан.

Своєрідними "збуджувачем спокою" у Кабардино-Балкарії були і залишаються адигейські національні рухи, такі як "Адиге-хасе", "Конгрес кабардинського народу" і "Всесвітній конгрес черкеського народу". Протистояння може виникнути між ними і національним рухом балкарців, що вимагають створення окремої Балкарської республіки [92, С.13].

Не зникли об'єктивні умови для розпалення конфліктів і в Карачаєво-Черкесії. Згідно документів [93, С.21-22], протиріччя існують тут не тільки між слов'янами, тюрками та адигеями, але й усередині етнічних громад.

Визначена проблема в міжнаціональних відносинах може виникнути в Адигеї у випадку реалізації планів широкомасштабної репатріації адигів із-за кордону.

Відносно спокійна обстановка в Краснодарському і Ставропольському краях теж може бути підірвана, якщо не знизяться темпи міграції і не зменшиться частка неслов'янського населення в загальному потоці мігрантів, а також у випадку неефективності заходів для боротьби з тероризмом.

Сформована на Північному Кавказі вибухонебезпечна обстановка ускладнює проведення Росією збалансованого курсу у відносинах з Азербайджаном, Вірменією і Грузією. Вона призведе до подальшого ускладнення, активізації потенційних вогнищ протиріч.

Таким чином, можна сказати, що основними причинами виникнення збройних конфліктів є політичні, економічні, національні, територіальні, релігійні й інші протиріччя між різними національними групами.

Дані протиріччя виявили себе в таких факторах:

- протиправної діяльності націоналістичних і інших організацій;
- створенні іррегулярних збройних формувань;
- територіальних суперечках, породжених у свій час формально-бюрократичним довільним визначенням кордонів республік і автономних утворень;
- різноманітні релігійних і національних традицій і підміні ними діючих законів;
- розбіжності національних і державних інтересів, у першу чергу в економіці;
- росту організованої злочинності, контрабандній діяльності, незаконному обертів наркотиків у масштабах, що загрожують безпеці громадян і суспільства;
- нападах на арсенали, склади зброї, підприємства, що роблять озброєння, військову, спеціальну техніку і майно, організації, установи і структури, що мають штатну зброю, з метою його захоплення;

– незаконному поширенні на території колишнього Радянського Союзу зброї, боєприпасів, вибухових речовин і інших засобів, здійсненні диверсій і терористичних актів.

Аналіз збройних конфліктів показує, що вони у своєму розвитку, як правило, проходять три етапи:

1. Мирний етап, що характеризується все більш зростаючою "війною законів" між центральним керівництвом і політичною елітою національних меншостей, що вимагала більшої політичної й економічної самостійності.

2. Початок збройної боротьби, що характеризується епізодичними актами військового насильства (засідки, руйнування ділянок комунікацій, обстріли населених пунктів, насильницьке виселення жителів національностей, «що відкидається», з місць проживання та інші) поступово зливають у переривчасту лінію бойових дій протиборчих сторін. Джерела [94,95] свідчать, що на даному етапі широко використовується партизанська тактика ведення бойових дій, яка має тенденції звертання до тактики фактів, що здійснилися, і прагненню до можливо великих територіальних захоплень для створення сприятливої основи майбутніх переговорів.

3. Деескалація конфлікту на основі домовленостей про припинення вогню.

Вищевикладене дозволяє представити схему – варіант виникнення і розвитку збройного конфлікту, що полягає в наступному. На початку одна з протиборчих сторін недвозначно виражає погрозу застосування зброї. Потім дійсно гримлять постріли, що по "щасливій випадковості" не приводять до жертв, далі починаються перестрілки "невдомих осіб", у результаті яких уже гинуть люди. У цей час в суспільній думці виникають і тиражуються різні версії і припущення, а ініціатори конфлікту уважно спостерігають за характером такої реакції на збройні сутички. Якщо піднімається хвиля збурювання з приводу одиничних випадків терору, то збройні акції тимчасово загасають. А коли вони проходять повз "гнівного суду" суспільної думки, то робиться наступний крок: відбуваються більш масштабні збройні зіткнення. Природно, що при подібному розвитку подій

негайно впливають відповідні міри і з'являються нові жертви. Починається новий виток кровопролитної боротьби. Як показує аналіз подій сучасних збройних конфліктів у прикордонній зоні і на внутрішній території держави, маховик конфлікту розкручується по цьому сценарії багато в чому через те, що не виконується одна з головних умов їхнього припинення, а громадськість не одержує своєчасної і конкретної відповіді на питання: хто винуватий?

У взаємопов'язаному і взаємозалежному світі збройні конфлікти просто так не проходять, тому що специфіка цих конфліктів визначається цілою низкою факторів, основними з яких, згідно проведених досліджень [96-98] є:

- застосування військової сили, що в корені відрізняється від якої-небудь іншої сили, використовуваної в конфліктах.

- доля в збройних конфліктах, як правило, не окремого кола груп суспільства, а держави і його збройних сил, що формально представляє інтереси всього населення і виступає від його імені;

- конфлікти заподіюють великий збиток, у ході їхнього ведення гинуть люди і руйнуються матеріальні цінності.

Тому з ними треба боротися задовго до того, як вони виникнуть. У цих цілях, як показує практика, необхідна розгалужена система блокування конфлікту, ефективний механізм їхнього запобігання і припинення, якщо це можливо, мирним шляхом.

Однак, наприкінці ХХ століття пануючою тенденцією у вирішенні збройних конфліктів стала доля військової сили, яка відбивається й у міжнародних правових документах [99-100]. Тому, на основі довгострокової оцінки військово-політичної обстановки варто здійснювати завчасне, попереднє планування застосування боєготових угруповань у збройних конфліктах.

Аналіз ведення сучасних збройних конфліктів дозволяє нам виділити чотири форми застосування з'єднань і частин збройних сил у їхньому попередженні і припиненні:

– використання з'єднань і частин без бойової техніки, зброї і боєприпасів, для оточення блокування місць проведення масово-політичних заходів, будинків і установ конфронтуючої сторони під видом "підтримки порядку і попередження провокацій", забезпечення контролю над опонентами, морально-психологічного тиску та ін.;

– з'єднання і частини можуть застосовуватися зі штатним озброєнням і військовою технікою, але без відкриття вогню, щоб підкреслити рішучість підсилити погрозу, поставити опонентів перед небезпекою фізичного придушення і знищення;

– використання з'єднань і частин із застосуванням штатного озброєння і військовою технікою для лякання чи рішення приватних вогневих задач;

– необмежене застосування з'єднань і частин з метою припинення збройного конфлікту.

Виходячи з наявного досвіду збройних конфліктів варто вважати, що вони будуть носити осередковий характер, а бойові дії в них будуть вестися з боку супротивника, як правило, іррегулярними формуваннями, застосовуючи, в основному, тактику партизанських дій.

Масштаб збройних конфліктів буде визначатися складом конфліктуючих сторін і розмірами району конфлікту. По складу сторін конфлікт може бути між окремими суспільно-політичними угрупованнями, що борються за вплив і владу в окремому регіоні чи між різними народностями, що домагаються рішення своїх національних інтересів. По розмірах району конфлікту він може охоплювати територію однієї республіки чи прикордонну зону між республіками. Однак у збройний конфлікт може бути втягнуто і кілька республік (країв) держави. По площі в даному випадку він може виходити за межі регіону. При цьому не треба його відносити до громадянської війни, тому що по ознаках даний збройний конфлікт під неї не попадає [97].

Як свідчить досвід минулих збройних конфліктів загальновійськовій з'єднання і частини використовувалися на різних стадіях його розвитку, тобто як для здійснення попередження, так і їхнього припинення. Керівні

документи свідчать про те, що при попередженні збройних конфліктів дії загальновійськових з'єднань і частин полягають у роз'єднанні збройних угруповань конфліктуючих сторін; у блокуванні району збройного конфлікту; у забезпеченні доставки гуманітарної допомоги цивільному населенню, його евакуації з зони збройного конфлікту; у відновленні законності і правопорядку; у забезпеченні суспільної безпеки [101-102].

При припиненні збройного конфлікту загальновійськові з'єднання і частини вирішують не тільки перераховані вище задачі, але і безпосередньо бойові задачі, що мають мету розгрому збройних формувань супротивника.

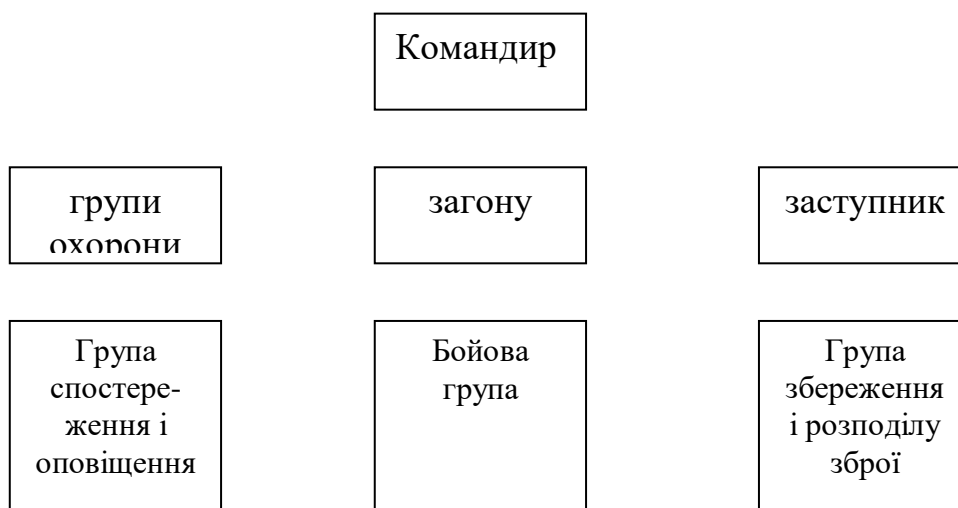
Таким чином, бойові дії в збройних конфліктах будуть розвиватися інакше. Не виключено, що саме тут збройні конфлікти будуть мати характер поступового "вповзання" супротивника в широкомасштабні партизанські дії, коли прийдеться вести боротьбу з численними, добре підготовленими збройними й автономно діючими збройними формуваннями. Такі збройні конфлікти відрізняються своєрідністю і є, по суті, виключеннями з правил. Дії військ у них значно будуть відрізнятися від загальноприйнятих нормативів, тому що типовим тут стають дії в умовах "розширеного поля бою", тобто в окремих вогнищах боротьби, при відсутності чітко вираженої лінії фронту, а також безпосереднього зіткнення частин із сусідами, один з одним, а також із супротивником і в тісній взаємодії з частинами прикордонних, внутрішніх і спеціальних військ. Бойові дії будуть характеризуватися частковими, епізодичними і "імпульсними" боями.

2.2 Тактика дій збройних формувань супротивника в збройних конфліктах.

Аналіз воєнних дій в Афганістані (1979–1989 рр.) і Чечні (1994-1996; 1999-2002 рр.) показує, що в них з боку супротивника брали участь як регулярні, так і іррегулярні збройні формування. Ця обставина визначала їхній склад, озброєння й організаційну структуру [103, С.15]. Однак, як показало дослідження, у будь-якому випадку комплектування збройних

формувань завжди здійснювалося, як правило, за тим самим варіантом (див. Рис.1), і полягає в наступному:

– комплектування здійснюється по територіальному принципу. Зазвичай формується від села – група чи невеликий загін; від громади – загін, збройне формування. Вік особового складу збройних формувань – від 16 до 65 років;

Найменування	Кількість	
	група	загін
Особовий склад	30-35 (50)	150-200
Кулемети	1	4 (3)
Гранатомети	1	1 (3)
Автомати	10-15	40-60
Карабіни	6-8	24-32
Мисливські рушниці	11-12	44-48
Танки	-	5-10
БМП	1-2	6-15
БТР	1-2	15-35
Знаряддя і міномети	1-2	12-20

Рис.1. Бойовий склад збройних формувань (варіант). Складено за матеріалами [35, 36, 46].

- командир збройного формування призначається або командуванням іррегулярних військ, або місцевим знову створеним органом влади за узгодженням з ними;

– фінансування збройних формувань здійснюється за рахунок бюджету знову створених органів влади чи інших держав зацікавлених у продовженні збройного конфлікту;

- збройне формування, що знаходиться поза районом активних бойових дій, укомплектовується особовим складом на 5-10 % у порівнянні зі збройним формуванням, яке веде бойові дії.

Слід зазначити, що на початковому етапі збройного конфлікту єдиної організаційно-штатної структури може не бути, тому що їхній бойовий склад і чисельність збройних формувань визначається в конкретному випадку, по різному. Однак, у міру розвитку збройного конфлікту, збройні формування можуть переходити до єдиної організаційно-штатної структури.

Наприклад, досвід обох чеченських воєн показав, що: група може нараховувати від 10 до 50 чоловік у своєму складі; невеликий загін – від 50 до 100 чоловік; загін – від 100 до 500 чоловік; збройне формування – від 500 до 3500 чоловік [103, С.28-29]. При цьому, особовий склад, як правило, має на озброєнні свою особисту (що знаходиться у власності) різну стрілецьку зброю. У міру розвитку збройного конфлікту на озброєнні збройних формувань може бути: у групах додатково 1-3 ручних кулеметів; у невеликих загонах – 2-3 станкових кулеметів і 2-4 легких мінометів; у загонах – до 6 мінометів різного калібру, до 4 зенітно-кулеметних установок і до 10 артилерійських знарядь різного калібру; для радіозв'язку, звичайно, використовуються сучасні переносні і стаціонарні радіостанції [104, С.48].

Тактика збройної боротьби збройних формувань, як показує проведений всебічний аналіз зазначених раніше військових конфліктів, розробляється виходячи з їхнього складу, озброєння й організаційної структури.

Бойові дії збройних формувань доцільно поділити на наступальні, оборонні і партизанські дії.

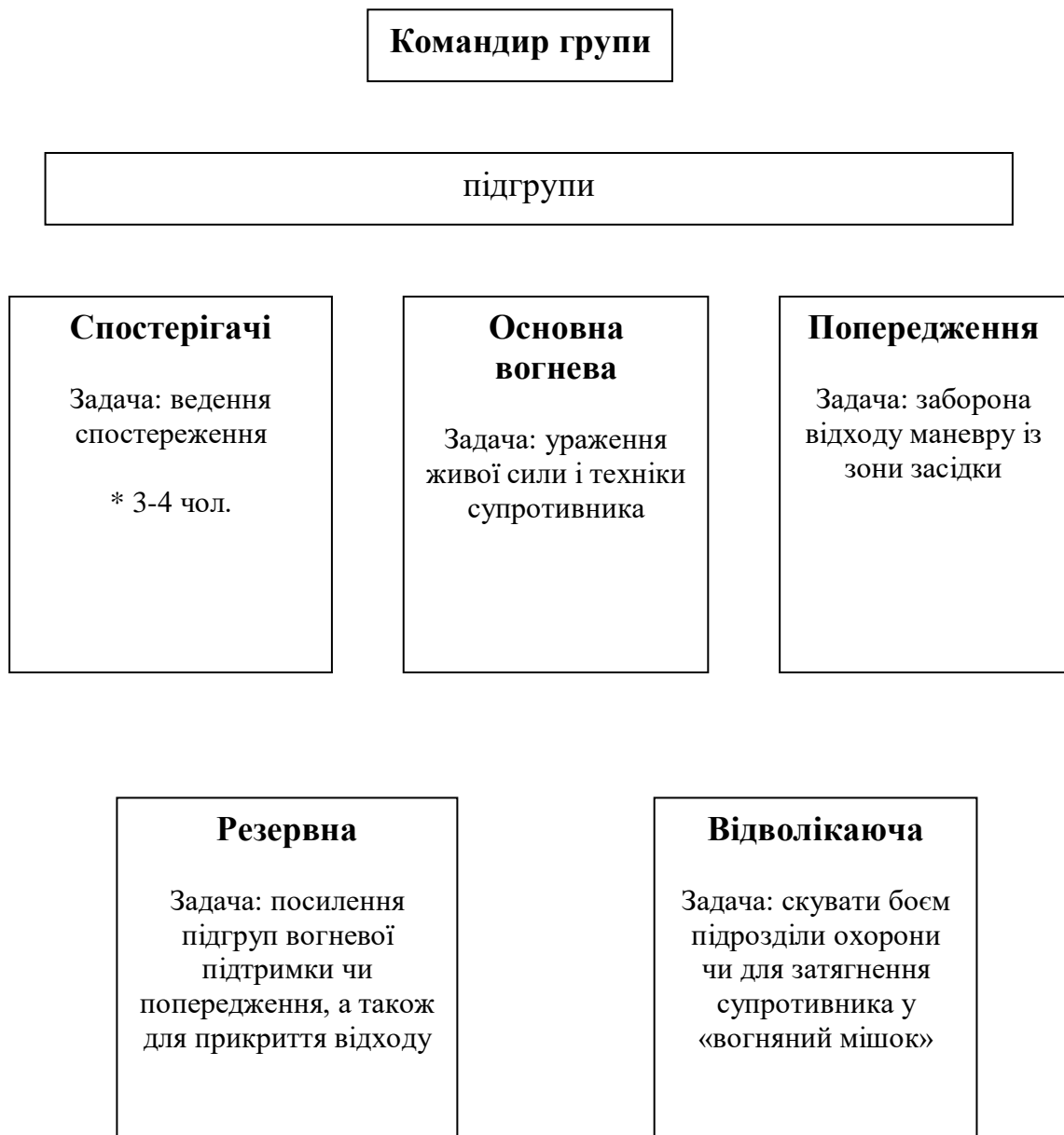
Більш докладно розглянемо партизанські дії, тому що вони лежать в основі збройної боротьби збройних формувань. Як показала практика бойових дій в Афганістані і Чечні, партизанські дії ведуться на всій території збройного конфлікту не тільки збройними формуваннями, але і з залученням значної частини населення. Мета їх – завдати поразки місцевим органам влади і військам, вимотати їх і тим самим послабити державну владу в цілому.

Як правило, партизанські дії включали: засідки; нальоти; мінування доріг; обстріли військових і народно-господарських об'єктів; диверсійно-терористичні акції й інші дії.

Засідки заздалегідь планувалися по місцю і часу. Об'єктами засідок служили: колони бойової й автомобільної техніки; одиночні машини; підрозділи й окремі військовослужбовці, що пересуваються в пішому порядку. Вогневі засідки влаштовувалися в районах, що забезпечують потайливе їх заняття і відхід після виконання задачі. Звичайно ці райони вибиралися в лісових масивах, через які проходять дороги (тропи), по яких здійснюється перекидання військ і тилове забезпечення. Перевага віддавалася ділянкам доріг із крутими поворотами, що проходять у лощинах і в місцях переправ (бродів) через водяні перешкоди, де рух техніки сповільнюється, що приводило до її скупчення й утруднення маневру. При проведенні засідок характерні скритність, раптовість, застосування оманних дій і хитрості. Напади на колони з засідки найчастіше здійснювалися рано ранком чи увечері, коли вони очікувалися найменше. Напади в другій половині дня, як показує бойовий досвід, забезпечували збройним формуванням умови для виходу з бою з настанням темряви, тим самим обмежуючи дії протиборчої сторони і, у першу чергу, авіації. Склад групи, що призначався в засідку, показаний на рисунку 2.

При цьому тактика дій зводилася до наступного. При нападі на колони в більшості випадків першими уражалися головна і замикаюча машини, що приводило до зупинки всієї колони й ефективному її знищенню вогнем гранатометів і стрілецької зброї. З метою ізоляції колони від резерву, а

також недопущення її відходу влаштовувалася іноді і друга засідка [105,С.56].

*Склад групи 10-15 чол.

Рис.2. Склад групи, що проводить засідку (варіант). Складено за матеріалами [58-59].

Іноді збройні формування застосовували спеціальну відволікаючу підгрупу. Вона звичайно розташовувалася з таким розрахунком, щоб скувати боєм підрозділи охорони супротивника. Відволікаюча підгрупа з

далекої дистанції відкривала вогонь по колоні і відходила в напрямку головних сил засідки, утягуючи переслідуючі війська під її вогонь.

Однак, як показує практика бойових дій, при добре організованій розвідці й охороні колони силами супроводу, а також при надійному повітряному прикритті збройні формування звичайно не ризикують влаштувати на них засідки.

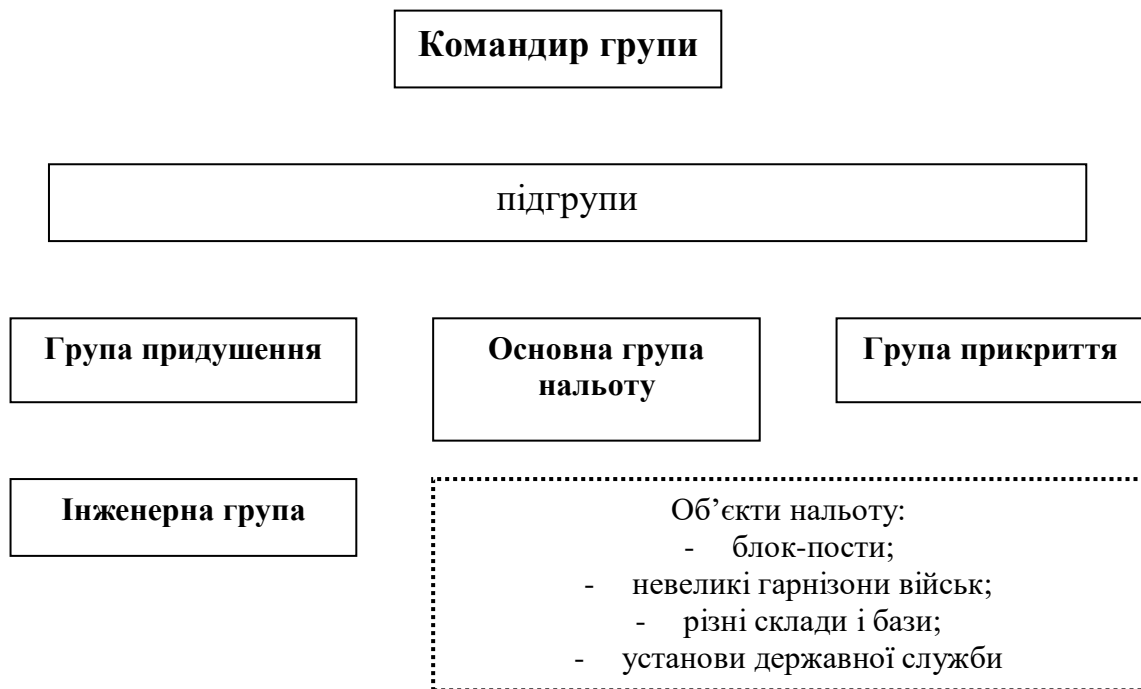
У діях збройних формувань широко застосовується наліт. При цьому велика увага приділяється фактору раптовості. Як і при всіх інших способах бойових дій нальоту передують ретельна розвідка об'єкта.

З метою забезпечення скритності і раптовості безпосереднє висування до об'єкта нальоту звичайно здійснюється або вночі, або перед настанням темряви, або при поганих погодних умовах з метою виключення застосування супротивником авіації. Відхід здійснюється дрібними групами в різних напрямках. Керування і контроль при русі здійснюється голосом, спеціально розробленими чи сигналами по радіо.

У ході ведення партизанської боротьби збройні формування особливу увагу звертають на мінну війну, особливо на автодорогах. При цьому переслідуються цілі перервати чи серйозно ускладнити рух державного транспорту з народно-господарськими вантажами, а також військових колон, що підриває економіку і постачання військ у районі збройного конфлікту. Для мінування використовуються міни різного виробництва, а також саморобні міни, фугаси й інші типи вибухових пристроїв.

Склад групи, що проводить наліт показаний на рисунку 3.

Міни і фугаси встановлюються, зазвичай, на шляхах руху завчасно чи безпосередньо при наближенні військ і транспортних засобів. Найбільш характерними місцями встановлення мін і фугасів є: ділянки доріг перед населеними пунктами; ділянки доріг, відновлення й обхід яких неможливий чи ускладнений; з'їзди з основних доріг чи в'їзди на них; підходи до джерел води, бродів, переправ; ушкоджені ділянки доріг; місця, зручні для відпочинку і привалів.

*Склад групи 30-35 чол.

Рис.2. Склад групи, що проводить наліт. Складено за матеріалами [62, 64, 65].

Місця установки мін і фугасів вибиралися, як правило, біля помітних орієнтирів чи відзначалися різними знаками і місцевими предметами: каменями; розсипаним зерном на дорозі; гілками дерев та ін. Порядок установки мін міг бути всіляким. Глибина установки мін, як правило, складала від 5 до 100 см. Міни і фугаси ретельно маскуються під фон місцевості. На дорогах міни встановлюються на проїзній частині у вибоях покриття, а також на узбіччях доріг, у місцях можливої зупинки колони й об'їздів великих вибоїв [106, С.104]. При мінуванні застосовуються також фугаси з електропідривачами, керовані міни і міни сюрпризи. Для постановки мін у штаті збройних формувань є спеціально підготовлені групи мінування в складі, як правило, 4 – 5 чоловік [106, С.110].

З метою знищення авіаційної й іншої техніки на стоянках, висадження військ, а також демонстрації своєї сили перед населенням, збройні формування, як показала практика бойових дій, часто застосовують обстріли по аеродромах, військовим гарнізонам, підрозділам охорони, державним

установам. Обстріли, як правило, проводяться з мінометів і реактивних установок. Проведення обстрілу ретельно готується, проводиться розвідка. При проведенні обстрілу часто в районі об'єкта обстрілу знаходиться спостерігач з радіостанцією, що коректує обстріл. Іноді для проведення обстрілів використовуються рухливі вогневі засоби (наприклад, багатокаліберні установки і ПУРС на легковому автомобілі типу УАЗ).

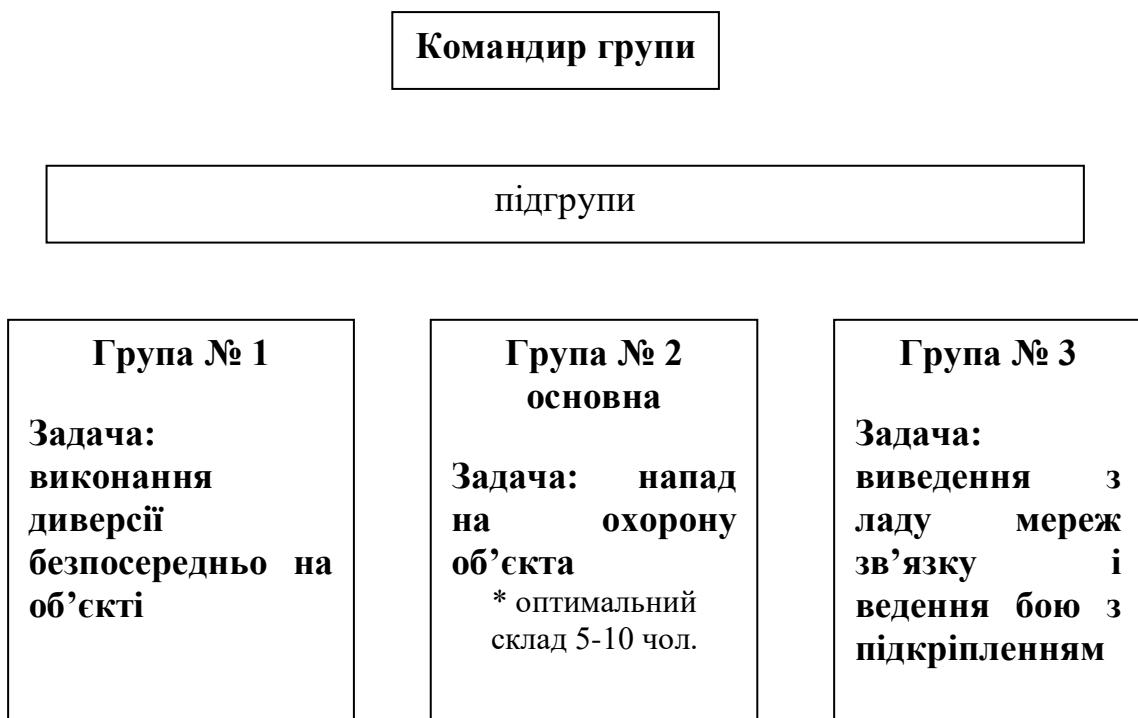
Нападам на військові гарнізони, різні бази і склади збереження також передують ретельна підготовка. При цьому вивчається кількість вогневих рубежів, час зміни вартових на постах, чисельність і настрої особового складу підрозділів. Потім здійснюється підготовка району бойових дій в інженерному відношенні, для чого в садах і дворах місцевих жителів потай обладнаються позиції для мінометів, кулеметів і безвідкатних гармат, а також заздалегідь готуються шляхи відходу. Напади переслідують мету підтримати напруженість серед місцевих жителів та підірвати їхню віру в здатність державної влади вести боротьбу проти збройних формувань.

Особливе місце в діях збройних формувань приділяється проведенню диверсійних і терористичних акцій. Їхніми головними об'єктами є: лінії зв'язку й електромережі; державні установи; господарські підприємства; співробітники місцевих державних органів влади; представники інтелігенції і командири військових формувань протиборчої сторони.

Диверсії проводяться силами спеціально підготовлених груп (загонів) різної чисельності [107, С.124-125]. Звичайно група поділяється на частини, кожна з якої виконує свою задачу. Так, перша може здійснювати напад на охорону об'єкта; друга – забезпечує здійснення диверсії безпосередньо на об'єкті; третя – призначається для виводу з ладу мереж зв'язку і ведення бою з підкріпленням. Як правило, ця частина групи розташовується в укриттях, що забезпечують надійне маскування і має на озброєнні тільки легкі кулемети, гранатомети й автомати.

Групи, отримавши вказівку на здійснення акції терору, займаються вивченням діяльності об'єкту, а потім обирають один зі способів виконання поставленої задачі. Як показало дослідження, способами терору мають бути: обстріл із транспортних засобів; закладка мін у службові приміщення або будинки; застосування отруйних речовин; установка вибухових пристроїв на засобах пересування; захоплення будинків чи заручників і інші.

За існуючими даними [108, С.56-58], боротьбу з авіацією супротивника

*Склад групи 15-30 чол.

Рис. 4. Склад групи, що проводить диверсійні чи терористичні дії.
Складено за матеріалами [106-107].

збройні формування можуть вести не тільки шляхом обстрілу аеродромів, але і шляхом обстрілу літаків і вертольотів при зльоті і посадці, а так саме при нанесенні ними ударів з повітря. З цією метою створюється система ППО, що містить у собі: пости спостерігачів; підготовлені позиції для вогневих засобів; пункти керування. Для стрілянини по повітряним цілям можуть застосовуватися групові пуски ракет, вогонь зенітних засобів у

сполученні з залповим загороджувальним вогнем зі стрілецької зброї, а також автоматична зброя звичайного калібру. Усі ці засоби передбачається розташовувати, як правило, розосереджено і ешелоновано по рубіжах. Вогонь планується відкривати одночасно, а розосередження вогневих засобів забезпечує ведення вогню одночасно з різних напрямків, що ускладнює їхнє придушення.

Коротко розглянемо наступальні й оборонні дії на прикладі війн в Афганістані і Чечні. **Наступальні** бойові дії, як правило, велися там з метою захоплення великих адміністративних центрів, визначеної території й окремих об'єктів.

При цьому велика увага приділялася раптовості, ініціативі, маневру силами і засобами, а також фактору самостійності в здійсненні намічених планів при добре організованій розвідці й оповіщенні. Практика показала, що при організації наступальних дій особливе значення надається вибору моменту, місця і напрямку наступу. Шляхом маневру силами і засобами супротивник утворює у визначеному районі й у визначений час перевагу над конфронтуючими військами. Наступальні дії швидко скінчуються, особливо, якщо вони не вдалі. У цьому випадку супротивник швидко виходить з бою і під прикриттям вогню і мінних загороджень відходить по заздалегідь обраних маршрутах. Він уникає використання великої кількості важкої зброї, тому що вона знижує маневреність дій груп і загонів.

Аналіз наступальних дій збройних формувань у сучасних збройних конфліктах показує, що в ході бойових дій наступаючі сили прагнуть найбільш повно використовувати свої можливості. Бойовий порядок звичайно будується в один ешелон з виділенням сильного резерву. У наступі група діє на фронті шириною до 100 м; невеликий загін – від 200 до 1000 м; загін – від 500 до 3000 м; збройне формування – від 1000 до 5000 м [109,С.85]. Велика увага приділяється прикриттю флангів, діям розвідувально-диверсійних груп. Задачі ставляться, як правило, на день проведення наступу, розподіл на найближчу і подальшу задачі не

здійснюється. Основною задачею вважається захоплення об'єкту, ділянки чи місцевості зазначеного рубежу в смузі наступу збройного формування.

Оборонні бойові дії передбачаються з метою утримання базових і інших важливих районів, забезпечення виводу своїх підрозділів з-під удару військ супротивника, а також у випадку неможливості відхилення від відкритого бою.

Як свідчать керівні документи, при організації оборони ретельним чином створюються системи спостереження, вогню і загороджень.

Збройні формування, за бойовим досвідом ведення збройних конфліктів, свій бойовий порядок в обороні будують, в основному, в один ешелон з виділенням резерву. Група займає опорний пункт шириною 150 – 500 м по фронту і до 300 м у глибину; невеликий загін – опорний пункт шириною 400 – 1500 м по фронту і до 1000 м у глибину; загін – район оборони шириною 700 – 3000 м по фронту і до 2500 м у глибину; збройне формування – смугу оборони шириною 1000 – 7000 м по фронту і 3000 – 5000 м у глибину [109,С.98-99].

Населені пункти готуються до кругової оборони. Для цього створюються внутрішні оборонні позиції, а також окремі вузли оборони й опорні пункти. Так, наприклад, при обороні міста Грозний збройні формування створили три рубежі: внутрішній радіусом до 1500 м навколо президентського палацу, де основу складала суцільні вузли опору; середній на видаленні до 1000 м від внутрішнього рубежу в північно-західній частині міста і до 5000 м у південно-західній і південно-східній частинах міста, де основу складала опорні пункти й окремі вузли опору; зовнішній рубіж по окраїнах міста, де основу складала опорні пункти.

Таким чином, аналіз бойового складу і тактики дій збройних формувань дозволяє зробити висновок, що основними принципами бойових дій збройних формувань будуть:

- ведення бойових дій невеликими по чисельності групами і загонами;
- відхилення від прямих зіткнень з переважаючими силами регулярних військ супротивника;

– прагнення не перетворювати бойові дії в позиційні бої, відмовлення від утримання займаних районів протягом тривалого періоду часу.

Крім того, тактика дій збройних формувань буде характеризуватися такими загальними особливостями:

- прагненням по досягненню раптовості;
- ретельним обліком співвідношення сил і засобів, умов обстановки, всебічної підготовки бою;
- широким застосуванням специфічних способів дій (основу складають партизанські бойові дії);
- добре організованою розвідкою з використанням мирного населення й агентури в державних структурах влади, у тому числі збройних силах і органах федеральної служби контррозвідки.

Відсутність чіткої організаційної структури збройних формувань, різноманітність озброєння, високі маневрові можливості, партизанський характер дій у збройних конфліктах викликає необхідність всебічного дослідження питань застосування загальновійськових з'єднань і частин, які приймають участь при запобіганні і припиненні збройних конфліктів, що торкаються інтересів нашої держави.

Все це разом вплинуло на те, що в ході бойових дій:

1. Підвищилась мобільність сухопутних військ і насичення їх вогневими засобами, до їх складу почали включати авіацію.

2. З'єднання сухопутних військ почали звільнятися від штатних одиниць, що утруднюють маневр на полі бою. У складі сухопутних військ збільшилась кількість повітряно-десантних частин і підрозділів.

3. Оперативне шиккування військ в наступальних операціях було переважно одношелонним, що забезпечувало нанесення сильного початкового удару і оперативний успіх на початку операції.

4. Оборона стала більш стійкою, активною внаслідок насичення її танками, САУ, ПТКР, БТР, різко зросли роль і значення ПТО. У ній спостерігалася тенденція росту щільності протитанкових засобів (15-20 одиниць в обороні в період 80-х років до 50 одиниць в обороні в період 90-х років). Широке

застосування ПТКР у тому числі і в армійської авіації значно підвищило ефективність ПТО. З'явилися нові прийоми боротьби з наступаючими танками (заманювання танків у протитанкові "мішки", де вони знищувались фланговим і фронтальним вогнем танків, ПТКР, вертольотів тощо).

5. Досвід оборони в гірсько-пустельних районах виявив необхідність постійної готовності військ для ведення бойових дій з рейдовими угрупованнями противника, що просочуються у тил через проміжки і розриви у бойових порядках військ. Це визначило проведення ряду заходів з організації в глибині оборони надійної охорони і оборони пунктів управління, вогневих позицій ракетних військ і артилерії, сил і засобів ППО, тилових органів і комунікацій, а також надійне прикриття і забезпечення відкритих флангів і стиків.

6. Характерною особливістю боїв у важкодоступній місцевості було збільшення значення самостійних дій дрібними підрозділами.

2.3 Тактика загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах і її проблемні питання.

Військовим теоретикам на сучасному етапі не вдалося повною мірою осмислити досвід ведення збройних конфліктів. Досвід останніх розглядався як щось випадкове, невластиве сучасній збройній боротьбі і неварте уваги "серйозного" військового мистецтва. Збройні конфлікти останніх років навч показали явну помилковість даної тези.

Стає більш очевидним, що в теперішньому взаємозалежному світі політичний клімат планети значною мірою визначається ситуаціями в "гарячих регіонах", а будь-який збройний конфлікт може легко перерости в локальну війну чи, навіть у багатобічне світове зіткнення.

У збройних конфліктах багато чого відбувається зовсім не так, як пропонується в існуючих підручниках по тактиці і бойових статутах. Як правило, бойові дії в них ведуться без суворо визначених фронтів і тилу. При цьому зони відповідальності з'єднань, частин і підрозділів, як свідчить

бойовий досвід у "гарячих регіонах", призначалися для дивізії 200 і більш км, а для полків (бригад) – до 70-100 км [110-112]. Вже одна ця обставина свідчить про те, що тут потрібно вишукувати зовсім інші форми і методи організації і ведення бойових дій, ніж ті, що визначено в існуючих бойових статутах і наставленнях.

З'єднанням і частинам в умовах збройних конфліктів приходиться зіштовхуватися з виконанням ряду специфічних задач: оборона комунікацій, важливих військових і народно-господарських об'єктів; бойові дії з охорони і супроводження колон різного призначення; дії по реалізації розвідінформації, по "зачистці місцевості"; бойові дії по блокуванню і знищенню збройних формувань; дії по роз'єднанню воюючих сторін і інші.

Все це постійно вимагає вишукувати специфічну тактику, тому що в існуючих настановах і статутах, у даний час, відсутні положення, що відносяться до збройних конфліктів. Це наочно підтверджується і загальними вимогами, де відзначається, що небезпека виникнення останніх збільшується, тобто треба, щоб війська були підготовлені до їх ведення.

У сучасних збройних конфліктах виявляються нові риси тактики загальновійськового бою. Так, типовими стануть дії з'єднань і частин в умовах "розширеного полю бою", тобто в окремих вогнищах боротьби, при відсутності чітко вираженої лінії фронту, а також безпосереднього зіткнення частин із сусідами, один з одним, а також із супротивником. Причина цього криється в тому, що в збройних конфліктах застосовуються досить обмежені сили і засоби. Їхні дії характеризуються динамічністю, розосереджуються в часі й у просторі. Крім того, що протиборча сторона не завжди буде прагнути прийняти "відкритий" бій, найчастіше вона буде ухилятися від прямого зіткнення з переважаючими по чисельності військами, "вислизати" з-під їхнього удару, застосовуючи при цьому специфічні форми і способи бойових дій.

Все це, як показали останні події в Чечні, підтверджує, що в умовах збройного конфлікту командири всіх ступенів змушені були вести безупинні

пошуки відповідних форм і способів ведення бойових дій, тому що ці дії не вписувалися в загальноприйняті нормативні вимоги.

Чимало труднощів виникає й у процесі ухвалення рішення на бій. Через те, що командир далеко не завжди бачить перед собою реального супротивника і крім звичайних питань тут з'являється необхідність приділити особливу увагу, саме, специфіці дій сторін. Крім того, командирам усіх ступенів досить складно оцінити бойові якості як своїх військ, так і "нетипового" супротивника.

В умовах великого району бойових дій командирова дуже складно провести рекогносцировку, тому що в цих умовах у нього виникають труднощі в процесі уточнення задачі військам на місцевості, визначення районів вогневих позицій артилерії і порядку взаємодії і керування різнорідними силами і засобами, а також при рішенні маси інших питань.

Досвід ведення збройних конфліктів показує, що успіх бойових дій буде залежати від ефективності вогневого ураження конфронтуючого супротивника. Оскільки бойові дії в цих умовах розгортаються на широкому фронті, а артилерія має обмежену дальність стрілянини і вогневих засобів не буде вистачати, то підвищується роль авіації і, насамперед, бойових вертольотів у вогневій підтримці військ у тісній взаємодії з засобами ППО, що виконують задачу по прикриттю наземних частин від повітряного супротивника.

Аналізуючи недоліки різних сил і засобів вогневого ураження супротивника і з огляду на необхідність їхньої участі при локалізації збройного конфлікту в наступному, з метою виключення втрат і повторення помилок, важливо вже зараз, використовуючи накопичений досвід, організувати необхідну підготовку визначених для цих задач артилерійських, авіаційних і розвідувальних формувань, а також військ ППО і їхніх органів керування. При цьому переваги необхідно віддавати таким вогневим засобам і способам виконання вогневих задач, які не тільки забезпечать виконання поставленої задачі з мінімальними втратами, але й у значній мірі обмежать нанесення матеріального збитку і дозволяти уникнути

чи знизити до мінімуму втрати мирного населення в районі збройного конфлікту.

Однак мало прийняти гарне рішення, треба вміти ще всебічно забезпечити його виконання. Про це свідчать бойові дії в ході обох кампаній у Чечні. Питання забезпечення діяльності військ у ході бойових дій з'явилися одними із самих складних для командування. Усі вони зважувалися далеко не в повному обсязі, що впливало на стан бойової готовності і боєздатності частин і підрозділів, задіяних при запобіганні і припиненні збройного конфлікту. Специфіка оперативно-тактичної обстановки змусила по-новому глянути на розвідку, радіоелектронну боротьбу, РХБ захист, морально-психологічне, інженерне, медичне, технічне і тилове забезпечення і зробити відповідні висновки.

Для розробки і подальшого удосконалювання способів дій військ і застосування в них існуючих і перспективних зразків озброєння і військової техніки велике значення буде мати аналіз ефективності їхнього застосування в умовах запобігання і припинення збройних конфліктів. Характер бойових ушкоджень озброєння і військової техніки в збройних конфліктах, як правило, дуже важкий, що розуміється, як застосування протиборчими сторонами сучасних засобів ураження. Проведений докладний аналіз характеру ураження танків і бронетехніки по досвіду війн в Афганістані і Чечні показує, що 90% улучень носять однотипний характер, тому що кожна машина піддавалася обстрілу відразу з декількох вогневих місць супротивника і з різних видів зброї. Це говорить про те, що бронетехніка в умовах збройного конфлікту обстрілюється дуже інтенсивно з застосуванням багатоярусної системи вогню.

У зв'язку з цим, при розробці способів дій військ при запобіганні і припиненні збройного конфлікту керівництву Збройних Сил України необхідно буде враховувати не тільки ефективність і надійність застосовуваних зразків ВВТ в умовах виконання бойової задачі, але й уміння особового складу підрозділів і частин застосовувати дані зразки ВВТ.

Одним із проблемних питань тактики загальновійськових з'єднань і частин є пошук оптимальної їхньої організаційної структури для дій в умовах запобігання і припинення збройного конфлікту. Так, наприклад, американські війська у В'єтнамі цю проблему тимчасово вирішили шляхом виключення зі складу типових дивізій і корпусів дивізіонів НУРС "Онест Джон", підрозділів безвідкатних гармат, зменшення кількості танкових і збільшення мотопіхотних батальйонів. Тому в складі СВ армії США, у даний час, передбачається мати не тільки "важкі" формування, що складають основу їхньої бойової моці, але і "легкі", що володіють високою тактичною й оперативною мобільністю, а також сили спеціальних операцій, пристосованих для використання їх як у мирний, так і воєнний час [113]. Саме ці зміни в структурі вплинули і на тактику дій військ.

Так, у ході війни у Південному В'єтнамі (1964-1973 рр.) збройні сили США набули досвіду у веденні воєнних дій проти партизанських формувань і бойовому застосуванні видів збройних сил і родів військ в умовах індокитайського театру. Досвід бойових дій американських військ показав, що традиційна тактика піхоти в умовах джунглів непридатна, незважаючи на те, що піхотні батальйони підтримувались масованим вогнем мінометів, гармат і ударами авіації. При такій вогневій підтримці можна добитися успіху на відкритій місцевості. Однак у джунглях вогнева перевага не призводила часто до вирішального успіху і перемоги. Природні особливості Південного В'єтнаму перешкоджали діям артилерії і танків. Вони не могли тут супроводжувати піхоту на всю глибину бою. Тому піхотні підрозділи змушені були розраховувати лише на свою штатну зброю.

Особливі умови театру воєнних дій, партизанські способи боротьби повстанців вплинули на воєнне мистецтво США. "Класичні" операції, подібні операціям Другої світової і корейської війн, у яких брали участь об'єднання типу польової армії, а тим більше групи армій, у В'єтнамі не проводились. Бойова практика підтвердила значну роль дрібних підрозділів. Не випадково війну у Південному В'єтнамі інколи називають "війною

взводів”. Враховуючи умови Південного В’єтнаму американці розробили спеціальну тактику бойових дій дрібних підрозділів [90, С.21-24].

Бойові дії розвивались відповідно з так званою “стратегією масляних плям”, суть якої зводилась до захоплення і поступового розширення районів навколо баз на узбережжі, із тим щоб далі з’єднати їх один з одним і таким чином паралізувати дії партизан. Для досягнення мети цієї стратегії використовувалися як наступальні, так і оборонні дії. Досвід війни у В’єтнамі показав, що завдання поразки іррегулярним силам можливо лише шляхом поєднання різних форм боротьби, включаючи позбавлення їх джерел постачання, розвідувальних даних і захисту, які їм забезпечує підтримка народу. Великі наступальні операції, що вели американські війська, поділялися на ряд одночасних чи послідовних пошуково-каральних операцій. Їх головною метою було знищення живої сили противника у визначеному районі та розгром його опорних баз. Наступ, як правило, починався після сильного початкового удару силами авіації і артилерії, а на приморському напрямку – флоту.

Американське командування використовувало специфічні форми ведення бойових дій, що отримували особливі найменування. Зокрема, проводились операції “особливі дії”, що були розраховані на надання допомоги адміністративним центрам провінцій, на які нападали сили Народного фронту звільнення; операції “зачищай і закріплюйся”, що проводились з метою витіснення сил повстанців із визначених районів і утримання їх під своїм контролем; операції “шукай і знищуй”, що мали на меті виявлення і вогневе знищення партизанських сил і районів їх базування. У ході проведення пошуково-каральних операцій американці застосовували різні види маневру: “кільце”, “оточення”, “молот і ковадло”, “подвійний стрибок” та ін [114, С.55-56].

Маневр “оточення” полягав у прочісуванні району місцевості з декількох напрямків з метою примусити в’єтнамців відійти у визначену зону, де після масованих ударів авіації та інших вогневих засобів завершувався їх повний розгром. Використовувалось декілька способів

знищення оточеного противника: поступове звуження кільця оточення; “вбивання клинів” на окремих напрямках; поєднання звуження кільця оточення на одних напрямках із жорстокою обороною на інших. Маневр “кільце” по суті нагадував маневр оточення, але проводився аеромобільними військами, які висаджувались з вертольотів.

Маневр “молот і ковадло” – дії двох ударних угруповань військ. Одне з угруповань займало блокувальні позиції, виконуючи функцію ковадла, інше ударне угруповання – молот – призначалося для наступу з тим, щоб змусити противника відійти в сторону блокувальних позицій, де й завершувався його розгром. Іноді в якості блокувальної позиції вибиралося морське узбережжя та залучалися кораблі ВМС.

Маневр “подвійний стрибок” здійснювався силами двох груп. Одна з них висаджувалася на вертольотах поблизу від об’єкту з метою змусити противника до відходу у визначеному напрямку, друга – в тилу противника із завданням наступати назустріч його силам, що відходять. Цей вид маневру частіше всього використовувався в гірських проходах, ущелинах, на лісових дорогах, де природні умови створювали тіснину та ускладнювали оточеним військам рух в сторони флангів. Однією з особливостей бойових дій сухопутних військ США було масоване застосування вертольотів. Використання вертольотів в якості бойових, десантних і транспортних засобів сильно утруднювало партизанам ведення бойових дій. Американська авіація у Південному В’єтнамі надавала безпосередню підтримку сухопутним військам: знищувала сили партизан в районах зосередження, руйнувала їх бази, опорні пункти і табори, вела повітряну розвідку, руйнувала комунікації із ДРВ у Південний В’єтнам. У ході війни у В’єтнамі зародилася нова форма бойових дій – аеромобільна операція, що базувалася на масованому застосуванні вертольотів. Для проведення таких операцій у військах США були розгорнуті аеромобільні підрозділи та частини, здатні здійснювати перекидання свого особового складу та озброєння на штатних транспортних вертольотах, та вести бойові дії з участю підрозділів бойових вертольотів.

У результаті проведених заходів сухопутні війська набули принципово нову якість – повітряну мобільність, а воєнна теорія і практика збагатилася новою формою маневру “вертикальне охоплення”. Залежно від поставлених завдань, засобів та сил, що притягаються, умов місцевості та інших факторів, аеромобільні операції поділялися на штурмові “двоголовий орел» і “орлиний політ”[115, С.15-17].

Штурмові операції полягали в нанесенні ударів з повітря, десантування військ посадочним способом, з послідуєчим наступом, оточенням та знищенням противника. Операція включала чотири етапи: перший – переліт вертольотів з основної авіаційної бази у вихідний район бойових дій для посадки військ; другий – перекидання військ повітрям в район бойових дій та висадка десанту; третій – повернення транспортно-десантних вертольотів у вихідний район, де вони знаходилися в готовності до надання допомоги десанту; четвертий етап – евакуація військ після виконання ними завдання та повернення вертольотів на базу.

Суть операції “двоголовий орел” полягала в притисненні противника з фронту та тилу, а потім його знищення. Операція проводилася у три етапи: перший – розвідка противника; другий – перекидання аеромобільних військ з місць постійної дислокації в район висадки; третій етап – ведення бойових дій (переслідування противника, блокування шляхів його відходу, подальше оточення). Операція “орлиний політ” – це вільний пошук противника з одночасним нанесенням по ньому удару. Операція проводилася в два етапи: перший – розвідка противника; другий етап – безпосередні бойові дії. Особливу увагу при плануванні та проведенні аеромобільних операцій американське командування приділяло розвідці району майбутніх бойових дій, раптовості початку та вогневому забезпеченню операції.

Для проведення пошуково-каральних та аеромобільних операцій притягалися сили від взводу до бригади. У деяких операціях брали участь декілька бригад. Підрозділи діяли, як правило, в складі батальйонних ударних груп, які виконували завдання з прочісування районів, де могли знаходитися в’єтнамці. Американці нападали на їх базові табори, склади

зброї і продовольства. При цьому постійного зіткнення з противником та чітко позначеної лінії фронту не було. Для встановлення зіткнення з противником, попереду головних сил діяли розвідувальні групи і патрулі. Бойові порядки батальйону і бригади були одноешелонні, що давало можливість максимально застосовувати сили та засоби. Піхотні роти шикували бойовий порядок в один-два ешелони. Взвод, як правило, мав два відділення у першому ешелоні і одне – в другому. Відділення просувалися групами чи ланцюгом. Це давало взводу можливість прочісувати місцевість по фронту до 500 м. Темп просування в джунглях не перевищував 400 м. На годину. Глибина завдань була незначною [114, С.56-57].

При обороні американці застосовували вогнищеву оборону, тобто створювали систему вузлів опору в опорних пунктах, підготовлену до кругової оборони. В основному оборона важливих ділянок здійснювалась в масштабі батальйону. Ефективно діяли у війні САУ та міномети, при цьому американці застосовували артилерію централізовано, здійснювали маневр артилерії на вертольотах. Танкові війська виконували великий обсяг завдань: прочісування, супроводження колон на марші, розвідка, патрулювання, здійснення проходів в мінних полях, а також діяли в якості тягачів для підготовки колонних шляхів в джунглях і перевезення піхотних підрозділів. Ефективно діяли у війні підрозділи спеціального призначення. Вони вели розвідку, патрулювання, здійснювали диверсії. Склад груп спецназу складав 7-15 чоловік плюс 1-2 в'єтнамських провідники. Дев'ять років американські війська вели бойові дії у В'єтнамі. Протягом всього цього часу йшли безперервні пошуки відповідних форм і способів збройної боротьби, які б відповідали місцевим умовам. В'єтнамці виявляли завзятість і значне мистецтво у виборі активних способів ведення бою, широко застосовуючи при цьому воєнну хитрість. Стандартні форми збройної боротьби проти них не були ефективними. Американцям прийшлося шукати специфічну тактику.

Отже, виходячи з вищевказаного, і поєднуючи все це разом з досвідом воєнних дій в Афганістані та Чечні, можна сказати, що загальновійськові

з'єднання і частини сьогодні необхідно мати меншого складу, але з їх здатністю вирішувати більший обсяг задач, по відношенню до супротивника, з найменшими втратами.

Тут також слід зазначити, що відповідні спроби по зміні організаційної структури військ в ході боїв у сучасних збройних конфліктах спрямовуються, у першу чергу, на ефективне ведення бойових дій методом "загонової (групової)" системи дій. Їхню основу складає структура типу батальйон, що є найбільш типовою для таких умов.

Існуюча структура загальновійськових з'єднань і частин української армії не цілком відповідає умовам ведення специфічних бойових дій. Це обумовлюється громіздкістю і перевантаженістю важкою і різнорідною бойовою технікою, а також це обумовлювалося тим, що практично не було випадку, щоб дивізія і полк діяли в повному складі. Як правило, для рішення тієї чи іншої приватної бойової задачі створювався імпровізований загін, звичайно на основі посиленого мотострілецького батальйону. Його дії забезпечувалися артилерією, бойовими вертольотами й авіацією. Отже, нашому військовому керівництву необхідно зробити з цього відповідні висновки.

Бойовий склад створених загонів може бути різним. Головне тут – щоб забезпечувалася їх вогнева і тактична самостійність, здатність тривалий час (дві-три доби) діяти у відриві від головних сил своїх військ і тилової бази. Загони, як показує бойовий досвід, доцільно формувати за принципом цільового призначення. Наприклад: для виявлення бойового складу і точного розташування угруповання супротивника необхідний розвідувально-пошуковий загін; для розгрому виявленої опорної бази супротивника – штурмовий загін, посилений артилерією і бойовими вертольотами; для виявлення і розгрому визначеного угруповання супротивника – рейдово-штурмовий загін (у його основі – мобільні мотострілецькі підрозділи), посилені артилерією й інженерними підрозділами; для блокування важливих об'єктів у розташуванні супротивника – загін, що блокує, який включає в себе в основному

мобільні підрозділи; для забезпечення дій загальновійськових підрозділів у районі конфлікту будуть потрібні ударно-вогневі загони, створенні в основному на базі артилерійських підрозділів і підрозділів бойових вертольотів і т.д.

Аналіз бойового досвіду підготовки і проведення при запобіганні і припиненні збройних конфліктів дозволяє намітити деякі шляхи рішення перерахованих вище проблемних питань тактики загальновійськових з'єднань і частин.

На наш погляд, основними шляхами рішення проблемних питань тактики загальновійськових з'єднань і частин Сухопутних військ у збройних конфліктах є:

- розробка основ застосування сил і засобів загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах і їх відображення в керівних документах;
- пошук оптимальної організаційної структури загальновійськових з'єднань і частин, які легко можуть бути адаптовані для дій у різних умовах обстановки;
- вироблення відповідних методик і методів математичного моделювання для оцінки бойових якостей загальновійськових з'єднань і частин, що виконують специфічні задачі при запобіганні і припиненні збройного конфлікту;
- вироблення ефективної тактики дій загальновійськових з'єднань і частин виходячи з оперативно-тактичних умов збройного конфлікту, що включає в себе як високоманеврові способи дій проти збройних формувань з урахуванням застосування перспективних засобів збройної боротьби, так і дії у взаємодії з частинами і підрозділами різних силових структур;
- зміна системи бойової підготовки військ шляхом удосконалювання існуючих програм з урахуванням специфіки бойових дій у збройних конфліктах.

Бойові дії в збройних конфліктах ускладнені змішаністю збройних формувань супротивника з місцевим населенням. Для ефективного ведення бойових дій буде потрібна чітка організація керування і взаємодії різних

родів військ, частин і підрозділів силових структур. Все це обумовлює необхідність переоцінки змісту керівних документів у цілому і розроблення рекомендацій щодо дій з'єднань і частин по попередженню і припиненню збройного конфлікту.

2.4 Управління загальновійськовими з'єднаннями і частинами в збройних конфліктах

Надійне управління військами завжди було одним з основних факторів досягнення перемоги в бою. Досвід афганської війни, контртерористичної операції на Північному Кавказі показав, що управляти військами, які ведуть бій у специфічних умовах, набагато складніше, ніж у звичайній обстановці. Так, для командирів усіх ступенів значною мірою ускладнюється, а найчастіше і зовсім виключається особисте спостереження за полем бою. Частинам та підрозділам приходиться діяти роз'єднано, у відриві друг від друга. Централізоване управління військами в такій обстановці неможливо. У зв'язку з цим різко зростає роль самостійності й ініціативи командирів частин і підрозділів, їхнього уміння керувати підлеглими силами і засобами.

Складність, неординарність, неповторність умов обстановки, нестереотипність задач, що виникають перед загальновійськовими формуваннями у вогнищах напруженості, оригінальність застосованих ними способів дій можна віднести особливості в характерних рисах їхнього застосування в збройному конфлікті.

Ці особливості повинні застерігати командирів і штаби від механічного переносу сюди тих нормативів, правил, положень, методів керування з'єднаннями, частинами і підрозділами, що вироблені для позиційного протиборства. Адже, як показала практика бойових дій, зокрема в Афганістані і Чечні, у збройні конфлікти утягували звичайно досить обмежені сили і засоби, а їхні дії розосереджувалися у часі і просторі. Протиборча сторона не завжди прагнула прийняти "відкритий" бій, частіше віддаючи перевагу відхиленням від прямого зіткнення з переважаючим по

чисельності супротивником, намагаючись "вислизнути" з-під удару. Про це свідчать численні джерела [116, 117, 118].

Таким чином, можна зробити припущення, що командирам і штабам прийдеться використовувати методи з організації дій при попередженні і припиненні збройного конфлікту, що мають свої деякі особливості ніж ті, що застосовуються у великомасштабній війні. Ті нормативні показники, що вироблені бойовою практикою війн 50-80-х років і зафіксовані в діючих Бойових статутах [119-120], тут неприйнятні.

Чимало труднощів в ухваленні рішення на бій виникало через те, що командир підрозділу далеко не завжди бачив перед собою реального супротивника. Тому оцінюючи збройні формування, важливо було додатково вивчати такі питання: де зосередилося основне угруповання, його склад, озброєння, можливе посилення в ході дій, наявність і можливість появи диверсійних груп, можливий характер їхніх дій у своїй зоні відповідальності; наявність співчуваючих збройним формуванням населених пунктів, що забезпечують їм можливість ведення тривалих автономних бойових дій, у тому числі в умовах блокади; політичну обстановку в районі конфлікту; національний склад місцевого населення і його відношення до наших військ, націоналістичним і іншими вороже настроєними угрупованням; систему вогню і загороджень, охорони й оборони збройних формувань на напрямку дій, а так само найважливіші рубежі й об'єкти в бойовому порядку, від захоплення яких залежить стійкість всього угруповання збройних формувань; наявність шляхів маневру, можливість виходу їх із бою або відхилення від нього.

Усе це говорить про те, що порядок ухвалення рішення може бути різним і визначається конкретними оперативно-тактичними умовами, а також географією збройного конфлікту, що істотно впливає і на тактику сухопутних військ.

Виходячи з аналізу наявної літератури [121, 122, 123], можна відзначити, що при ухваленні рішення на застосування загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах командування повинне було мати на увазі

своєрідність їхніх цілей і задач, особливо у визначенні складу військ (сил), що беруть участь. Робота з ухвалення рішення на дії по попередженню і припиненню збройного конфлікту починалася зі з'ясування отриманої задачі, тобто правильного розуміння головної мети дій загальновійськових з'єднань і частин при попередженні і припиненні збройного конфлікту, задуму старшого начальника, змісту задачі, розмаху дій, ролі і місця їх у планах вищої інстанції, задач сусідів, інших сил і засобів, а також умов взаємодії з ними, термінів готовності.

Крім цього, специфіка останніх збройних конфліктів вимагає, щоб у процесі з'ясування задачі у загальновійськового командира склалося ясне уявлення про просторовий розмах бойових дій, їхніх припустимих межах, кількості приваблюваних сил і застосовуваній зброї, змісті етапів бою, термінах, особливостях виконання задач, можливих наслідках ескалації бойових дій, а також усвідомити порядок спільних дій з формуваннями ВВ, ПВ, розмежування зон (районів) і задач.

Згідно досвіду війн в Афганістані (1979-1989) і Чечні (1994-1996; 1999-2000) стає ясно, що при оцінці супротивника на етапі попередження збройного конфлікту варто вивчити угруповання його збройних формувань, визначити райони їхньої дислокації, склад, боєздатність, наявність важкої бойової техніки в кожному районі і ймовірний характер їхніх дій на даному етапі. На етапі припинення збройного конфлікту при оцінці супротивника повинні бути виявлені його пункти керування, бази збереження зброї і боєприпасів, можливі місця засідок і установки мінно-вибухових загороджень. Одним із ключових аспектів оцінки повинне бути визначення ймовірного характеру, сил, районів і масштабів його дій у нічних умовах. Варто оцінити ступінь використання збройними формуваннями міст, інших населених пунктів.

Як переконливо вказують у своїх роботах відомі військові історики А.Байер [26, С.56; 27, С.102] та В.Бочкарьов [124, С.37] – оцінюючи збройні формування супротивника, необхідно також проаналізувати наявність і можливість появи в районі бойових дій сил його спеціальних операцій,

десантно-диверсійних, збройних формувань і способи їхнього застосування; можливість залучення в цьому районі сил і засобів потенційних союзників супротивника і його можливостей по проведенню спеціальних і психологічних операцій. Особливо оцінюється питання про визначення наявності засобів і ймовірних способів дій гранатометників і снайперів супротивника.

Таким чином, можна зробити висновок, що досвід операцій, що були проведені в ДРА й Ічкерії, свідчить про вирішальну роль для загальновійськового командира відповідей на такі питання: де зосередилося основне угруповання збройних формувань супротивника, її склад, озброєння, можливе посилення в ході дій, наявність і можливість появи диверсійно-терористичних груп і можливий характер їхніх дій у зоні відповідальності загальновійськового з'єднання (частини); скільки мається населених пунктів, що співчують збройним формуванням і їх можливості по забезпеченню їм ведення тривалих автономних бойових дій, у тому числі в умовах блокади; який національний склад місцевого населення і його відношення до наших військ і збройних формувань; як організована системи вогню і загороджень, охорони й оборони збройних формувань, а так само найважливіші рубежі й об'єкти в бойовому порядку, від захоплення яких залежить стійкість всього угруповання збройних формувань; наявність шляхів маневру, можливість виходу їхнього чи бою відхилення від нього.

На основі всебічної оцінки збройних формувань командування приймає рішення: яку тактику дій застосовувати проти ворога, що необхідно дорозвідати; як використовувати його слабкі місця і нейтралізувати сильні сторони; які об'єкти потрібно придушити в першу чергу; які міри варто почати щодо попередження і недопущення захоплення збройними формуваннями життєво важливих об'єктів; що необхідно почати, щоб перехопити ініціативу; які способи дій обрати, щоб блокувати і змусити збройні формування скласти зброю; яких вжити заходів по недопущенню загибелі місцевого населення і його захисту; який вплив на виконання задачі можуть зробити місцеві жителі.

Крім цього, як показала бойова практика, при ухваленні рішення на дії загальновійськових з'єднань і частин у ході припинення збройного конфлікту загальновійськовий командир додатково визначав також: припустимі рамки обмеження по застосуванню засобів збройної боротьби і перелік об'єктів, які не підлягають знищенню по розумінню екологічної безпеки; способи припинення збройного конфлікту й особливості застосування загальновійськових з'єднань і частин при виконанні поставлених задач; способи забезпечення скритності висування (перекидання) військ у район припинення збройного конфлікту, досягнення раптовості їхніх дій; загальні цілі і задачі загальновійськових з'єднань і частин по протидії партизанським способам ведення бою збройними формуваннями; способи боротьби зі збройними формуваннями при запобіганні нальотів, диверсійних актів, пристрою засідок, мінування, блокування, оточенні і їхньому розгромі; організація системи керування в ході припинення збройного конфлікту і порядок матеріально-технічного забезпечення загальновійськових з'єднань і частин при виконанні поставлених задач; організація керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами при спільних діях, а також порядок взаємодії з ними.

Виходячи з документальних джерел [125-127], слід зазначити, що з огляду на виняткову складність оптимального прогнозування розвитку обстановки в збройному конфлікті, однією з істотних особливостей організації взаємодії, у розглянутих умовах, була необхідність координації дій загальновійськових з'єднань і частин по зонах (районам), вилученим друг від друга іноді на значні відстані. Така особливість обумовлена зональним (осередковим) характером дій загальновійськових з'єднань і частин при попередженні і припиненні збройного конфлікту.

Досвід бойових дій показав, що осередковість дій та інші особливості умов протікання збройного конфлікту не завжди дозволяли при підготовці до дій організувати взаємодію на місцевості. Тому робота з організації взаємодії проводилася переважно на великомасштабних картах і макетах місцевості.

При узгодженні питань спільних дій загальновійськових з'єднань і частин з іншими підрозділами уточнювався загальний характер задач; порядок дій; їхнього місця в об'єднаному угрупованні військ; способи дій по забезпеченню основних комунікацій і тилу; виділенні сили, засоби, можливі райони і способи надання взаємної допомоги в критичній обстановці. Наприклад, при відображенні нальотів великих збройних формувань, захопленні ними ключових об'єктів. Звідси можна зробити висновок, що одним з кардинальних положень узгодження питань взаємодії варто вважати уточнення характеру задач, виконуваних загальновійськовими з'єднаннями (частинами) і частинами і підрозділами ПВ, ВВ і СБ.

Як показує досвід, не можна цілком виключати можливість і виконання загальновійськовими з'єднаннями і частинами не зовсім властивих їм задач (наприклад, охорона комунікацій) і, навпаки, рішення деяких загальновійськових задач частинами і підрозділами ВВ. Це доцільно мати на увазі командуванню при узгодженні питань взаємодії, оскільки від цього залежить у першу чергу і тактика дій. Важливість цього підтвердили бойові дії під час воєн в Афганістані (1979-1989) і Чечні (1994-1996; 1999-2000).

Аналіз літератури і наявних документальних джерел по даній проблематиці свідчить і про те, що дії загальновійськових з'єднань і частин, авіації й артилерії повинні бути скоординовані за часом, районам (зонам), способам рішення задач таким чином, щоб можна було досягти розгрому основних, найбільш небезпечних збройних формувань супротивника, виключити його маневр, поновлення сил з інших районів збройного конфлікту.

Така координація дій загальновійськових з'єднань і частин із засобами вогневого ураження повинна бути покладена в основу організації взаємодії, тому що припускає одночасні дії проти різних збройних формувань супротивника різними способами (у залежності від наявності сил і інших факторів). Разом з тим може бути передбачений і інший варіант – послідовний розгром основних збройних формувань супротивника в різних районах збройного конфлікту. Це буде характерно у випадку при недоліку

сил і великої просторової роз'єднаності зон (районів) опору збройних формувань супротивника.

Бойовий досвід підтверджує необхідність варіантного, гнучкого підходу до рішення питань організації взаємодії при попередженні і припиненні збройного конфлікту. Це може дозволити уникнути великих прорахунків і негативних наслідків у ході дій загальновійськових з'єднань і частин.

Особливе місце в роботі командира і штабу з організації взаємодії приділялося координації дій загальновійськових з'єднань (частин) і авіації по блокуванню міст, інших населених пунктів, районів і оволодіння ними в результаті витиснення чи розгрому збройних формувань супротивника, а в крайніх (небажаних) випадках – і штурму населених пунктів.

Бойові приклади переконливо свідчать про доцільність на період воєнних дій у місті визначити такі основні питання: як час нанесення й об'єкти авіаційних ударів; склад штурмових загонів, їхня побудова, магістралі (напрямку) дій загонів; порядок боротьби з гранатометниками і снайперами збройних формувань супротивника; міри і засоби закріплення й очищення від збройних формувань супротивника захоплених ключових будинків, споруджень і кварталів.

При цьому командири до ротної ланки повинні бути забезпечені планами принаймні тієї частини населеного пункту, у межах якої вони будуть діяти. Наявність у складі штурмового загону підрозділів інших силових структур, рішення задач у його інтересах підтримуючими артилерійськими й авіаційними підрозділами, а також сусідами першорядною задачею ставлять організацію чіткої і безупинної взаємодії, без якого просто немислимо успішне рішення бойових задач у місті. Взаємодію при цьому необхідно організувати між: усіма підрозділами штурмової групи; мотострільцями, що діють у пішому порядку, і бронеоб'єктами; штурмовими групами штурмового загону; штурмовим загonom (групою) і підтримуючими артилерією й авіацією; штурмовими групами і підрозділами, що обороняють блокпости і вже захоплені будинки; штурмовими групами і підрозділами,

що діють їм назустріч; підрозділами штурмового загону і розвідгрупами спецназу, що виконують задачі в одній смузі дій.

Таким чином, виходячи з розглянутого вище, можна відзначити, що організація взаємодії загальновійськових з'єднань і частин при попередженні і припиненні збройного конфлікту по своєму змісту буде мати ряд відмінних рис, що впливають з його особливостей і характеру дій з'єднань і частин у ньому. Насамперед важливо: чітко погодити за метою, місцем і часом бойові зусилля частин і підрозділів, що діють на роз'єднаних, нерідко ізольованих (вилучених) напрямках і вирішують різнотипні задачі; визначити, на захопленні (розгромі) яких об'єктів (збройних формувань) супротивника необхідно зосередити основні зусилля; які заходи слід починати для обману збройних формувань супротивника, зриву його маневру, блокуванні району бойових дій і запобігання диверсійних актів; де й у якому складі доцільно улаштувати засідки, вогневі мішки, виставити рухливі заслони; на яких ділянках і яких силах організувати демонстративно-відволікаючі дії й інші. І, дійсно, відробивши детально всі питання, зв'язані з виконанням майбутніх задач у ході попередження і припинення збройного конфлікту по декількох варіантах, домігшись чіткого їхнього знання підлеглими, можна розраховувати на успіх при мінімальних втратах.

Тут слід відзначити, що аналіз досвіду минулих збройних конфліктів підтвердив **пряму залежність їхнього ходу і результату від якості керування військами у всіх інстанціях і ланках.** Їхній досвід учить, що якими би правильними ні були рішення, успіх у бої в значній мірі визначався неухильним проведенням їхній у життя, забезпеченням реалізації намічених планів. Це було можливе тільки при розумному сполученні централізації керування з наданням підлеглим самостійності у виборі способів дій. При порушенні цієї вимоги, як свідчать джерела [128-129], мали місце загрози невиконання наказів і пасивність у рішенні бойових задач, а війська свідомо прирікали на неуспіх.

Очевидно, що керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами при попередженні і припиненні збройного конфлікту повинно бути стійким, безупинним, оперативним і потайливим. На наш погляд, ці загальні вимоги до керування визначаються об'єктивною дійсністю характеру і змісту дій, у яких можуть вони брати участь, а також іншими факторами, що впливають на керування.

Звідси можна припустити, що керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами в районі збройного конфлікту уявляється доцільним здійснювати по двох основних лініях: адміністративній й оперативній. Адміністративне керування повинне охоплювати питання організації, будівництва і розміщення сил і засобів загальновійськових з'єднань і частин у районі збройного конфлікту, нарощування їхніх бойових можливостей, постачання усіма видами матеріального забезпечення, комплектування і навчання. До оперативного керування будуть відноситися питання: оперативного (бойового) планування використання загальновійськових з'єднань (частин); створення об'єднаного угруповання військ, визначення їм задач, форм і способів їхнього застосування; організація заходів оперативного (бойового) забезпечення і підтримки з'єднань і частин у встановленій бойовій готовності.

Якщо узагальнити і проаналізувати досвід сучасних війн (зокрема, в Афганістані і Чечні) за різні часи, стає зрозумілим, що питання управління військами завжди стояло на першому плані, і від нього в першу чергу залежав хід бойових дій, змінювалася тактика. Проте, нажаль, саме це питання не завжди як слід відпрацьовувалося з самого початку, а вже удосконалювалося в ході війни. Прикладом цього служать керівні бойові документи [130, 131, 132], які надходили у війська під час воєнних дій в Афганістані, першої та другої Чеченської війн тощо. Як ми бачимо, на перших порах, у них практично не відпрацьовувалися питання щодо організації і ведення бойових дій в умовах розмитих кордонів між фронтом і тилом, коли супротивник був готовий атакувати з будь-якого напрямку. Це, у свою чергу, приводило до зайвих втрат, оскільки особовому складу

доводилося самотійно приймати рішення вже в ході бою, діяти нестереотипно, застосовуючи при цьому нові форми і способи збройної боротьби.

Хід воєнних компаній на Північному Кавказі 1994-2000 років показав, що особливістю організації керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами в збройних конфліктах є саме організація штабів, склад і розгортання захищених і рухливих пунктів керування, систем і засобів автоматизації керування і зв'язку, що визначаються конкретними умовами кожного району збройного конфлікту, складом військ, що дислокуються (як це було в період Осетино-Інгушського конфлікту), їхнім оперативним призначенням (задачами). Проте, нажаль, це стало зрозуміло не одразу.

Документальні джерела, що мають, стосовно численних збройних конфліктів, свідчать, що керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами в них щораз організовувалося по-різному, удосконалюючись з часом. Однак у всіх випадках можна виділити найбільш характерні, загальні для всіх принципові підходи до рішення цієї проблеми. Рішення якої обумовлено на наш погляд такими **особливостями**: так доцільно завчасне розгортання в регіоні можливого збройного конфлікту органів керування загальновійськових з'єднань і частин для вивчення самого району майбутньої спільної спеціальної операції, оцінки його ресурсів, підготовки і проведення дій, особливо на початковому її етапі, це дозволить забезпечити підвищення оперативності і надійності керування і централізацію керівництва діями; запорукою успіху буде широке застосування і використання рухливих наземних, повітряних, корабельних, а в деяких районах залізничних пунктів управління (Чеченський конфлікт), що забезпечують безперервність і надійність керування загальновійськовими з'єднаннями (частинами) і частинами і підрозділами ПВ, ВВ, СБ на всіх етапах ведення бойових дій; вирішальним фактором успіху, як показали бойові дії в селищі Першотравневий, Новогрозненський (у Чеченському конфлікті) буде завчасне комплектування органів і пунктів керування всіма необхідними структурними елементами й оснащення їхніми засобами

автоматизації керування і зв'язку, уніфікованими засобами керування модульної конструкції, що працюють разом з апаратурою засекречування інформації з метою забезпечення необхідних оперативності, гнучкості і скритності керування різнорідними угрупованнями, а в перспективі широке використання у всіх ланках апаратури супутникового зв'язку, підключення органів пунктів керування до місцевих військових і цивільних систем зв'язку в районі збройного конфлікту; глибоке продумане проведення комплексу маскування оперативних і тактичних заходів, включаючи введення особливого режиму роботи всіх засобів керування і зв'язки.

Аналіз бойових дій в Афганістані за 1985-1989 рік і Чечні за 1995-1996 рік показав, що особливістю організації і здійснення керування загальновійськовими частинами є те, що пункти управління розгортаються ближче до частин, що атакують (провідне прочісування), розміщаються в підвалах будинків, а для спостереження використовуються верхні поверхи високих будинків і даху. Для організації зв'язку можуть бути використані місцеві (міські) лінії підземного телефонного зв'язку, але при цьому обов'язково повинні бути прийняті міри, що виключають підслуховування переговорів супротивником.

Досвід бойових дій у Чечні за 1999-2000 рік підтвердив це, і, у свою чергу, показав, що крім усього, для керування військами, необхідно також широко застосовувати повітряний пункт керування і створювати широку мережу спостережних пунктів (посад).

Усе це разом дає нам можливість указати на стійку **тенденцію** щодо підвищення стійкості зв'язку за рахунок організації її по радіонаправленнях, а також через ретрансляційні пункти (станції), що розгортаються на пануючих висотах чи вертольотах.

Крім цього, аналіз бойових дій в Афганістані і Чечні показав, що при організації керування в загальновійськових підрозділах особливість складається й у тім, що назви населених пунктів, перехресть доріг, мостів і інших важливих об'єктів у зоні дій необхідно кодувати, причому практикувати їхню заміну у встановлений термін з метою сховати характер

дій підрозділів. При дії в пішому порядку мати по 2-і переносні радіостанції в кожному відділенні [133, С.68]. Причому, як свідчить бойовий досвід, практикувалася зміна частот по кілька разів у день. У випадку недостатці радіозасобів передбачалося виділення посильних і передача умовних сигналів за допомогою сигнальних засобів чи голосу. Місця пунктів керування вибиралися на узліссях лісів, гаїв, поза великих населених пунктах – в адміністративних будинках.

Таким чином, необхідно відзначити, що питання керування загальновійськовими з'єднаннями і частинами при попередженні і припиненні збройного конфлікту вимагають: необхідності оснащення з'єднань, частин і підрозділів автоматизованими засобами керування, що дозволяють у короткий термін визначеному угрупованню успішно вирішувати поставлені задачі; з метою забезпечення своєчасності і всебічної підготовки спільної спеціальної операції в прогнозованих районах (регіонах) у штабах оперативних командувань (військових округів; армій) створювати спеціальні групи; у кожному ОК (окрузі) мати з'єднання і частини, укомплектовані по штатах воєнного часу, а також з'єднання і частини, що дозволяють у короткий термін розгорнути дії по попередженню і припиненню збройного конфлікту, що дуже актуально сьогодні і для України, збройні сили якої виконують миротворчу місію в багатьох країнах світу.

Висновок

Отже, проведене нами дослідження показало, що досвід застосування Сухопутних військ у воєнних конфліктах за досвідом війн в Афганістані і Чечні підтвердив необхідність обов'язкового урахування усіх факторів, які впливають на дії загальновійськових частин і підрозділів при виконанні бойових завдань (створення Об'єданого угруповання військ, єдине керівництво силами та засобами, що використовуються, проведення операції, стислі терміни підготовки операції, й, особливо створення та розгортання угруповань військ).

Аналіз бойових дій свідчить, що при плануванні операцій у ході війн в Афганістані та Чечні багато в чому враховувався досвід Великої Вітчизняної війни. Загальний задум розроблявся генеральним штабом, а детальне планування операції здійснювалося створеним управлінням Об'єднаного угруповання військ за участю офіцерів Міністерства Оборони, Генштабу, а також представників міністерств і відомств, війська (сили) і засоби яких приймали дія в операції.

Досвід підготовки спільних операцій довів, що істотною проблемою є організація єдиного керування військами, силами і засобами. Несумісність технічних засобів у різних частинах і установах утрудняла створення єдиної системи, змушувала направляти на пункти керування взаємодіючих з'єднань, частин і підрозділів техніку зв'язку й АСУ Збройних Сил. На наш погляд, у даному випадку, з метою підтримки загальновійськових з'єднань і частин у встановленому ступені бойової готовності і своєчасного перекладу їх у підвищені ступені бойової готовності на пунктах керування повинне нестися бойове чергування в загальній системі централізованого бойового керування Генерального штабу.

Воєнні дії на території Чеченської Республіки підтвердили стійкість протиріччя між потенційними можливостями розгорнутих космічних систем і вкрай низькими можливостями наземної інфраструктури військ.

В умовах твердих тимчасових обмежень, продиктованих короткочасністю підготовчого періоду, традиційні засоби військової розвідки, зв'язку не можуть забезпечити необхідний темп оперативного інформаційного забезпечення органів керування військ і сил. Ці задачі з потрібною ефективністю можуть бути вирішені тільки при використанні космічних засобів розвідки, зв'язку і бойового керування. Війська угруповання військ (сил) у цих цілях повинні завчасно оснащуватися малогабаритними комплектами прийому інформації від космічних систем розвідки, особливо в інтересах застосування високоточної зброї.

Згідно дослідження, особливу складність при підготовці операції представляла організація взаємодії між частинами і підрозділами,

оснащеними різнотипними засобами зв'язку. Це змушувало обмінюватися оперативними групами, офіцерами зв'язку як єдиними, у цих умовах, засобами підтримки взаємодії. Бойовий досвід, отриманий у ЧР показав, якщо на перших етапах бойових дій по різних причинах у керуванні підлеглими з'єднаннями, частинами і підрозділами були допущені значні помилки, то надалі з цього робилися висновки і без детального рішення питань керування, особливо взаємодії і зв'язку, операції не проводилися. Практика показала, що значно складніше було відробити питання взаємодії з військами МВС і ВВ, але надалі, із придбанням бойового досвіду, і ці питання зважувалися на належному рівні (виконання задач по звільненню від НВФ Аргуну і Гудермеса).

При цьому низька укомплектованість частин і підрозділів особовим складом за мирним часом, екстрене їх доукомплектування при безпосередній підготовці операції показали необхідність проведення не тільки бойового злагодження підрозділів, але й одиночної допідготовки особового складу, для чого затрачався значний час (10 і більш доби). Досвід показав, що одиночну допідготовку особового складу доцільно проводити в пунктах постійної дислокації з максимальним використанням навчальної матеріальної бази.

РОЗДІЛ III

СУХОПУТНІ ВІЙСЬКА У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ

3.1 Основні форми і способи застосування загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах.

Як показали дослідження, одним зі шляхів рішення проблем тактики Сухопутних військ була розробка основ бойового застосування загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах.

Ці основи, згідно аналізу бойових дій в Афганістані і Чечні, визначила сама практика збройної боротьби. Вони являють собою сукупність теоретичних положень і рекомендацій, що відбивають сутність, мету і задачі по попередженню і припиненню збройного конфлікту; вимоги і принципи, на основі яких організується і здійснюється попередження і припинення збройних конфліктів; тенденції розвитку теорії і практики попередження і припинення збройного конфлікту на найближчу і подальшу перспективу. І у свою чергу повинні насамперед відповідати на такі питання: як запобігти збройним конфліктам; які масштаби застосування військової сили в них; мета і задачі, які стояти перед державою і які застосовуються загальновійськовими з'єднаннями і частинами; які для цього потрібні сили і засоби і якими способами виконувати поставлену задачу, а також як здійснювати підготовку щодо застосування загальновійськових з'єднань і частин у збройних конфліктах.

Дослідження показали, що основними принципами застосування загальновійськових з'єднань і частин при попередженні і припиненні збройного конфлікту варто вважати: підтримку в постійній бойовій готовності загальновійськових з'єднань і частин; високу активність, рішучість і безперервність ведення бою; раптовість дій; погоджене спільне застосування родів військ і спеціальних військ при попередженні і припиненні збройного конфлікту і підтримка безупинної взаємодії між ними; рішуче зосередження основних зусиль загальновійськових з'єднань і частин на виконання головної задачі; маневр підрозділами і частинами,

ударами й вогнем; всебічне врахування і повне використання морально-політичного фактора в інтересах виконання поставленої задачі; усебічне забезпечення бою; підтримка і своєчасне відновлення боєздатності загальновійськових з'єднань і частин; тверде і безупинне керування військами; непохитність у досягненні намічених цілей, виконанні прийнятих рішень і поставлених задач.

Розглянемо особливості в змісті основних принципів.

Одним з найважливіших принципів, як показав досвід бойових дій в Афганістані і Чечні, є принцип постійної бойової готовності загальновійськових з'єднань і частин, які залучались для попередження і припинення збройного конфлікту. Необхідність його дотримання обумовлена: бурхливим розвитком засобів збройної боротьби, що робить істотний вплив на зміну форм і способів ведення бойових дій збройними формуваннями супротивника; великим просторовим розкидом можливих районів бойових дій, що не дозволяє адекватно реагувати на зміни обстановки одночасно у всіх вогнищах напруженості і вимагає оперативних дій у "гарячих" районах, що найбільш гостро торкаються інтересів держави; швидкою зміною військово-політичної обстановки і непередбачуваністю розвитку подій на територіях суміжних держав, різноманітністю застосовування форм і способів дій збройних формувань супротивника.

Як свідчать джерела [134-135], він вимагає, у першу чергу, своєчасного аналізу військово-політичної обстановки; розкриття можливого характеру збройного конфлікту і швидкого прийняття оперативних рішень по попередженню і припиненню збройного конфлікту; цілеспрямованої підготовки з'єднань і частин СВ, які застосовуються для виконання даної задачі і підтримки їх у постійній готовності до локалізації збройного конфлікту як військовими, так і невоєнними засобами; наявності в їхньому складі високоманеврових частин і підрозділів, здатних у короткий проміжок години блокувати будь-який район у зоні відповідальності й у взаємодії із силами і засобами інших силових міністерств успішно вирішити поставлену задачу.

Принцип високої активності, рішучості, безперервності і раптових дій доповнює перший принцип і вимагає, у першу чергу достовірних даних про супротивника, його угрупованні і можливому характері бойових дій.

Необхідність виконання даного принципу обумовлювалася практично тими ж умовами, що і принцип постійної бойової готовності. На його виконання накладала відбиток так саме і поява нових засобів збройної боротьби, у першу чергу високоточної і роботизованої зброї, а також і зброї, заснованої на нових фізичних принципах. Як показала практика бойових дій, для здійснення цього принципу необхідно була насамперед наявність і ефективне застосування сучасних і перспективних засобів розвідки, доведення розвідувальних даних до споживача в реальному масштабі часу, постійний контроль за зміною обстановки. Даний принцип указав на необхідність також мати спеціальні бойові підрозділи і частини в такому складі і кількості, що дозволяли б їм швидко вступати в бій і ефективно вирішувати бойові задачі.

Як вже відзначалося, такими вимогами більше усього володіли підрозділи, створені по типу батальйонної тактичної групи. Як показавши досвід другої Чеченської війни такі підрозділи бажано комплектувати особовим складом на контрактній основі, а його підготовку здійснювати в специфічних умовах ведення бойових дій. Усі вони повинні бути оперативно підлеглими єдиній управлінській ланці і діяти по єдиному погодженому і взаємозалежному плані.

З принципом високої активності, рішучості і безперервності тісно зв'язаний принцип погодженого спільного застосування родів військ і спеціальних військ і підтримки постійної взаємодії між ними.

Даний принцип заснувань на тісному контакті командирів і штабів усіх ступенів, що беруть доля в спільних бойових діях. Він передбачає узгодження порядку застосування всіх сил і засобів по місцю, години, цілям і задачам, особливо на рівні підрозділ – частина. Практика збройних конфліктів показала, яку значення грає і принцип твердого і безупинного керування військами. Його висока ефективність була запорукою виконання

бойової задачі і досягалася застосуванням різноманітних засобів зв'язку (у тому числі і космічних), їхньою високою мобільністю і надійністю в роботі, впровадженням у війська швидкодіючих автоматизованих систем керування (АСУВ).

У практиці бойових дій в Афганістані і Чечні подальший розвиток одержав і принцип всебічного забезпечення загальновійськових з'єднань і частин. Згідно наявних даних [136-138], питання забезпечення бойової діяльності були одним із самих складних для командування і військ. Отриманий бойовий досвід показав, що в специфічних умовах ТВД необхідно по-новому глянути на розвідку; радіоелектронну боротьбу; радіаційний, хімічний і бактеріологічний захист; інженерне; медичне; технічне; тилове і морально-психологічне забезпечення, іншими словами, на всі сторони бойової діяльності військ.

Варто зупинитися і на такому принципі як маневр з'єднаннями і частинами, ударами й вогнем. Він полягає в тому, що зародження інцидентів, які можуть привести до спалаху насильства в різних районах збройного конфлікту, потрібно передбачати і вчасно почати дії для їхнього попередження.

Розглянуті основні принципи застосування загальновійськових з'єднань і частин у війні в Афганістані і Чечні, а також розкриття їхнього змісту, дозволили визначити основні заходи щодо організації і веденню бойових дій, а виходячи з цього виділити пріоритет форм і способів збройної боротьби. Аналіз бойового досвіду в збройних конфліктах сучасності показує, що під формою бойових дій варто розуміти визначену систему дій, спрямовану насамперед, на припинення конфлікту шляхом знищення бандформувань і нормалізацію обстановки. Практика ведення збройної боротьби висвітила кілька форм бойових дій: спеціальна, спільна і спільна спеціальна. Однак, наприклад, у першій і другій Чеченській війні більш широке застосування знайшла остання – спільна спеціальна, котра, у принципі, органічно містила в собі і перші дві. Спільна спеціальна операція проводилася, як правило, загальновійськовими з'єднаннями і частинами

збройних сил разом з іншими військовими формуваннями (ВВ, ФСБ, ПВ, МВС) і виявляла собою сукупність погоджених по меті, задачам, місцевості і часу заходів і дій військ (сил) об'єднаного угруповання, проведених по єдиному задуму і плану. З досвіду бойових дій двох Чеченських війн випливає, що спільна спеціальна операція містила в собі два етапи. Перший етап – міри і дії, застосовані державою, з метою усунення передумов і недопущення переростання вогнищ напруженості в збройний конфлікт і створення умов для вирішення конфлікту політичними засобами. Сили і засоби збройної боротьби при цьому виконували як правило роль стримуючого фактора. Вони отримували загальні задачі, що зводилися до наступного: ведення розвідки й окремих елементів ідеологічної боротьби; посилення охорони державного кордону, демонстрація військової сили і її рішучості застосування; забезпечення суспільної безпеки і правопорядку й інші спеціальні задачі. В міру наростання збройного конфлікту задачі більш конкретизувалися. Необхідно відзначити, що виконання цих задач намічалось без застосування зброї.

Другий етап – це міри і дії, спрямовані на припинення збройного конфлікту. На цьому етапі рішуче застосовувалися як військова сила, так і спеціальні міри політичного, дипломатичного й іншого характеру. Однак, як показала практика бойових дій у Чечні, усе-таки головною складовою цього етапу були рішучі дії із широким застосуванням зброї, спрямовані на повний розгром збройних формувань супротивника. Досвід таких дій ще раз підтвердив, що в рамках проведення спільної спеціальної операції найбільш прийнятною тактичною одиницею є посилений батальйон. Саме створення такої тактичної одиниці забезпечує найбільш раціональне її застосування в точній відповідності з задумом операції. При цьому досягалася зручність керування, можливість швидко зосереджувати сили і засоби на вирішальних ділянках і напрямках. Крім того, така організаційна основа дозволяла компенсувати слабкі сторони одного підрозділу (частини) за рахунок визначених якостей інших.

Досягненню цілей іншого етапу, як свідчать наявні дослідження [64-66], сприяли спільні бойові дії загальновійськових частин з підрозділами інших силових структур і застосування різноманітних способів дій. При цьому, під способами бойових дій варто розуміти шляхи і прийоми впливу на збройні формування супротивника (як регулярні, так і нерегулярні), які розв'язали військовий конфлікт. До них, зокрема, на думку автора, можна віднести: у ході попередження збройного конфлікту – локалізація району збройного конфлікту; розгортання і розміщення сил і засобів загальновійськових з'єднань і частин; охорона важливих об'єктів і її посилення при підвищенні вибухонебезпечності обстановки в районі збройного конфлікту; роз'єднання чи ізоляція збройних формувань у районі збройного конфлікту; посилення адміністративної (державної) границі; супровід колон різного призначення (військові колони, доставка гуманітарної допомоги, евакуація мирного населення з вибухонебезпечного району); охорона місць розташування загальновійськових з'єднань і частин у районі збройного конфлікту; ведення спостереження (НП, КПП, патрулювання) і інші.

У ході припинення збройного конфлікту – розвідувально-бойові дії (наліт; засідка; рейд; пошук; прочісування); протидія партизанським способам ведення бою збройними формуваннями (збройне спостереження – огляд, обліт; реалізація розвідданих – нанесення вогневого ураження авіацією, артилерією по окремим районах); оборонні дії (ведення стримуючих дій; ведення розосередженої оборони); наступальні дії (штурм населених пунктів; блокування, оточення і розгром збройних формувань супротивника; ведення аеромобільних дій у зоні збройного конфлікту) і інші.

Таким чином, можна зробити висновок, що досягнення кінцевої мети спільної спеціальної операції можливо тільки за умови застосування всіх способів збройної боротьби. При цьому, останні диктують створення визначеної організаційно-штатної структури військ, що беруть доля в цій боротьбі. Останню обставину необхідно враховувати в практиці бойової й

оперативної підготовки Збройних Сил України в сучасних специфічних умовах.

3.2 Особливості дій загальновійськових підрозділів при попередженні та запобіганні збройних конфліктів

Як показує аналіз літератури і наявних документів щодо питань бойового застосування сухопутних військ, способи дій загальновійськових з'єднань і частин, що виконують задачі по попередженню збройного конфлікту будуть спрямовані на його мирне врегулювання. Основу цих способів будуть складати дії без застосування зброї. Розглянемо них докладніше.

Висування, розміщення і розгортання загальновійськових з'єднань і частин у район збройного конфлікту залежить від задач і масштабів проведення етапу попередження збройного конфлікту. По досвіду Чеченських воєн, висування в райони конфлікту проводилося, як правило, уночі з дотриманнями всіх заходів щодо маскуванню. Загальновійськові з'єднання і частини здійснювали висування по декількох маршрутах, при цьому мотострілецькі і танкові підрозділи робили марш звичайно одною колоною. Засобу посилення впливали в колонах своїх підрозділів у готовності до негайних дій.

Від батальйону, що робить марш, уперед по маршруті висилався розвідувальний дозор (до посиленого мотострілецького взводу) на видаленні 1-3 км. У його склад входили: 2-3 сапера з міношукачами, а іноді зі спеціально підготовленими собаками, провідники з числа місцевих жителів. Слідом за розвідкою рухалася головна похідна застава в складі роти (взводу). Разом із загоном забезпечення руху в сторони флангів від кожного батальйону висилаються бічні похідні застави (до мотострілецького відділення), з тилу колона охороняється тильною похідною заставою [120].

При русі через район активних дій збройних формувань безпека руху колон забезпечувалася сторожовими заставами або постами (до посиленого мотострілецького взводу). Досвід бойових дій показав, що порядок їхнього виставлення може бути наступним. До початку руху колони на найбільш

загрозливих ділянках маршруту виставляється кілька сторожових застав (посад) від мотострілецьких підрозділів, посилених артилерією. З прибуттям колони в район другої застави (пости) з колони виділяється наступна застава, що на великій швидкості іде вперед раніш колони і розгортається на наступній загрозливій ділянці маршруту за третьою заставою і т.д. По проходженні колонною району застави (поста) вона згортається і продовжує рух у хвості загальної колони. Відстань між заставами (постами) перекривається вогнями артилерії і, як правило, складає не більш 3-5 км [139,С.45]. Виділення сторожових застав не звільняло командира батальйону (роти) від організації безпосередньої охорони колони.

Населені пункти, мости, лісові масиви переборюються на максимальній швидкості, щоб уникнути поразки бойових машин і іншої техніки з ручних протитанкових гранатометів. Колона головних сил батальйону (роти) у залежності від умов обстановки може мати різну побудову, але в будь-якому випадку будується з урахуванням швидкого розгортання підрозділів у бойовий порядок і вступ їхній у бій.

Пункти керування командирів батальйонів (рот) висуваються в голові колони головних сил. Зв'язок з авіацією, що прикриває, здійснюється через авіанавідника, що знаходиться поруч з командиром батальйону. Керування здійснюється по радіо і сигнальними засобами.

Обгін колон своїх підрозділів цивільним транспортом забороняється. У випадку руйнування ділянок доріг, мостів, пристрою завалів командир уживає заходів до розвідки шляхів обходів, а при блокуванні колони місцевими жителями силами похідного збереження сковуються дії цивільного населення, виробляється демонстрація спроби пройти по маршруті, висилається вперед розвідка для відшукування шляхів обходу і не входячи в контакт із жителями, обходить небезпечні ділянки. У цьому випадку в похідну охорону, як правило, призначався інший підрозділ (резервне), що обходило колону і виконувало задачу попередньої охорони.

При нападі збройних формувань на колону підрозділу охорони зав'язувало з ними бій на вигідному рубежі і вогнем із усіх видів зброї відбивало напад, а колона, збільшивши швидкість, ішла з під удару.

Для маскуванню автомобільних колон від прицільного вогню бойовиків водії і старші машин з початком обстрілу колони пускали в хід по 1-2 димової шашки ДМ-П або по 3-5 димових гранат і, не припиняючи руху, викидали них у навітряну сторону [140, С.104]. При наявності ЗДП вироблявся пуск їх убік супротивника. Димова завіса, що утворилася, виключала прицільне ведення вогню по автомобілях, що рухаються.

При розчищенні і розмінуванні завалів шириною до 5 м, що знаходяться під прицільним вогнем снайперів супротивника, витрата димових засобів складав у середньому до 30 димових шашок ДМ-П або 200-300 РДГ (ЗДП) [140, С.105-106].

Маскування виносу пораненого й убитих з поля бою здійснювалися постановкою суцільної димової завіси убік бойовиків на час евакуації. У середньому час евакуації одного пораненого складало 10-30 хвилин при витраті димових гранат 30-60 штук. При евакуації ушкодженої техніки з зони обстрілу екіпажі тягачів створювали суцільну димову завісу за допомогою ДМ-П або РДГ-2 у районі робіт. При тривалості робіт від 5 до 20 хвилин витрата димових шашок складав приблизно 10-40 шт. [140, С.106].

Практика бойових дій, особливо в ході другої чеченської кампанії показала, що для приховання напрямків висування, особливо усередині районів відповідальності, необхідно створювати кілька рекогносцирувальних груп і висування їх по різних маршрутах. По прибуттю загальновійськових з'єднань і частин у район збройного конфлікту здійснюється їхнє розміщення і розгортання. По досвіду дій загальновійськових з'єднань і частин існує два способи їхнього розміщення в зоні збройного конфлікту: постійне розміщення в секторах або районах виконання поставлених задач і переміщення їхній по секторах або районах відповідальності.

Переваги постійного розміщення полягали в тому, що з'єднання, частини і підрозділи мають можливість, знаходячись тривалий час в одному районі, більш повно і докладно вивчити обстановку, зібрати зведення про населення і місцевість у районі відповідальності, установити ділові контакти з місцевою адміністрацією. Однак при тривалому перебуванні в одному районі в особового складу звичайно виникає почуття самозаспокоєності. Позитивною стороною переміщення загальновійськових з'єднань і частин по секторах або районах відповідальності є те, що в цьому випадку вони мають можливість вивчити загальну оперативну обстановку не в одному місці, а у всьому районі відповідальності, що важливо у випадку загострення ситуації і необхідності здійснення перегрупувань і маневру силами і засобами по фронту і глибині. Однак, як вважає автор, негативною стороною даного варіанта є те, що вони мають у своєму розпорядженні недостатній час для детального вивчення району відповідальності. До того ж значні зміни сталого порядку несення служби могли вплинути на якість виконуваних задач, тому більш переважним є перший спосіб розміщення загальновійськових з'єднань і частин у районі збройного конфлікту.

По досвіду дій способи розгортання загальновійськових з'єднань і частин у районі збройного конфлікту в залежності від умов обстановки, поставлених задач, географічних особливостей, характеру протистояння сторін були таких видів: розгортання по лінії припинення вогню; розгортання в зоні роз'єднання протистоячих сторін і розгортання в районі відповідальності.

При розташуванні з'єднань, частин і підрозділів на місці організовувалася безпосередня і сторожова охорона. Безпосередня охорона виставлялася у всіх підрозділах, на пунктах керування, тилових і інших об'єктах. Воно здійснювалося окремими польовими вартами, сторожовими постами, дозорами, патрулями, постами спостереження, внутрішнім нарядом, особовим складом контрольно-пропускних пунктів, пунктів регулювання. Крім того, додатково могли призначатися чергові підрозділи і

вогневі засоби для боротьби з дрібними групами збройних формувань супротивника.

Основу фортифікаційного устаткування позицій підрозділів охорони важливих об'єктів по досвіду складали звичайно окопи на відділення (танк, БМП). Вони обладнаються на видаленні 700-800 м друг від друга по кільцю охорони на ближніх і далеких підступах [141-142]. На позиції відділення (танка) обладнається одного основний і один-два запасних окопів на відділення (танк), що з'єднуються між собою ділянками траншей. У центрі позиції відділення обладнається бліндаж для відпочинку особового складу, що з'єднується з основною і запасною позиціями ходами повідомлення.

Після виконання комплексу заходів щодо розміщення і розгортання загальновійськові з'єднання і частини приступали до виконання поставлених перед ними задач. У першу чергу, здійснювалося перекриття ймовірних напрямків руху збройних формувань; прийом під охорону важливих об'єктів; перекриття адміністративної границі й інші.

Найбільш розповсюдженими при цьому способами дій були: спостереження за умовами перемир'я (припинення вогню), патрулювання, боротьба з дрібними групами збройних формувань, супровід колон різного призначення і т.д. Тому командири і штаби повинні вміти організувати і керувати такими діями.

Дії в складі контрольно-пропускних пунктів і спостережливих посад організувалися для здійснення контролю в зоні відповідальності, для того щоб не допускати нелегальний провіз озброєння, боєприпасів і вибухових речовин у район збройного конфлікту; реєструвати всі пересування людей і автомашин через лінію припинення вогню; вести облік пересування спеціального транспорту (військових автомобілів, танків, бронетранспортерів, знарядь і т.п.); вести спостереження за всіма діями сторонніх осіб на місцевості, особливо уздовж доріг і в населених пунктах; спостерігати за припиненням вогню, за порушеннями умов угоди перемир'я, що просочуються в зону відповідальності.

Для рішення зазначених задач організовувалися спостережливі пости (НП), рухливі спостережливі посади (ПНП), контрольно-пропускні пункти (КПП) і сполучені контрольно-пропускні пункти і спостережливі пости. Вибір місця розташування НП здійснюється в залежності від поставленої задачі. Особовий склад, виділюваний для несення служби складав: КПП від 13 до 50 чоловік, рухливі КПП від 8 до 20 чоловік, маневрені групи більш 10 чоловік, заслони не менш 30 чоловік, що охороняють об'єкти не менш 30 чоловік. При цьому додані підрозділи ВВ були не настільки значним, а основна їхня частина знаходилася в резерві [143, С.46].

Якщо на приклад, необхідно спостерігати за порушниками, які просочуються в зону відповідальності, то з метою таємності доцільно було розташовувати НП у низинному місці (у долині), а якщо задача полягала в тому, щоб спостерігати за припиненням вогню, то в цьому випадку НП розміщається на височині, щоб збільшити зону огляду. Як правило, НП виставлялися на лінії границі (розгородження) зони (району), у безпосередній близькості від лінії припинення вогню; у районі схованих маршрутів проникнення порушників; поблизу населених пунктів, міст або безпосередньо в них; на пануючих висотах. НП повинні, по можливості, розташовуватися якнайдалі від доріг з інтенсивним рухом.

НП повинний бути легко впізнаний і забезпечувати захист військовослужбовців. Бажано, щоб він був оточений захисною стіною (земляним валом, кам'яною стіною і т.п.). Зовнішній периметр повинний мати дротове огороження. Оборонні позиції (стрілецькі осередки на два чоловіки кожна з укриттям) повинні бути обладнані навколо НП так, щоб їхнього сектора огляду перекривали весь простір навколо НП. З кожного НП повинні бути добре видні виділена ділянка і шляхи проникнення в буферну зону. "Мертвий простір" повинне бути під спостереженням патрулів. Кожен НП повинний мати виритий у землі бункер на усе відділення. Важливо, щоб бункер і наземні спорудження НП були чітко позначені, стрілецькі позиції повинні бути закриті зверху і замасковані.

Автором встановлено, що основними принципами при спостереженні є: шукати і уміти виділити головне; слухати і уміти визначити зміст почутого; розуміти що спостерігається; чітко доповідати про результати спостереження; забезпечувати безперервність спостереження.

Крім стаціонарних НП при необхідності створюються рухливі НП. Їхня перевага полягає в тому, що про їхнє місцезнаходження ніхто не знає заздалегідь. Вони можуть розташовуватися в будь-який час, у будь-якому місці. Застосування таких НП особливе ефективно для запобігання нелегального провозу зброї і боєприпасів. Ціль рухливого НП – поліпшити контроль за обстановкою у визначеному районі й утруднити сховане переміщення порушників і нелегальний провіз зброї і боєприпасів через контрольований район. До складу тимчасового рухливого НП звичайно включається від 3 до 6 військовослужбовців на автомобілі або бронетранспортері з пізнавальними знаками [89, С.95].

Для виконання своєї задачі НП розміщається потай, для того, щоб його присутність у даному місці було несподіваним для осіб, що наближаються до НП. По досвіду кожен рухливий НП повинний координувати свої дії з діями інших НП і КПП. Звичайно на перебування рухливого НП в одному місці приділялося 30-60 хвилин.

Спостереження, як правило, ведеться цілодобово. В окремих випадках НП могли займатися особовим складом тільки у світле або тільки в темний час доби. У залежності від інтенсивності руху на дорогах і загальній обстановці в районі розташування на КПП як правило знаходилися не менш двох військовослужбовців, один із яких веде огляд людей і машин, а другий контролює площадку, де зосереджуються, минаючи через пункт, люди і машини. Цей військовослужбовець повинний бути озброєний і мати можливість швидко скористатися наявними на КПП засобами телефонного зв'язку і радіозв'язку. У випадку, якщо на КПП несли службу більш двох військовослужбовців, вони повинні бути готові в будь-який момент установити загородження для припинення спроби несанкціонованого проїзду машин через КПП.

Військовослужбовці зобов'язані вести ретельне спостереження за всією прилягаючою місцевістю і дорогами, виконуючи усі вимоги інструкції, розробленої для даного НП. Для ведення спостереження рекомендується можливо частіше використовувати біноклі. Контрольована місцевість розділяється на окремі "смуги" спостереження, які необхідно переглядати багаторазово, один раз ліворуч праворуч, потім праворуч ліворуч і т.д. Спостереження велося не тільки зі спостережливої вишки. Усе, що відбувається в районі спостереження події, навіть на перший погляд незначні, доповідалися або реєструвалися в журналі спостережень.

Бойові дії в Чечні показали, що між НП і пунктом дислокації підрозділу повинна бути встановлений зв'язок. Час чергування по досвіду не повинний перевищувати 4 години у світлий час доби і 1-2 години в темний час. Для доповіді обстановки варто використовувати заздалегідь підготовлені кодові таблиці. Усі дії, що стосуються положення конфліктуючих сторін, варто передавати закодовано. Для здійснення радіозв'язку важливо виділяти запасні частотні канали. При можливості використання радіозв'язку зводити до мінімуму. Варто мати на увазі, що недотепне використання радіозв'язку, передача деяких даних обстановки може викликати небажані дії учасників збройного конфлікту.

Для забезпечення оперативності керування при ускладненні обстановки до найбільш важливим НП (КПП) доцільно прокласти прямі лінії телефонного зв'язку. При веденні радіо або телефонних переговорів забороняється використання неофіційних назв конфліктуючих сторін і неофіційних імен їхніх лідерів, командирів і інших осіб. Особовий склад повинний демонструвати коректне поводження. Перевірка і контроль здійснюється відповідно до постійно діючої інструкції. Основною метою перевірки людей є встановлення їхньої особистості і запобігання нелегального провозу заборонених предметів у контрольований район через КПП.

Всі особи, що входять на територію КПП повинні мати при собі документ, що засвідчує особистість. У визначених умовах через

контрольований район може здійснюватися проходження маси біженців. Контроль за переміщенням і реєстрацією цієї групи осіб виробляється у відповідності зі спеціальними правилами. При перевірці людей особлива увага звертається на одяг, взуття, головні убори і т.п. Великий ефект дає використання металошукачів.

Під час дій комендантського часу в'їзд (вхід) через КПП заборонений усім категоріям осіб. При організації КПП з інтенсивним рухом цивільного транспорту використовується спеціальна схема організації руху. У темний час доби всі транспортні засоби повинні зупинитися на КПП для перевірки (огляду) і реєстрації. Після закінчення перевірки всім транспортним засобам з пасажирами з числа цивільних осіб дається вказівка продовжити безпечний рух до пункту призначення. Інформація про транспортні засоби, що проїхали через КПП, повідомляється на наступний КПП по маршруту руху. Спостережливі пости могли залучатися до контролю за рухом транспортних засобів у темний час доби.

Як вказує у своєму дослідженні відомий російський військовий історик І.Н.Воробйов [63], способи контролю можуть застосовуватися такі: здійснюється перевірка кожного другого (третього) автомобіля, виробляється перевірка кольору, типу (моделі) і номер знака; перевіряються всі особи чоловічої статі; особлива увага звертається на перевірку осіб, що не проживають у даній місцевості. Для підвищення ефективності контролю трохи сусідніх КПП можуть діяти скоординовано за спеціальною схемою. Військовослужбовці, що несуть службу на КПП і НП, можуть застосовувати силу і штатну зброю з метою самозахисту у випадку збройного нападу на них; при виникненні загрози особистій безпеці або безпеці військовослужбовців і цивільних службовців; при спробі арешту, поранення або викрадення військовослужбовців і цивільних осіб; у ситуаціях, коли контингентові перешкоджають у виконанні його задачі; для зриву спроб крадіжки або завдання збитку майну або устаткуванню КПП (НП).

Обшук людей і транспортних засобів здійснювався з метою запобігання проникнення в район, що знаходиться під контролем, збройних осіб, контрабанди, захисту особового складу підрозділів. При проведенні обшуку на КПП одночасно там повинна знаходитися одна машина. Інші машини повинні очікувати своєї черги на відстані не менш 400-500 м за межами КПП із виключеним двигуном. По сигналі, переданому особовим складом КПП, водій наступної машини увімкне двигун і повільно під'їжджає для огляду.

Особлива увага приділялася фургонам, рефрижераторам, критим автомобілям. Легковий транспорт перевіряється вибірково. Якщо автомобіль державний, перевіряється наявність пропуску автоводія і пасажирів, а також пропуск на автотранспорт.

Крім цього дослідження показало, що однією з важливих і найбільш розповсюджених видів несення служби є патрулювання. Воно організується з метою обстеження зони, що не проглядається, розслідування виникаючих інцидентів, збору інформації, посилення контролю, забезпечення свободи пересування підрозділів, здійснення зв'язку між ізольованими НП, недопущення проникнення дрібних груп збройних формувань у зону відповідальності, демонстрації присутності.

Добре організоване патрулювання може дати важливі тактичні переваги. Для максимальної ефективності патрулі повинні мати повну волю пересування і спостереження. Для успішного патрулювання потрібно високо навчені і добре оснащені військовослужбовці, гнучка тактика і координація дій з іншими патрулями і постами.

Установлено, що типи патрулів бувають: звичайні патрулі; нерухомі дозори; патрулі в "засідці"; патрулі на границях зон відповідальності; розвідувальні патрулі; пошукові патрулі; міські патрулі; патрулі, призначені на час комендантської години; патрулі для виявлення мін, бомб; патрулі посилення; патрулі в повітрі і на воді. Найбільш розповсюджений тип патруля – патруль для спостереження за ділянками, що не проглядаються з НП і КПП ("мертвими зонами").

Основою будь-якої системи патрулювання, особливо в населених пунктах, є піші патрулі. Вони мають можливість легше установити контакт із місцевим населенням, що можуть дати коштовні джерела інформації. Але піші патрулі більш обмежені у своїх діях у порівнянні з рухливими патрулями, у них менший оперативний діапазон у змісті відстані, тому на них покладається більш вузьке коло задач.

Патрулі для далекої розвідки звичайно діють на автомашинах або вертольотах. Вони залишаються в районі операції кілька днів. Патрулі далекої розвідки звичайно комплектуються одним відділенням і забезпечуються додатковим спорядженням, у тому числі наметами, запасами їжі, спальними мішками. Вони мають більш велику можливість контролювати ситуацію у визначених районах, запобігати проникненню порушників у буферну зону.

Для запобігання порушень лінії припинення вогню висилаються патрулі "у засідці". Вони діють потай на маршрутах можливого проникнення сторонніх осіб. Місця для засідки вибираються в ярах, долинах, ущелинах, перелісках.

Патрулювання може організовуватися і для вклинення між ворогуючими сторонами. У цьому випадку патрулі діють у "нейтральній" зоні, щоб запобігти спалахові або поновлення вогню між ними. Склад патруля в цьому випадку – посилене відділення – зі складу резервних сил. Патруль звичайно починає діяти, коли конфліктуючі сторони закінчили споконвічне зіткнення. Патрулі прагнуть можливо швидше зайняти положення в буферній зоні, щоб запобігти розростання конфлікту і домогтися дотримання умов угоди про припинення вогню.

Ряд важливих переваг має патрулювання на автомашинах (бронетранспортерах). Патрулювання на автомашинах (бронетранспортерах) забезпечує високу мобільність, особливо при дії на пересіченій місцевості. Воно дозволяє скоротити час у порівнянні з пішим патрулюванням на виконання поставленої задачі. Патрулі на автомашинах мають можливість узяти із собою більш складну апаратуру зв'язку, що діє на великі відстані.

На автомашинах можна установити прожектори для спостереження в темний час доби.

У той же час патрулювання на автомашинах має свої обмеження в зв'язку з тим, що дозволяє пересуватися в основному по дорогах. У цьому випадку на відміну від піших патрулів утрудняється контакт із населенням і проникнення на важкодоступні ділянки.

У тих випадках, коли необхідно установити спостереження у великому районі, організується повітряне патрулювання. Воно ведеться з вертольотів і легких літаків. Здатність вертольота зависати в повітрі робить його особливо корисним для спостереження. Безпілотні літальні апарати застосовуються в тих випадках, коли патрулювання на вертольотах небезпечно. Постачання фотоапаратурою або телевізійною апаратурою БПЛА забезпечують передачу даних у реальному масштабі часу.

Повітряне патрулювання здійснюється тоді, коли укладена угода конфліктуючих сторін про забезпечення відповідних заходів безпеки. Важлива перевага патрулювання з повітря полягає в тому, що воно забезпечує одержання інформації на додаток до отриманого наземними засобами, знижує загрозу особовому складові, що несе патрулювання в районах небезпечної конфронтації. Але організація такого патрулювання не завжди можлива через складні погодні умови і перетинання рельєфу місцевості.

Особливо складним, як показав досвід ведення бойових дій у Чечні, є патрулювання в місті. Патрулі спостереження і патрулі дотримання комендантської години часто піддаються обстрілам з боку супротивника, насамперед його снайперів. Патрулі звичайно переміщуються у вузьких проходах, що ведуть по дворах, а також по головних вулицях. Патрулювання ведеться як у денне, так і в нічний час. Уночі патрулі підсилюються, забезпечуються приладами нічного бачення. Патрулювання в місті може бути таких видів: одностороннє або двостороннє патрулювання; патрулювання в складі маневреної групи; патрулювання з прикриттям; патруль-засідка.

Супровід і забезпечення автоколон краще здійснювати під прикриттям бойових вертольотів і літаків. У необхідних випадках для супроводу автоколон виділяють мотострілецькі підрозділи. До складу автоколони включалися бронетранспортер або БМП із розрахунку на 8-10 автомашин 1 БТР (БМП); у штат кожного автомобільного взводу доцільно включати одну 23-мм установку ЗСУ-23-2, яку можна встановлювати в кузові КамАЗа; кабіна автомашин, повинна забезпечуватися бронезахистом [145-146].

На найважливіших автодорогах, де відбувався найбільш інтенсивний рух автотранспорту, у найбільш уразливих місцях у мостів, входу в тунелі виставляється сторожова охорона, їхню основу складають сторожові застави в складі посиленого взводу. При цьому, позиції сторожових застав необхідно ретельно обладнати в інженерному відношенні. При охороні комунікацій і важливих об'єктів загальновійськовим підрозділам доцільніше застосовувати охоронні мінно-вибухові спорудження. На дорогах МВЗ прикриваються позиції охорони, дорожньо-мостові спорудження, ділянки доріг, зручні для нападу на колони. Мيني встановлюються на схованих підступах до об'єктів і на пануючих висотах, з яких можуть робити вогневий вплив дрібні групи збройних формувань.

Досвід показує, що при охороні об'єктів, комунікацій, пунктів постійної дислокації важливо створювати єдину систему спостереження. Місця для спостерігачів і спостережливих посад вибиралися на схилах пануючих висот, щоб тримати під безперервним спостереженням прилягаючі долини, входи і виходи з ущелин, населених пунктів, підступи до розташування військ, тиловим об'єктам. Місця для спостереження займаються в нічний час або в умовах обмеженої видимості. До настання світлого часу спостерігачі повинні ретельно замаскуватися і вести спостереження за дрібними групами збройних формувань, нічим себе не виявляючи. Переміщення спостережливих посад також доцільно здійснювати в темний час доби.

Згідно наявних даних, спостережні пункти повинні забезпечуватися приладами для ведення розвідки (денними і нічними біноклями, далекомірами, нічними приладами спостереження ННП-21,22,23, станціями

ближньої розвідки СБР-3). У підрозділах для ведення розвідки використовуються прилади спостереження, приціли бойових машин, апаратура БРМ-1ДО [147].

Крім того, бойовий досвід збройних конфліктів наочно показує, що коли загальновійськові з'єднання і частини, приваблювані для попередження збройного конфлікту несуть повсякденну службу, займаються господарськими роботами, проводять навчання, роблять марші, розосереджені по різних об'єктах, те збройні формування супротивника широко застосовують диверсійні акти, несподівані нальоти, здійснення зухвалих рейдів, пристрій різних засідок. Тому для надання допомоги частинам і підрозділам МВС, СБ необхідні тактичні прийоми, застосовувані для боротьби з дрібними групами збройних формувань супротивника.

Виходячи з аналізу бойових дій, автор вважає, що в основу цих дій необхідно закласти такі **принципи**: всебічне врахування їхньої тактики дій; забезпечення постійної готовності мотострілецьких і танкових підрозділів до боротьби з ними; виділення для цього необхідних сил і засобів, особливо вогневої підтримки; організація їхньої спеціальної підготовки для виконання таких задач; зосередження зусиль у тактично важливих районах; розмаїтість і нестандартність застосовуваних форм і способів протиборства; ретельна погодженість зусиль сил і засобів, приваблюваних для знищення дрібних груп збройних формувань; досягнення раптовості дій.

Кожен підрозділ повинний бути готове до відображення раптового нічного нападу дрібних груп збройних формувань. Тому, на думку автора, важливо посилювати безпосередньо охорону. Підрозділи охорони висуваються на скорочених дистанціях від головних сил, вони повинні бути оснащені засобами зв'язку і сигналізації. У числі тактичних прийомів, застосовуваних для знищення дрібних груп, блокованих в обмеженому районі, можуть бути застосовуватися такі способи як: двостороннє охоплення, однобічне охоплення, фронтальний удар, знищення у вогневому мішку, штурмові дії по знищенню дрібних груп, що зайняли кругову оборону й інші.

Найбільш розповсюдженим способом розгрому дрібних груп збройних формувань, по поглядах військових фахівців [149-151], є одночасний удар двома взаємодіючими групами. При цьому одна займає позиції, що блокують, інша – завдає удару, змушуючи відійти супротивника убік блокують позицій, де і відбувається його знищення. Застосування подібного способу приносить ефект в умовах, коли невелика по чисельності збройна група супротивника діє в ізольованому районі, не зуміла закріпитися на місцевості, створити організовану систему вогню і загороджень, має обмежені можливості для здійснення маневру. Основним засобом вогневої підтримки при рішенні цієї задачі є бойові вертольоти. Тактика їхньої дій може бути різною, але в основі її лежить наступне: вони атакують, як правило, раптово, роблячи політ у район ведення бойових дій невеликими групами в режимі проходження рельєфові місцевості на гранично малій (до 15 м) висоті з максимальним використанням маскувальних і захисних властивостей місцевості. Вертольоти завдають удару одночасно з декількох напрямків, з'являючись у зоні виявлення супротивника на короткий час (20-50 с). Вибір режиму польоту визначається в першу чергу умовами забезпечення безпеки і швидкоплинністю дій.

У ході виконання задачі по знищенню вогневих засобів підрозділу бойових вертольотів можуть наносити послідовні удари по цілям з поділом убрання сил на три частини або завдавати одночасного удару декількома групами (масовані дії). Перший спосіб доцільно застосовувати, коли необхідно забезпечити безперервну вогневу підтримку підрозділів протягом тривалого часу. У цьому випадку 1/3 вертольотів атакує, 1/3 знаходиться на маршруті і 1/3 – у передовому пункті поповнення боєприпасами і дозаправлення паливом [152]. Спосіб одночасного нанесення удару здебільшого наявних вертольотів застосовується в тих випадках, коли потрібно завдати масованого удару по супротивнику в гранично обмежений термін.

Воєнні дії розглянутих збройних конфліктів переконливо свідчать, що підрозділи, що виконують задачі по попередженню конфлікту повинні бути

натреновані й у здійсненні швидкого зосередження і негайній атаці об'єкта з різних напрямків. При цьому, активність, рішучість, швидкодія – девіз дій. Виграш ними часу рівноцінний виграшеві в силі. Раптовий удар по дрібних групах збройних формувань з різних напрямків приголомшує, дезорганізує його дії, не дає йому можливості зробити організована протидія.

Ефективним способом знищення дрібних груп є і вогневе ураження, стрімке зближення з ним і рішучий удар по них. Вогневий удар найчастіше здійснюється у виді короткого, але досить могутнього вогневого нальоту за участю бойових вертольотів і РСЗО. Ефективність вогневого ураження значно збільшується при застосуванні боєприпасів об'ємного вибуху в сполученні з застосуванням засобів дистанційного мінування місцевості. Це підтверджено досвідом бойових дій.

Досить широко застосовується спосіб знищення дрібних груп із засідок. Вогневі засідки влаштовуються завчасно. Умілий вибір місця розташування засідки дозволяє знищувати них у короткий термін. Особливий ефект досягається в тих випадках, коли результати вогневого ураження негайно реалізуються підрозділами і якщо атака здійснюється з декількох напрямків. При цьому способі дій мається можливість застати супротивника зненацька, несподіваним, розпорошити його зусилля по багатьом напрямкам. Однак у цьому випадку необхідно організувати чітку взаємодію сил і засобів, що беруть участь у нанесенні удару. Чимало складностей виникало й в організації керування підрозділами.

Необхідно також відзначити, що головною умовою запобігання нальотів є добре організована розвідка. Дії дрібних груп збройних формувань повинні бути під неослабним контролем. Найбільш розповсюдженим способом ведення розвідки в цих умовах є спостереження. Спостереження ведеться особисто командирами всіх ступенів офіцерами штабів і спеціально призначеними спостерігачами, а також екіпажами бойових, транспортних машин і всім особовим складом підрозділів.

При несприятливо сформованій для дрібних груп збройних формувань, що напали, обстановці вони всякий раз прагнуть вивести свої сили з-під

удару. Відхід звичайно здійснюється в нічний час з використанням складок місцевості. Це утрудняє організацію їхнього переслідування. У залежності від обстановки застосовуються такі способи переслідування: переслідування безпосереднє слідами відходу; переслідування по шляхах рівнобіжним їхньому відходові. Переслідування безпосереднє по шляхах відходу доцільно здійснювати в тих випадках, коли удається швидко знайти їхній відхід. Головнє в цьому випадку зробити їм відривши, організовано вийти з бою, зберігши свої сили. Ні настання темряви, ні ніч не повинні перешкодити організації або продовженню початого переслідування. Збройним формуванням не слід давати ніякого перепочинку, вони не повинні одержати ні часу, ні можливості для планомірного проведення необхідних заходів щодо відриву й організованого відходу. Чим енергійніше проводиться переслідування і чим глибше проникають підрозділи на шляху відходу дрібних груп збройних формувань, тим скоріше і впевненіше досягається їхня нейтралізація.

Виходячи з цього, потрібно відзначити і те, що командири підрозділів повинні уміти виявляти слабкі місця дрібних груп збройних формувань, здійснювати стрімкі обходи й охоплення їхніх бойових порядків. Тут повинна проявитися самостійність і ініціатива нижчої командирської ланки приймаюче рішення на переслідування за власним почином, не очікуючи наказів понад. Досвід показує доцільність створення у визначених умовах спеціальних загонів переслідування. Їхню основу в першу чергу повинні складати танкові підрозділи, посилені мотопіхотою, артилерією і саперами. Маючи велику рухливість, ударну і вогневу силу, такі загони в стані швидко "зім'яти" бойові порядки збройних формувань, перерізати шляхи їхнього відступу. Поряд з танковими підрозділами, основу загонів переслідування можуть скласти у визначених умовах і мотострілецькі підрозділи особливо на БМП, посилені танками, артилерією, саперами.

Однак, бойова практика показала і те, що не варто формувати загони переслідування дуже ретельно, затрачаючи велику кількість часу на підготовчі заходи, набагато важливіше, розуміючи вигідність моменту,

швидко організувати зведені загони і кинути їхній уперед, приголомшуючи збройні формування раптовістю. Ні в якому разі не можна відтягати початок переслідування в чеканні підходу окремих підрозділів. Це означало б безповоротну втрату часу. При формуванні загонів переслідування потрібно постійно мати на увазі, що танки ніколи не повинні залишатися без захисту піхоти особливо в населеному пункті і що вирішальне значення має не стільки кількість вогневих засобів, скільки максимальне забезпечення їх боєприпасами. Важливо завжди прагнути підсилити загін переслідування достатньою кількістю артилерії, щоб забезпечити його вогневу самостійність. Якщо ж такої можливості не представляється, то наступним підрозділам необхідно додавати артилерійських спостерігачів, коректувальників.

При зіткненні з заслонами або охороною збройних формувань варто обрушити на них вогонь усіх доданих і підтримуючих вогневих засобів. Якщо не вдається відразу зломити їхній сильний опір, то загін переслідування не повинний затримуватися. У подібних умовах важливо використовувати маневрені можливості підрозділів для обходу відкритих флангів, виходу на шляху відходу збройних формувань. Загін переслідування ніколи не повинний відволікатися від виконання головної задачі.

Переслідування вночі, як правило, ведеться по головних дорогах. При зустрічі з дрібними групами збройних формувань мотострілецькі підрозділи, що спішилися, рухаючи по обидва боки дороги, обходять вогнища опору. Стрілянина трасуючими кулями і снарядами дозволяє точно вказувати мети і напрямки руху. Відсутність умов спостереження за супротивником і місцевістю може бути компенсовано посиленням заходів щодо охорони підрозділів і веденням безперервної бойової розвідки.

Передумовою для успішного вогневого бою вночі, на наш погляд, є: постійна готовність до відкриття вогню, дисципліна вогню і наявність достатньої кількості боєприпасів. Висвітлення полючи бою і прилади нічного бачення полегшують ведення вогню. Ручна вогнепальна зброя і

кулемети ведуть вогонь на короткі дистанції. Для боротьби з приладами нічного бачення збройних формувань виділяються снайпери, що мають пристосування для прицільного вогню вночі. Ефективною зброєю в нічному бої є ручна граната. Обмежена видимість утрудняє танкам ведення вогню. Вони звичайно використовуються для придушення тих вогневих засобів збройних формувань, що демаскують себе спалахами пострілів.

У тих випадках, коли підрозділам ставиться задача в нічний час атакувати збройні формування, вони повинні завчасно спішитися і висуватися на рубіж атаки по можливості, не відкриваючи вогню (безшумний наступ). Кожен підрозділ висилає вперед на видалення до 100 м бойову розвідку, що повинна попередити свої війська про засідки супротивника [97, С.189-190]. Після того як розвідники досягнуть наміченого рубежу атаки, вони залягають, забезпечуючи підхід головних сил, а потім з'єднуються з ними. До рубежу атаки підрозділи рухаються у вузьких і глибокоешелонованих бойових порядках. Взводи роблять рух у колоні по двох, оптимальна дистанція між окремими взводами – 50-150 м. Найбільш вигідним видаленням рубежу атаки від позиції груп супротивника варто вважати відстань середнього кидка гранати. До виходу на цей рубіж підрозділу пересуваються непомітно. Атака починається після того як підрозділи вийдуть на рубіжі атаки. Сигнал для атаки подається світловими або іншими засобами сигналізації. Після кидка гранати підрозділи, що атакують, ведучи вогонь на ходу, спрямовуються до об'єкта атаки. При цьому кожен солдат повинен рухатися прямолінійно і вести вогонь прямо перед собою. Пересування убік або в тил неприпустимі. Атака повинна бути невинною. Командир загону переслідування повинний забезпечити єдине і погоджене керування боєм. Важливо завжди мати наготові досить сильний рухливий резерв.

Як показало дослідження, однією зі складних задач при переслідуванні збройних формувань є розмінування місцевості, оскільки вони широко застосовують різні міни, щоб затримати підрозділу, що ведуть їхнє переслідування. З цією метою створюються в складі похідної колони загони

забезпечення руху або загони розгородження. У їх складі за досвідом Афганістану і Чечні виділяються: взвод розмінування або інженерно-саперний взвод, оснащені інженерною технікою на бронезахисті. Особовий склад ООД переміщається на БТР або БМП.

До складу ООД входять: група розвідки і розмінування, і група розгородження. У групу розвідки і розмінування виділяються: одне-два відділення розмінування, оснащених засобами пошуку і знешкодження мін; 1-2 бойові машини розмінування (БМР або БТС-4) або 1-2 танки з тралами КМТ-5М (КМТ-7); міношукач РЦМ-2 або ДИМ на БТР-60ПБ. У групу розгородження, як правило, виділяються 1-2 інженерні машини розгородження (ІМР) або 2 танки з БТУ-55. До виконання задач ООД приступає після того як розвідувальні і мотострілецькі підрозділи просунуться на глибину 1-2 км [155, С.18].

При підході до завалу, руйнуванню, що можуть бути заміновані, БРД, група розвідки і розмінування спішуються. Мотострілки піднімаються по ходу руху на прилягаючі до дороги висоти на видаленні від місця завалу на 200-300 м і організують безпосередню охорону групи при розмінуванні дороги. Сапери перевіряють на мінування прилягаючу до дороги місцевість. Танки з тралами ведуть розвідку безпосередньо проїзної частини дороги. За ними впливають сапери з міношукачами. Вони просуваються по дорозі, маючи побудову уступом вправо або вліво з інтервалом між саперами 1,5-2 м, дистанцією 10-15 м, Таким чином, перевіряється вся дорожня полотнина включаючи й узбіччя. Усі виявлені міни і фугаси позначаються прапорцями, а потім знищуються вибухом або стягуються кішками на узбіччя.

Переслідування збройних формувань повинне завершитися їхнім блокуванням або повним оточенням. Якщо їхнє угруповання розсіяне і вкривається в складках місцевості, населеному пункті, або лісовому масиві, то для її пошуку організується прочісування місцевості. Прочісування може бути одностороннім або двостороннім (зустрічним).

У цілому, здійснюючи заходу для боротьби з дрібними групами збройних формувань, важливо керуватися такими вимогами: усякий раз варто

забезпечувати попередження терористичних дій, домагатися своєчасного попередження підрозділів про безпосередню загрозу і небезпеку нападу дрібних груп супротивника; забезпечувати необхідні умови для того, щоб знищувати ці групи до того як вони виконають свою задачу; організовувати і підтримувати безперервну взаємодію з усіма силами і засобами охорони; забезпечувати надійну охорону найбільш важливих об'єктів; широко застосовувати технічні засоби охорони і виявлення, комбіновані загородження і засоби маскування; завжди мати в наявності мобільні чергові підрозділи, здатні вирішити раптово виникаючі задачі; вести безперервну розвідку на підступах до об'єктів; забезпечувати стійке керування всіма силами і засобами, виділеними для охорони; усі підрозділи повинні бути готові звітати бойові дії з дрібними групами збройних формувань і, особливо, важливо не допустити захоплення заручників.

Необхідно знати також і способи боротьби з мінами. Міри боротьби з ними згідно існуючих вимог [156-157], включають: виявлення мін (вибухових пристроїв); розмінування обмежених ділянок; дотримання запобіжних заходів; позначення виявлених мінних полів і окремих мін; навчання особового складу цим мірам; доведення до нього інформації про мінну обстановку. Тільки сапери або фахівці зі знешкодження вибухових пристроїв можуть вирішувати заміновані який-небудь чи район ні. Дарма ризикувати не можна.

При виявленні вибухонебезпечних предметів, це місце позначається і негайно повідомляється про це в найближчу частину. Самостійне знешкодження або знищення виявленої міни категорично заборонено. Не можна стосуватися міни і пробувати неї пересунути. Не слід стосуватися підозрілих предметів. Не слід намагатися підірвати міну пострілами або каменем. Не можна підходити до міни близько.

Таким чином, досвід дій загальновійськових формувань показує, що основними способами виконання задач на етапі попередження збройного конфлікту можуть бути: локалізація району збройного конфлікту; розгортання і розміщення сил і засобів загальновійськових з'єднань і частин;

– охорона важливих об'єктів і її посилення при підвищенні вибухонебезпечності обстановки в районі збройного конфлікту; роз'єднання або ізоляція збройних формувань у районі збройного конфлікту; посилення адміністративної (державної) границі; супровід колон різного призначення (військові колони, доставка гуманітарної допомоги, евакуація мирного населення з вибухонебезпечного району); охорона місць розташування загальновійськових з'єднань і частин у районі збройного конфлікту; ведення спостереження (НП, КПП, патрулювання); боротьба з дрібними групами збройних формувань (блокування, оточення, розгром, переслідування).

Зовсім по іншому необхідно підходити до підготовки і ведення бойових дій на етапі припинення збройного конфлікту. Аналіз сучасних війн показав, що способи бойових дій, що застосовувалися на етапі їхнього припинення будуть проходити в умовах осередкової боротьби і значно відрізнятись від класичних, характерних для великомасштабних дій.

Найбільш ефективними способами ведення бою будуть: розвідувально-бойові, наступальні, оборонні.

Сутність розвідувально-бойових дій полягає в тім, щоб вести активну повітряну розвідку збройних формувань супротивника у всьому районі збройного формування, виявляти найбільш важливі об'єкти і негайно наносити по них удари насамперед засобами авіації і сил флоту. В даний час це поняття, мабуть, варто трактувати ширше, а саме, як доцільне використання підготовлених загонів (груп), що включають визначені частини сил і засобів військової розвідки й ударні мотострілецькі або танкові підрозділи (частини) з метою виявлення і знищення об'єктів у тилу збройних формувань, порушення його ліній комунікацій, заборони висування резервів, виявлення його баз, складів зі зброєю, негайного знищення збройних формувань супротивника.

Зону відповідальності загальновійськового з'єднання (частини) у цьому випадку доцільно розділити на зони: глибокої розвідки і впливу на збройні формування далекобійними вогневими засобами (авіація, артилерія);

впливу вогневих засобів середньої і меншої дальності і ближнього бою; тиловий. Не виключено, що активні бойові дії у всіх зонах будуть вестися не послідовно, а одночасно.

З огляду на важливість розвідувально-бойових дій при припиненні збройного конфлікту вони можуть бути одиночними або груповими. Одиночні розвідувально-бойові дії доцільно проводити одним або декількома розвідувально-бойовими органами по 2-3 об'єктам, розташованим у зоні відповідальності з'єднання (частини). Групові розвідувально-бойові дії необхідно планувати і проводити за єдиним планом із залученням усіх розвідувальних органів загальновійськових з'єднань і частин у всьому районі збройного конфлікту по декількох найважливіших об'єктах у визначений проміжок часу.

Крім того, у залежності від характеру збройного конфлікту, його масштабів, умов ТВД, розвідувально-бойова діяльність загальновійськових з'єднань і частин може здійснюватися різним образом. Вона може вестися у виді "активнодіючого фронту" у тилу збройних формувань супротивника, або "окремих бойових виходів" на контрольовану ними територію.

Під "активно діючим фронтом" варто розуміти сукупність спільних дій розвідувально-бойових дій сил і засобів, виділюваних зі складу загальновійськового з'єднання (частини), або дії її в повному складі подібним чином.

"Окремі бойові виходи" – це періодичні, переважно рейдові дії окремих загонів (груп), виділюваних від з'єднання (частини) з метою досягнення за короткий проміжок часу рішучих результатів. Способи здійснення розвідувально-бойових дій можуть бути винятково різноманітними.

Виходячи з обсягу задач, що можуть бути покладені на рейдові загони (групи), можна укласти, що варто мати як наземні, так і повітряні компоненти в їхньому складі.

Піші рейдові групи в складі 5-10 чоловік доцільно направляти в тяжкопрохідні для техніки райони, а рейдові групи на техніці в райони, де місцевість дозволяє забезпечити їхнє застосування поза дорогами. Для

успішного рішення задач у різних умовах доцільно групи на техніку мати в складі: одна БМП (БРМ) – для боротьби в якості розвіддозору на видаленні до 5-10 км. 2-3 БМП (БРМ) – розвідувально-ударна група, що може вести боротьбу на видаленні від основних сил до 10-15 км; 5-10 БМП (БРМ) можуть поєднуватися в рейдовий загін, здатний діяти автономно на видаленні до 50-80 км [96, 158].

При діях на вертольотах вони можуть складати: при діях на одному вертольоті – аеромобільний рейдовий дозор; у складі 2-3 вертольотів – групу; у складі 5-10 вертольотів – загін.

На рейдові загони звичайно покладаються задачі по знищенню, захопленню, висновкові з ладу в тилу збройних формувань баз і складів, пунктів керування й інших важливих об'єктів, а також по нанесенню послідовних ударів по збройних формуваннях з тилу.

Для охорони з фронту, флангів і тилу при здійсненні маневру Рео виділяє похідна охорона. Тактика дій рейдових загонів, згідно даних, полягає в нанесенні ударів по об'єктах супротивника з ходу, у проведенні широкого маневру підрозділами з метою заняття найбільш вигідного положення для нанесення наступних ударів або виходу з-під ударів збройних формувань супротивника. Ціль рейдових дій досягається раптовою вогневою поразкою об'єктів супротивника, нанесенням коротких, але сильних ударів, швидким і схованим маневром силами і засобами для одночасного нанесення ударів по об'єктах супротивника з декількох напрямків, впливом на них вдень і вночі й у будь-яких умовах обстановки.

Практика бойового досвіду показує, що Рео повинні діяти в смузі рейду по напрямках, а при відсутності досить достовірних даних про об'єкти супротивника – послідовно в декількох районах. Для захоплення об'єктів він висилає рейдові групи.

При захопленні рейдовими групами об'єктів доцільно застосовувати нальоти, що полягають у рішучій вогневій поразці об'єкта всіма способами і раптовій атаці його з метою захоплення або знищення. Захоплення об'єктів, що рухаються, рекомендується проводити шляхом пристрою засідок. Після

знищення об'єкта Рео повинний негайно висуватися до чергових об'єктів. З виконанням задачі він виходить у призначений район збору, де одержує нову задачу. У випадку дії Рео у взаємодії з тактичним повітряним десантом, видалення району його десантування і бойових дій у кожному конкретному випадку необхідно визначати з таким розрахунком, щоб Рео зміг підійти до нього через 4-6 годин [159].

Вогневе забезпечення бойових дій Рео при діях у далекій зоні здійснюється методом нанесення вибіркового ударів по найбільш важливих об'єктах, при діях на ближніх підступах – методом послідовного зосередження вогню.

Щоб уникнути провалу рейду пропонувалося дотримувати спеціальні міри. До них відносяться збереження в таємниці задуму рейду, поширення помилкових слухів серед населення, демонстративні дії і т.д. Рекомендується також підрозділяти рейд на чотири взаємозалежні фази. Перша – планування і підготовка рейду – починається з вибору мети, збору й уточнення даних про мету і район майбутніх дій. При цьому, крім оцінки зведень про характер об'єктів, системі їхньої охорони, враховуються також умови місцевості, що впливають на вибір часу для проведення операції, її можливий ефект. Намічаються і ретельно розробляються маршрут руху до об'єкта і можливі шляхи відходу, а також можуть намічатися пункти збору перед атакою і після неї. Проводиться також ретельний інструктаж і тренування особового складу з акцентом на індивідуальну підготовку до рейду. Доцільно поділяти всіх учасників операції на двох груп: штурмову і прикриття. До складу штурмової групи входить кілька команд (відділень): саперів, захоплення, нанесення первісного раптового удару й інших.

Група прикриття призначається для спостереження, оповіщення і заборони підходу підкріплень супротивника. Вона може організовувати засідки на шляхах ймовірного підходу підрозділів конфронтуючих сил і вести відволікаючий або вогонь, що прикриває.

Друга фаза рейду – рух до мети. Під час руху до мети особлива увага звертається на найсуворіше дотримання скритності і маскуванню для того,

щоб конфронтуюча сторона не могла довідатися про напад, що готується. Приймаються всі міри, щоб уникнути зіткнення із супротивником. На місці збору перед нападом на об'єкт можуть уточнюватися задачі, організовуватися взаємодія.

Третьою й основною фазою рейду є атака. Вона проводиться з максимальною силою, раптово, у точно встановлений час. При цьому потрібно досягти бажаних результатів перш, ніж супротивник зуміє організувати опір і зірвати напад.

Остання – четверта фаза рейду передбачає відвід сил. Він виробляється відповідно до раніше розробленого плану з урахуванням обстановки, що складається. Забезпечує відхід група прикриття, що у разі потреби веде стримуючі або відволікаючі дії. Проведення рейдів планується з таким розрахунком, щоб вони мали безпосередній вплив на ведення бою (операції).

Як показує досвід, найбільш ефективними прийомами ведення розвідувально-бойових дій є нальоти і засідки.

Нальоти застосовуються, в основному, для знищення стаціонарних або малорухомих об'єктів збройних формувань, для їхнього здійснення поряд із загальновійськовими підрозділами залучаються підрозділи Спн, рідше – десантно-штурмові. Здійснення нальоту вимагає ретельної підготовки. Найбільш ефективні нальоти вночі й в інших умовах обмеженої видимості при знищенні пунктів керування.

Досить ефективними будуть дії повітрянодесантних підрозділів у виді нальоту на вертольотах. Аналіз бойових дій показує, що одна рота, діючи на вертольотах, протягом двох доби в стані організувати 4 засідки, знищивши при цьому дві і більш дрібних групи збройних формувань і велику колону з озброєнням і боєприпасами.

Що стосується засідок, то цей традиційний і ефективний спосіб доцільно застосовувати при знищенні резервів, що висуваються, або підрозділів, що впливають у свої райони. В Афганістані і Чечні засадні дії велися нашими військами так само з метою заборони поповнення загонів збройних

формувань зброєю і боєприпасами, а також недопущення пересування їхніх загонів усередині району збройного конфлікту.

До складу засідок, як правило, включається звичайно взвод (розвідувальний, мотострілецький, парашутно-десантний або розвідгрупа Спн), посилений розрахунком 82-мм автоматичного міномета "Волошка", групою саперів [160, С.]. У складі засідки обов'язково повинний знаходитися санінструктор з набором засобів для надання першої медичної допомоги, артилерійський коректувальник (якщо засідка влаштовувалася в зоні досяжності своєї артилерії) і авіанавідник (позаштатний).

Озброєння особового складу засідки штатне, маються також прилади нічного бачення і безшумної стрілянини. Особовому складові доцільно із собою мати збільшений боєкомплект, три-чотири гранатомета "Муха" (замість штатних РПГ-7), радіостанції для зв'язку з командирами своїх частин, вертольотами й артилерією. Сапери беруть із собою можливо більший запас мін спрямованої дії й осколкового протипіхотних мін загородження.

Війни в Афганістані і Чечні показали, що на найближчому аеродромі на увесь час дій підрозділу в засідці знаходяться в положенні чергування одна-дві пари вертольотів, а в пункті дислокації частини, що вислала засідку, – чергова рота на БМП (БТР). При організації засідок широко застосовується військова хитрість.

Підрозділ, виділюваний у засідку, поділяється на кілька груп: групу вогневого ураження, що призначалася для знищення супротивника шляхом створення зони суцільного вогню. До складу цієї групи включалися розрахунки автоматичних гранатометів, кулеметники, снайпери. Склад групи захоплення включав 5-7 чоловік, найбільш підготовлених фізично сильних і сміливих солдатів.

Група мінування створюється з числа доданих саперів. Група забезпечення в складі до відділення створюється для прикриття дій групи захоплення, групи вогневого ураження і групи мінування, а також забезпечення виходу з бою засідки. Броньова група включала бронетехніку

підрозділу, виділену до складу засідки. Вона розміщалася потай у районі, що забезпечував швидкий вихід на позиції з метою вогневого прикриття підрозділів.

Висування підрозділів у район засідки здійснювалося звичайно на бойових машинах піхоти (БТР), вертольотах і в пішому порядку. При висуванні на машинах особовий склад спішувався в укритому від візуального спостереження місці, що знаходиться в 10-15 км від запланованого місця засідки. Вихід безпосередньо в район засідки здійснювався в нічний час. Похідний порядок підрозділу будувався з урахуванням можливої зустрічі із супротивником. Взвод розбивався на двох груп, що пересувалися в колоні по двох на видаленні зорового зв'язку, маючи парних дозорців у голові і хвості колони. У ході висування періодично робилися короткі зупинки для прослуховування, орієнтування і детального огляду місцевості.

Позиції для розташування засідки вибиралися з таким розрахунком, щоб забезпечувалося спостереження за супротивником, ведення вогню на граничну дальність із усіх видів зброї і взаємна вогнева підтримка груп. На можливих напрямках відходу бойовиків здійснювалося мінування місцевості.

Досвід показав, що в засадних діях доцільно використовувати міни підвищеної ефективності – МОН-50 і ОЗМ-72 з комплектом неконтактного вибухового пристрою (НВУ) "Полювання", а на тропях – міни ПМП-2 у сполученні з міною МОН-50 і підривача МВЗ-72. На вході в зону поразки засідки встановлюється комплект "Полювання" у керованому варіанті з мінами ОЗМ-72, блок харчування цього комплекту виноситься в один стрілецьких окопів, що знаходиться на початку зони дій засідки. Другий варіант НВУ "Полювання" встановлюється в некерованому варіанті на виході з зони. У середині позицій засідки ліворуч і праворуч від дороги або стежки, по якій очікується рух бойовиків, установлюється 3-4 міни МОН-50 у керованому по проводах варіанті, що призначені для поразки основної групи. Провідники або дозорці бойовиків пропускаються через усю зону

доти поки в центр засідки не втягнеться основна частина групи бойовиків, після чого здійснюється підрив мінного поля і відкривається вогонь із усіх видів зброї.

При виявленні значних сил супротивника, справитися з якими підрозділу, що діють у засідці, не можуть, командир підрозділу викликає вертольоти (іноді літаки), свою бронегрупу й у взаємодії з ними знищує супротивника.

Літаково-вертолітні групи створюються з розвідувальних, бойових (ударних) вертольотів і літаків-штурмовиків. Підтримку дій рейдових загонів вони можуть вирішувати трьома способами: послідовним нанесенням ударів по цілях (броньоб'єктах і засобах ППО) із тривалим впливом на супротивника; одночасним ударом вертольотами, РСЗО і літаками по одному об'єкті; одночасними і послідовними ударами по декількох цілях.

При першому способі дій передбачається побудова бойового порядку групи в три ешелони. У першому використовуються розвідвертольоти для виявлення об'єкта удару. В другому – бойові вертольоти, що потай підходять до об'єкту і по цілевказівці перших уражають його з висот 8-20 м керованими ракетами. У третьому ешелоні діють літаки-штурмовики, що наносять удар слідом за бойовими вертольотами з висот 90-200 м [84,С.64].

При другому способі дій бойові вертольоти демонстративними діями викликають на себе вогонь зенітних засобів, а штурмовики в цей час знищують них. Після придушення засобів ППО вертольоти і літаки разом з артилерією завдають удару по меті. При цьому артилерія придушує засоби ПВО, позначає розривами снарядів об'єкти для вертольотів і літаків. У свою чергу, екіпажі розвідвертольотів роблять цілевказівки артилерії і коректує її вогонь.

У третьому способі вертольоти діють насамперед по засобах ППО, штурмовики по танках. Атаку звичайно починають бойові вертольоти, включені до складу розвідувального підрозділу. Потім вогонь відкривають артилерія й інші вертольоти, а слідом за ними штурмовики. Після цього повторно наносяться удари по місцях, що залишилися.

Вихід штурмовиків у район мети з району чекання звичайно здійснюється на гранично малій висоті (10-15 м) [160, С.14]. Це забезпечує раптовість нанесення удару і мінімальну уразливість від ППО.

Ефективними стануть і вертолітні засідки. Сутність даного способу полягає в тому, що розвідувально-бойовий орган, діючи на вертольотах, виходить на шляху дії збройних формувань, організує наземне спостереження за ним, а вертольоти маскуються в складках місцевості або в лісі. З наближенням обраного об'єкта до місця засідки він знищується вогнем бортової зброї, викликаних вертольотів у сполученні з вогнем групи нападу. Після знищення об'єкта, вертольоти забирають особовий склад, що діє на землі і висуваються в новий район. Такий спосіб розвідувально-бойових дій дозволить зменшити кількість особового складу, що діє на значному видаленні, скоротити час на виконання задач і одночасно визволити особовий склад для дій іншого характеру.

Для проведення пошуку при залученні одного батальйону фронт пошуку на закритій місцевості може складати до 2500 м, а на відкритій удвічі більше. Тому, для прочісування блокованого району, залучалося, за досвідом Афганістану, до трьох мотострілецьких батальйонів. У цьому випадку виділені сили могли прочісувати закриті ділянки місцевості 7-8 км по фронті, а відкриті до 14-16 км. Темп прочісування при цьому складав: на відкритій місцевості – 2-4 км/год.; на середньопересіченій – 1-2 км/год., на гірничо-лісистій – 300-500 м/год. [159].

З метою скорочення часу і підвищення ефективності прочісування районів, де маються підземні комунікації, притулки, у кожному батальйоні необхідне створення спеціальних груп пошуку в складі до мотострілецької роти, з посиленням до інженерно-саперного взводу, забезпечення особового складу приладами спостереження. Очевидно, що при веденні бойових дій розвідувально-бойовим способом роль розвідки надзвичайно зростає. Вона може здійснюватися різними способами, у тому числі комбінованим, сполученим, об'ємним спостереженням за допомогою телеапаратури і РЛС,

з використанням безпілотних літальних апаратів, роботів-розвідників і т.д. Основним засобом розвідки в далекій зоні з'явиться повітряна.

Сучасна техніка в значній мірі змінила динаміку поля бою, у тому числі і способи ведення наступального бою в умовах попередження збройного конфлікту. Представляється можливим і доцільним коротко розглянути аеромобільні, десантно-штурмові дії, блокування й оточення збройних формувань, а також штурм населених пунктів.

Аеромобільні дії вимагають значних змін у здійсненні взаємодії між десантованою піхотою і засобами підтримки, головним чином, з артилерією. Роль наземного ешелону в більшому ступені стала полягати в наступному: знайти збройні формування супротивника і скувати його дії для того, щоб нанести йому завершальний удар з повітря і масованим вогнем артилерії. Тактика аеромобільних дій, зокрема цікава тим, що завдяки більшій ефективності вогневого впливу по супротивнику, з'являється можливість останні 40-50 м, що відокремлюють солдата, що атакує, від супротивника, узагалі не переборювати. Головною же перевагою аеромобільних дій, безумовно, є їхня мобільність.

Аналіз тактики аеромобільних дій повітряних десантів і підрозділів показує, що вони найбільш уразливі після приземлення, оскільки мають обмежену рухливість і слабо захищені від вогню усіх видів зброї. Це необхідно враховувати при організації аеромобільних дій своїми військами, а у випадку застосування таких дій супротивником важливо якнайшвидше організувати його знищення. Усі частини і підрозділи в сучасних умовах, незалежно від їхнього місця в бойових порядках повинні бути постійно готові до відображення повітряних десантів, ДРГ і аеромобільних груп супротивника.

Застосування тактичних маневрених груп, у складі посиленої роти-батальйону, може висилатися в глибину розташування збройних формувань супротивника для нанесення раптових ударів у фланг і його; здійснення заходів щодо дезорганізації його керування, порушення системи вогню і

зриву інженерного устаткування місцевості; протидії висуванню і розгортанню резервів і рішення інших задач.

Область бойового застосування десантно-штурмових підрозділів (частин) на вертольотах представляється досить великої. Їхня маневрена можливість, що значно перевищують реакцію мотострілецьких і танкових підрозділів (частин) других ешелонів (резерву), негайна готовність до дій при значному видаленні від переднього краю, вогневі можливості по знищенню цілей будь-якого типу дозволяють говорити про універсальність, властивої дотепер лише загальновійськовим частинам.

У залежності від поставленої бойової задачі частини і підрозділу, призначені для ведення десантно-штурмових дій, після десантування можуть діяти або в повному складі, або окремими групами (загонами), вступати в бій одночасно або послідовно. Головним принципом їхнього застосування є дії на випередження супротивника, захоплення і збереження за собою ініціативи і волі маневру. Найбільш розповсюдженими тактичним прийомами, що можуть застосовуватися десантно-штурмовими формуваннями при розгромі окремих збройних формувань супротивника і захопленні важливих об'єктів можуть бути: двостороннє або одностороннє охоплення, удар у тил або у фланг, комбінований удар у фланг і тил, розгром супротивника, що перейшов до кругової оборони, знищення супротивника в тактичному вогневому мішку.

Швидке проникнення повітряного ешелону в тил збройних формувань супротивника і знизить його бойові можливості. Крім того це дозволить у значній мірі підвищити темпи наступальних дій, що ведуть загальновійськовими з'єднаннями і частинами в цьому районі збройного конфлікту.

Досвід бойових дій у збройних конфліктах показав, що досягнення розгрому збройних формувань супротивника в умовах відсутності лінії зіткнення сторін, наявності великих вільних просторів, практично неможливо без його попереднього блокування, повного або часткового.

Аналіз блокування частинами і з'єднання показує, що для блокування великого населеного пункту було потрібно 5,5-6 годин. За цей час збройні формування супротивника встигали піти. Тому виникає необхідність підвищення ефективності блокування.

Одним зі шляхів стало застосування тактичних повітряних десантів (Таквд). Дослідження показали, що для блокування населеного пункту площею до 30 кв.км при наявності в ньому збройного загону в складі 300-500 чол. було потрібно висадити 1-2 ТакВД у складі 1-2 батальйонів на можливих шляхах відходу супротивника до підходу головних сил дивізії. Для десантування одного мотострілецького батальйону необхідно 38-40 вертольотів Мі-8т і 10-12 Мі-26 [].

У цей час основні сили блокування району, займаного збройними формуваннями супротивника, по заздалегідь установлених маршрутах виходять на зазначені рубежі і блокують усі доступні напрямки, широко застосовуючи МВЗ. Для мотострілецьких підрозділів рубіж блокування доцільно вибирати на видаленні 150-200 м від крайніх будівель, щоб забезпечуватися огляд і обстріл перед лежачої місцевості. Бронегрупи розташовувалися позад підрозділів, забезпечуючи їхнім вогнем і маючи інтервали 150-200 м. Вогневі позиції артилерії і мінометів можуть вибиратися на напрямках ймовірного відходу супротивника на видаленні до 500 м [46-47].

Як показав досвід, відстань між парами солдатів при розгортанні в ланцюгах блокування – 25-30 м. При цих умовах особовий склад до двох мсб (700-750 чол.) на відкритій місцевості може блокувати збройні формування на площі 27-30 км. На закритій місцевості площа блокування варто зменшити в два рази. Крім того, ланка Мі-8 з (ВСМ-1) здатна установити мінне поле по фронті до 2400 м за 10-15 хвилин, що дозволяє затримати групу супротивника в складі 150-200 чол на 1,5-2 години. З метою попередження виходу збройних формувань через кяризи, таємні тропи, доцільно одночасно з блокуванням улаштовувати засідки (силою до мсв-мср).

Для своєчасного розкриття намірів збройних формувань супротивника пропонується використовувати всі наявні засоби розвідки, а для його поразки застосовувати СДМ – 1-2 батареї "Ураган" або 2-3 ланки вертольотів типу Мі-8 (із ВСМ-1), оснащених радіолокаційною станцією (РЛС). Крім того, можливо і бажано використовувати до батареї 152-мм СГ і батарею БМ-21, аеромобільну групу і 1-2 бойових вертольота. У цьому випадку можливо його виявлення через 1-3 хв і потім через 5-10 хв одним залпом (вильотом) установити дистанційно мінне поле довжиною до 3-5 км, через 10-12 хв завдати вогневого ураження, а через 26-30 хв завершити його розгром силами аеромобільної групи. Створювані аеромобільні групи можуть використовуватися також для боротьби з ДРГ супротивника, його засідками, посадами спостереження під час висування головних сил, а при блокуванні – для знищення супротивника або з повітря, або висадженням Таквд безпосередньо на флангах або в його тилу.

Блокування буде мати місце також і у випадку, коли сил і засобів для розгрому збройних формувань супротивника недостатньо. Особливе значення при проведенні блокування здобувають заходи для досягненню скритності, обману супротивника, застосування нестандартних, нетрадиційних дій, проведення імітації висування на помилкових напрямках, застосування дезінформації, широке застосування передових, що обходять загонів, Таквд.

Найбільш ефективним прийомом варто визнати блокування можливих шляхів відходу збройних формувань висадженням Таквд силою до 1-2 батальйонів, як правило за 1-1,5 години до підходу головних сил до району бойових дій, що дозволяє затримати його відхід на 2-2,5 години і спільних дій бронегруп із Таквд завершити їхнє знищення. З насиченням частин Сухопутних військ вертольотами (транспортне і бойовими) блокування переважно буде здійснюватися аеромобільним способом.

Аналіз бойових дій показав, що після завершення блокування здійснюється прочісування, як правило, по напрямках, що сходяться. Район, що прочісується, розділяється на ділянки, кожний з яких послідовно

оглядається. У ході прочісування в залежності від кількості приваблюваних сил і засобів фронт його може складати від 5 до 30 км [160].

Аналіз досвіду бойових дій в Афганістані показав: для того щоб заборонити вихід збройного формувань з великого населеного пункту доцільно було б здійснювати не блокування, а оточення. Для надійності треба було б створення двох кілець оточення. Перше – на видаленні 2-3 км від оточеного об'єкта, друге – безпосередньо в населеного пункту. Так, для ефективного створення зовнішнього кільця оточення населеного пункту радіусом 11-12 км пропонується використання бронегрупи в складі 240-250 одиниць БМП (БТР), 1-2 батареї РСЗО "Ураган" і одна ланка вертольотів типу Мі-8 (із ВСМ-1). Для створення безпосереднього кільця оточення навколо населеного пункту радіусом 7-8 км доцільно використовувати до п'яти-шести мсб [160]. Застосування вищевказаних сил і засобів дозволяє створити надійне кільце оточення.

Найбільш складним у ході припинення збройного конфлікту є оволодіння містом (населеним пунктом). Умови, у яких ведеться бій по оволодінню містом, характеризується обмеженістю зон обстрілу, складністю маневру, гострою необхідністю постійної чіткої взаємодії не тільки частин і підрозділів, що виконують бойові задачі, але і тих, які розташовані у районах поблизу. Для ведення бою за оволодіння містом створюються штурмові загони в складі посиленіх мотострілецьких, парашутно-десантних, десантно-штурмового батальйонів або батальйону морської піхоти.

Як показує досвід війн, перед початком бойових дій штурмових загонів і груп авіація й артилерія наносили удари по виявленим вогневим засобам і іншим об'єктам збройних формувань. Штурмові групи займали вихідне положення якнайближче до об'єктів, що атакуються, на вулицях і магістралях, утримуваних своїми військами, і у встановлений час переходили у наступ.

Бойова техніка штурмової групи, що наступає по магістральній вулиці, висувалася трьома колонами: праворуч і ліворуч на відстані 5 метрів від

будинків висуваються танкові і мотострілецькі підрозділи, а по середині вулиці – інженерні підрозділи і командний пункт командира штурмового загону.

У голові колон висувався танковий взвод під прикриттям мотострілків і вогнеметників, що діяли в пішому порядку, вели вогонь по перших поверхах і підвалам будинків. Резервні групи, що просувалися на БМП за танками, вели вогонь по 2-3 поверхам. За резервними групами висувалися ЗСУ-23-4 або "Тунгуска", що вели вогонь по верхніх поверхах і дахах будинків з метою виключити кидки гранат і пляшок із запальною сумішшю.

Слідом за мотострілками, що діють у пішому порядку, висувалися групи прочісування, що завершують знищення дрібних груп збройних формувань, що залишилися в будинку. Таким чином, штурмова група послідовно вирішуючи ряд задач, просувалася вперед і виконувала основну поставлену задачу.

Бойові дії показали, що при висуванні танків для ведення вогню прямим наведенням повинно бути забезпечене їхнє прикриття мотострілецькими підрозділами. Ведення вогню з застосуванням трасуючих куль заборонено! Траса вказує місце розташування стрільця. Крім цього, досвід дій у місті показав, що для досягнення успіху у складі відділення повинне бути не менш 8-10 чоловік, не вважаючи екіпажа бойової машини. Для захоплення будинку штурмова група повинна висуватися в пішому порядку на вихідний рубіж, віддалення якого від об'єкта атаки може складати до 200 м [158]. Зайнявши вихідний рубіж у встановлений час мотострілки відкривали вогонь по першому поверху, забороняючи ведення вогню противником.

Далі, під прикриттям мотострілків у пішому порядку висувалися танки і БМП на видалення прямого пострілу від об'єкта атаки і знищували вогневі засоби і живу силу на підступах до будинку й усередині його.

Після придушення груп збройних формувань на підступах до будинку і на його перших поверхах мотострілецькі підрозділи вривалися в будинок і завершували знищення груп збройних формувань, що залишилися.

Після захоплення будинку організується його оборона. Для розміщення вогневих засобів та снайперів використовували дах, верхні поверхи. Основною задачею снайперів вважалося знищення снайперів супротивника. Вогневі позиції для мінометів вибирали використовуючи укриття (будинки, залізобетонні вироби, руїни і т.д.). Крім цього, усі вогневі позиції артилерії повинні були оборонятися бойовою охороною з мотострілків.

Переміщення артилерії здійснювалося побатарейно (по-дивізійно), з таким розрахунком, щоб не менш $1/3$ постійно було в готовності до ведення вогню. Але команду на відкриття вогню міг дати (мав право дати) тільки вищестоящий командир (КП, КД). У результаті – дуже часто вогонь вівся по вже порожньому місцю.

Крім того в умовах ведення бойових дій у місті, при розташуванні на місці необхідно було прийняти всі заходи для збереження життя особового складу, техніки і матеріальних засобів. Тому, в умовах постійної загрози нападу, можливості раптового відкриття ними вогню підрозділи розташовувались таким чином, щоб була можливість розосередження бойової і іншої техніки. Між машинами повинно було бути не менш 25 м. При цьому для укриття використовувалися забори, руїни, а також перші поверхи будинків. Особовий склад займав висотний будинок, організовував спостереження з верхніх поверхів, даху, а також з нижніх поверхів.

Проте, слід зазначити, що застосування традиційних способів ведення оборони в умовах збройних конфліктах може оказатися не завжди можливим і ефективним через обмежену кількість сил, засобів і часу. Виходячи з цього, виникає необхідність вишукування специфічних тактичних прийомів і способів, що дозволяли б ефективно використовувати принцип оперативної порівнянності частин (підрозділів), яка досягається за рахунок високої повітряно-наземної мобільності і підвищення вогневої потужності, компенсуючи таким способом уразливі місця – слабку захищеність від ударів з повітря, особливо з застосуванням ВТЗ, низькі протитанкові щільності, уразливість системи керування, комунікацій, тилу.

Очевидно, що оборона в цьому випадку повинна найбільш ефективно вважати чисто оборонні дії по утриманню місцевості (об'єктів) із застосуванням повітряно-наземного маневру, ведення ближньої і далекої вогневого ураження, широке застосування МВЗ (переважно дистанційних) з обманом супротивника. Застосування різних способів, в основі яких лежить мобільність з'єднань і частин, дасть можливість у залежності від умов обстановки, що складаються, характеру дій супротивника, найбільше раціонально використовувати сили і засоби, які малися, виконати бойову задачу з найменшими втратами.

Можна припустити, що в основі оборонних дій будуть лежати стримуючі дії, по типу тих, які звичайно застосовуються в зоні відповідальності з початком озброєного конфлікту для того, щоб забезпечити вигреш часу для зосередження і підтягування головних сил, скувати дії супротивника, не дати йому можливості з ходу прорватися в глибину наших військ (опанувати об'єктом).

Тактика дій підрозділів, що ведуть стримуючі дії полягає в тому, щоб максимально використовувати далекобійність зброї і маневрені якості бойової техніки, а також вигідні умови для того щоб веденням бойових дій на ряді послідовно займаних рубежів нанести максимальні втрати наступаючим збройним формуванням, вимотати і знекровити його ударне угруповання, знизити темп її просування. Мобільність максимально використовується для того, щоб вчасно виводити підрозділи з-під удару противника, уникати затяжних боїв.

У ході стримуючих дій використовуються МВЗ, що створювалися переважно засобами дистанційного мінування, улаштовуються вогневі засідки на шляхах просування супротивника, вогневі мішки, усілякі пастки, завали і руйнування на дорогах. Розрахунки показують, що при руйнуванні доріг до 10% швидкість руху колон знижується в 1,4-1,7 рази, а більш 10% – у 2,5-4 рази.

За даними військових фахівців, система вогневого ураження при веденні стримуючих дій включає: нанесення вогневих ударів на далеких підступах;

послідовне нарощування вогневих зусиль з наближенням супротивника до лінії бойового зіткнення; широкий перенос вогню по фронту й у глибину з метою масування вогню по найбільш важливих об'єктах і цілям; створення зони суцільного вогню в місцях засідок і вогневих мішків.

Найбільш важливими задачами вертолітних підрозділів у ході стримуючих дій будуть: прикриття проломів і флангів; нанесення ударів і захоплення пунктів керування, засобів розвідки і РЕБ, ППО; прикриття відходу підрозділів на новий рубіж; знищення ДРГ супротивника; організація засідок; ведення розвідки; нанесення ударів, що випереджають, по повітряним десантам при перебуванні у вихідних районах, місцях дислокації вертольотів, районам зосередження резервів.

Для успішного ведення бойових дій способом стримання великого значення набуває розвідувальне забезпечення. Важливо мати повні розвіддані про розташування цілей, резервів супротивника, особливо його засобів ППО. При цьому, слід зазначити, що активні маневрені дії та могутній вогневий вплив на супротивника, найчастіше вогневими засобами далекої дії, дозволять значно знизити темп його просування в глибину і, тим самим, виграти час для здійснення заходів за планом старшого начальника.

Однією з важливих і складних задач у розглянутій обстановці, на наш погляд, буде боротьба із супротивником у важкодоступних районах, умови яких різко обмежують або повністю виключають застосування частин і підрозділів з важкою технікою й озброєнням. Тут, для боротьби з супротивником у цих районах необхідно використовувати спеціально підготовлені мотострілецькі, аеромобільні підрозділи, наприклад, із складу легких піхотних дивізій, аеромобільних бригад, а також завчасно створені системи різного виду загороджень. Одночасно варто застосовувати блокування й ізоляцію супротивника десантами і вогневими ударами, створювати вогнища пожеж і руйнувань. Щоб уникнути розпилення сил, розосередження вогневих засобів і ослаблення стійкості оборони в цілому, потрібно прагнути застосовувати не одночасне, а послідовне нанесення поразки наступаючим угрупованням у своїх районах прикриття, при якому

головні зусилля зосереджуються спочатку проти угруповання, яке створює найбільшу загрозу. Це повністю підтверджують бойові дії, які відбувалися під час війн як в Афганістані, так і в Чечні.

Вогневе ураження в таких умовах має свої особливості. Значна довжина фронту оборони дивізій і полків обумовлює можливість створення зони суцільного вогню усіх видів перед переднім краєм тільки на найважливіших ділянках (напрямах). Тому система вогню повинна тісно погоджуватися в таких умовах з підготовленими ударами авіації і бойових вертольотів, системами протитанкової і інженерних загороджень, умовами місцевості і забезпечувати здійснення маневру вогнем, надійне прикриття флангів, проміжків і стиків, ведення кругової оборони загальновійськовими частинами і підрозділами.

У визначених умовах, як показує досвід збройних конфліктів, при призначенні з'єднанням зон відповідальності порядку 300-400 км і більш, може організовуватися їх прикриття за принципом створення розосередженої оборони.

Така оборона застосовувалася радянськими військами в Афганістані при прикритті держкордону з Пакистаном. При цьому 108 мсд призначалася зона відповідальності шириною 420 км, 5 мсд – 640 км, 201 мсд – 400 км, 177 мсп 108 мсд – 129 км. Батальйону в цьому випадку призначалася ділянка шириною 30-40 км [135]. Для охорони комунікацій виставлялися сторожові застави у складі роти-взводу, а в найбільш важливих пунктах створювалися базові застави, де розташовувалися управління мср, рухомий резерв батальйону на БМП (БТР), що знаходився в п'ятьох хвилинної готовності до висування. На заставі створювалися запаси боєприпасів – 5 боєкомплектів, пального, води і продовольства на 30 діб [68,73,83].

Сутність такої оборони полягає в перехопленні найбільш важливих напрямків шляхом створення у вузлах доріг, дефіле, вузлів опору й окремих опорних пунктів, у проміжках між якими створюються загородження й організується повітряне і наземне патрулювання. Для посилення напрямків,

які під загрозою, створюється сильний мобільний резерв, що розташовується в глибині.

Система вогневого ураження включала: удари літаків, бойових вертольотів на далеких підступах до оборони; підготовані ділянки зосередженого вогню артилерії і мінометів по вузлах доріг, населеним пунктам, тісинам, перевалам; створення суцільної зони багатоярусного вогню з усіх видів зброї в горах і на висотах, що прилягають до долин; підготований перенос вогню на будь-який напрямок, у тому числі системами ВТЗ, сполучений із застосуванням РСА "У".

Основу системи загороджень складали протипіхотні мінні поля на підступах до сторожових застав, а також поля спеціального мінування, створювані за допомогою комплектів "Полювання-2". У проміжках між опорними пунктами створювалися засідки силою взвод-рота.

В обороні групи розташовуються розосереджено, на відстані 3-4 км друг від друга. Практично кожна бойова група несе відповідальність за оборону ділянки в смузі оборони дивізії на площі 7-12 км. Кожен батальйон, маючи в своєму складі 12-16 бойових груп може обороняти район 100-120 км або 10-12 км по фронту і глибині. Відповідно полк, маючи бойовий порядок у два ешелони, може обороняти ділянку 20-25 км по фронту і глибині. Отже, мотострілецька дивізія може вести оборону смуги шириною 50-75 км і стільки ж у глибину.

При такій побудові оборони втрати загальновійськового з'єднання від вогневих ударів супротивника значно скорочуються при збереженні її бойового потенціалу. Так, втрати тих, хто обороняється (при тому самому витраті боєприпасів), зменшаться на 10-17%. Утрати наступаючих зростуть унаслідок більш повного використання можливостей бойової техніки при круговому обстрілі. Для підвищення живучості артилерії інтервали між знаряддями можна мати до 200 м але за умови наявності автоматизованої системи керування вогнем.

У ході бойових дій, у силу великої розосередженості, нерідко траплялося так, що збройним формуванням удавалося блокувати ту або

іншу сторожову заставу російських військ. У цьому випадку командування вживало негайних заходів по її деблокуванню. Це, мабуть, є особливістю і часто буде мати місце при веденні оборони такого типу. Отже, виходячи з цього, можна сказати про доцільність передбачати спеціальні формування в бойовому порядку, що будуть виконувати задачі з деблокування.

Сильними сторонами подібних оборонних дій, які можна використовувати в ході припинення збройних конфліктів, можна вважати: чіткий розподіл зон відповідальності в обороні до кожного взводу; надійна система огневого поразки, особливо вогню танків, БМП (БТР) і стрілецької зброї, у т.ч. багатоярусного; широке застосування засобів розвідки і виявлення супротивника, сполучених з артилерією; застосування бомбо-штурмових ударів авіацією з використанням наземних систем лазерного підсвічування; ефективне використання засобів мінування, у тому числі дистанційним способом; застосування МВЗ для захисту мостів, тунелів, гребель і т.п. Ретельна організація взаємодії; надання часу командирам рот і батальйонів для роботи з місцевим населенням по запобіганню диверсій; широке застосування всіх видів розвідки; наявність декількох резервних груп для рішення раптово виникаючих задач і посилення оборони.

Слабкими сторонами розосередженої оборони, по досвіду збройних конфліктів, є: можливість використання збройними формуваннями значних проміжків між опорними пунктами в силу значної ширини смуг оборони з'єднань у межах 200 км, ділянок оборони частин – до 80 км, районів оборони батальйонів – 20-30 км і ротних опорних пунктів – 5-6 км, іноді і більш; як правило, одноешелонна побудова бойового порядку; наявність схованих підступів, гірських карнизів і підземних комунікацій, що виходять безпосередньо в райони оборони; труднощі керування і забезпечення.

Бойовий досвід подібних дій може бути застосовано в ході охорони й оборони основних комунікацій, створенню режимних зон навколо аеродромів, важливих перевалів, мережі гідротехнічних споруджень, науково-дослідних полігонів, АЕС, пунктів керування, угруповань РВіА, ПВО, тилу і технічного забезпечення.

У такий спосіб досвід застосування загальновійськових з'єднань і частин на етапі припинення збройного конфлікту показує, що їхні дії будуть спрямовані на розгром і знищення збройних формувань, а основу цього застосування будуть складати способи дій із широким застосуванням зброї. Основними з них є: розвідувально-бойові дії (наліт, засідка, рейд, пошук і прочісування); наступальні дії (штурм населених пунктів, блокування, оточення і розгром збройних формувань супротивника і ведення аеромобільних дій у зоні збройного конфлікту (Таквд, аеромобільні і літаково-вертолітні групи); оборонні дії (ведення стримуючих дій, ведення розосередженої оборони).

При виборі способів дій з'єднань і частин загальновійськової командир повинний завжди пам'ятати, що при попередженні і припиненні збройного конфлікту головним принципом є – максимальна безпека для мирних жителів і прийняття всіх заходів до того, щоб дозволити збройний конфлікт із найменшими втратами і без широкого застосування засобів ураження.

3.3 Дії загальновійськових підрозділів у специфічних умовах.

У зв'язку з тим, що принципи ведення загальновійськовими з'єднаннями і частинами локальних воєн з "осередковим" характером бойовищ та боїв багато в чому схожі з принципами ведення внутрішніх збройних конфліктів, розглянемо властиві їм особливості формування бойового складу, типів озброєння, що застосовуються, і способів дій сторін у таких збройних зіткненнях.

Наприклад, з аналізу подій у ДРА, Таджикистані і Чечні видно, що конфронтуючі російським військам збройні формування (у т.ч. бандитські) містили в собі, в основному, добрі підготовлені групи бойовиків, озброєні найсучаснішою стрілецькою і протитанковою зброєю, переносними зенітними комплексами, надійними засобами зв'язку, а нерідко і важким озброєнням, аж до танків і бойових машин РСЗВ. Правда, поряд із сучасними мінно-вибуховими приладами, широко використовувалися

пляшки з вогнесумішами. Чисельність бойових груп – від 10-15 чоловік до декількох десятків бойовиків [161]. У залежності від обстановки ці групи підсилювалися танками, БМП (БТР) і іншою бойовою технікою. Групи могли поєднуватися в зажени чисельністю 100-150 чол. [159, С.8]. По територіальному принципі і партійній належності зажени поєднувалися в бандформування, загальною чисельністю 250-1500 чоловік [159, С.12]. Великі бандформування ставали бойовою одиницею, здатною вести самостійні бойові дії на великій території.

Керування бандформуванням здійснює ватажок (польовий командир) і підлеглий йому військовий комітет. Загальне керівництво незаконними збройними формуваннями здійснює ватажок найбільш великого і сильного бандформування в даній провінції (ДРА, Ангола), чи координаційна рада (Таджикистан), чи реально обраний (такий, що проголосив себе) офіційним правителем (президентом) республіки (Чечня, Боснія, Герцеговина). Подібні збройні формування в межах контрольованих ними зон або суміжних територіях створюють базові райони, навчальні центри, склади зброї і боєприпасів.

Як показали дослідження, по видах бойові дії незаконних збройних формувань підрозділяються на наступальні, оборонні і партизанські.

Наступальні дії бойовиками велися найчастіше з метою захоплення будь-яких адміністративних центрів, визначеної території чи окремих важливих об'єктів. При цьому завжди велика увага приділялася раптовості, ініціативі дрібних бойових груп, маневру силами і засобами, а також фактору самостійності в здійсненні намічених планів при добрі організованих розвідці, оповіщенні і дезінформації.

Подібні наступальні дії, як правило, були швидкоплинні й обмежені за розмахом. Якщо ж смороду були невдалими для бандформувань, то в цьому випадку вони швидко виходили з бою під прикриттям вогню і мінних загороджень, потайно відходили по заздалегідь обраних маршрутах. При цьому вони, як правило, уникали нести із собою велику кількість важкої зброї, що зменшувало маневреність груп і загонів.

Для тактики наступальних дій бандформувань також характерний обхід вузлів опору з наступним їх блокуванням, нанесенням ударів у фланг і тил, а також з середини військ, що обороняються. Наступ на другорядних напрямках проводився, як правило, невеликими силами без попередньої вогневої підготовки і без створення будь-якої переваги в силах і засобах над супротивником. Нерідко угруповання сил і засобів створювалися за рахунок бойовиків, що мігрували під виглядом біженців чи разом з ними. Характерними прийомами їхніх дій є раптові напади "бджолиним роєм" на окремі об'єкти. При цьому широко застосовувалися засідки, улаштувалися пастки, здійснювалися терористичні акти і проводилося мінування доріг.

Згідно існуючих даних, бойовий порядок збройного формування звичайно будувався в один ешелон з виділенням сильного резерву. При цьому група діяла на фронті шириною 200-1000 м, загін – 500-3000 м, бандформування 1000-5000 м. Велика увага приділялася прикриттю флангів, діям ДРГ [106, С.134].

По досвіду Чечні основними способами дій бойовиків були раптові напади на обрані об'єкти мобільними групами з включенням у їхній склад декількох танків, БТР і знарядь для знищення переважно незахищених пунктів керування, тилових підрозділів, автоколон, сторожових постів і заставши, контрольно-перепускних пунктів, блок-постів і окремих гарнізонів. Зажени бойовиків у цих діях звичайно застосовували такий спосіб, як "набіг-відхід".

Що стосується оборонних бойових дій, то вони велися бойовиками з метою утримання населених пунктів, баз і інших важливих районів, що забезпечують виведення своїх формувань з-під ударів федеральних військ, а також у випадку неможливості ухилення від відкритого бою, намагаючись при цьому не вилутуватися в тривалі позиційні бої. Населені пункти навмисно перетворювалися в укріплені пункти. Для цієї мети в селах концентрувалася важка бойова техніка, а в житлових будинках обладнувалися вогневі точки.

Як показує досвід бойових дій, при організації оборони створювалися системи спостереження, вогню і загороджень. Спостереження організовувалося починаючи з далеких підступів до оборони. При створенні системи вогню уміло використовувалися захисні властивості місцевості. Поразка наступаючим військам наносилося в основному, зосередженим увігнемом. Для приховання дійсної системи вогню широко застосовувався вогонь відволікаючих груп. Часто застосовувався хибний відхід бойових груп для залучення наступаючих військ під фланговий вогонь, особливо при діях у населених пунктах.

Бойовий порядок бойових загонів і формувань, як правило, будувався в один ешелон з виділенням резерву силою до групи (роти). Група бойовиків силою до роти звичайно займала опорний пункт 400-1500 м по фронті і до 1000 м у глибину, загін – район оборони 700-3000 м по фронті і до 2500 м у глибину, а бандформування – смугу оборони 1000-7000 м по фронті і 3000-5000 м у глибину [162, С.56]. Основу оборони складали окремі опорні пункти. Проміжки між ними прикривалися вогнем артилерії і стрілецької зброї, а також установкою мінно-вибухових загороджень. Крім того, здійснювалося патрулювання, улаштовувалися секрети і засідки, виділялася сторожова охорона. Населені пункти готувалися до кругової оборони, а на підступах до них звичайно встановлювалися мінні полючи, у тому числі з радіоуправлінням.

На випадок переваги наступаючих військ у силах і засобах, командування бандформувань передбачало ведення зосередженого вогню по наступаючому угрупованню і відхід загонів, що обороняються, по заздалегідь намічених маршрутах до нового місця збору (рубіжу оборони). Навмисний відхід із займаних позицій здійснювався під прикриттям вогню дрібних бойових груп із заздалегідь підготовлених позицій чи засідок. Після відходу передбачалося негайне розосередження бойовиків по найближчих околицях (населених пунктах), а потім вони знову зосереджувалися в призначених районах і раптово відкривали вогонь вже в тилу наступаючих

військ. Як показавши бойовий досвід, така тактика дій була дуже ефективною.

При обороні населених пунктів основними способами ведення бою бойовиками були вогнева засідка і маневрена тактика за принципом "наліт-відхід", де бойові дії велися групами до 15-20 чоловік, а іноді і більш дрібними по 3-4 чоловіки з наявністю в їхньому складі снайпера, кулеметника, гранатометника і великої кількості протитанкових засобів [162,С.56]. Групи діяли як у нічний, так і в денний час. При цьому широко застосовувалися снайпери, що готували і займали свої позиції в темний час доби, як правило, осторонь від оборонних позицій основних сил формувань у готовності до ведення флангового вогню і з задачею зменшення можливості бути ураженими мінометним увігнемо в ході загального обстрілу позицій бойовиків. Основними об'єктами поразки бойовики оббирали засоби зв'язку і КШМ, командирські БМП (БТР) і танки, а також – офіцерів, радистів, гранатометників і кулеметників.

Досвід показав, що з підходом федеральних військ до населеного пункту бандформування відкривало зосереджений вогонь, після чого відходило на новий рубіж у глибину населеного пункту, залишаючи до половини його території і займаючи оборону, частіш за всіх у житлових будинках у перемішку з мирним населенням, яке залишилося, що позбавляло наступаючих можливостей зосереджувати по угрупованню супротивника всю міць своєї зброї, не дозволяли здійснювати широкий маневр силами і засобами, а також класично застосовувати артилерію й авіацію. Коли ж наступаючі війська входили в населений пункт, бойовики прагнули розсікти їх на ізольовані друг від друга групи, оточити і знищити вроздріб. Одночасно з цим бандформування переходили до партизанського і диверсійно-терористичним діям, у тому числі за межами постійно контрольованих ними територій.

Наприклад, партизанські дії в Чечні звичайно включали засідки, нальоти, мінування доріг, обстріли військових і народногосподарських об'єктів, диверсійно-терористичні акції й інші дії. Після їхнього здійснення, як

правило в нічний годину, бойовики до ранку і на день "розчинялися" серед місцевого населення, що ускладнювало їхнє виявлення і боротьбу з ними.

Активні дії із засідок проводилися, як правило, у другий половині дня або у вечорі, коли з наступом темряви забезпечувалися умови для потайливого виходу бойовиків з бою, коли обмежувалися злагождені дії військ і авіації федеральних сил.

До складу засідок звичайно входили: спостерігачі (3-4 чіл.) [68, С.564]; вогнева підгрупа, що включає основні сили засідки і виконувала задачі по поразці супротивника; підгрупа попередження для заборони відходу чи маневр супротивника із зони засідки; резервна підгрупа для посилення вогневої підгрупи чи підгрупи попередження, а також для прикриття відходу; могла застосовуватися також відволікаюча підгрупа для сковування боєм охорони чи супротивника для залучення переслідуючих військ супротивника під вогонь засідок.

Для нальоту на важливі об'єкти, комендатури і малочисельні гарнізони, після ретельної розвідки об'єкта задіялися групи в складі до 30-35 чол. [74,С.67]. Бойова група, звичайно, розділялася на групу придушення, інженерну групу, групу прикриття і групу нальоту. Керування і контроль нальотом здійснювалося голосом, спеціальними сигналами і по радіо.

Як свідчать наявні документи, наліт звичайно проводився вночі, чи перед настанням темряви, або при поганій погоді. Вважалося, що в таких умовах виключається застосування супротивником авіації. Об'єктами нальоту були посади охорони, невеликі гарнізони військ, різні склади і бази, державні установи й інші. Після нальоту відхід бойовиків здійснювався дрібними групами в різних напрямках.

Мінна війна, особливо на автошляхах і на підступах до зайнятих бойовиками населених пунктів має на меті перервати чи серйозно утруднити рух військових колон, тим самим підірвати економіку країни і постачання військ. Для мінування використовувалися міни різних держав, а також саморобні міни, фугаси і пристрої. Місця установки вибиралися, як правило,

у помітних орієнтирів і відзначалися добрі помітними штучними знаками і місцевими предметами.

Рейдові і диверсійні дії бойовики застосовували після вивчення ними встановленого режиму поведження військ супротивника на етапі "стабілізації" обстановки. Просочуючись у проміжки між позиціями федеральних військ, бойовики знищували артилерійські підрозділи на вогневих позиціях, виводили з ладу пункти керування, об'єкти тилу і вузли комунікацій. У ході рейдових дій широко застосовувалися вогневі засідки і нальоти.

По досвіду бойових дій, диверсії проводилися силами спеціально підготовлених груп (загонів) різної чисельності. Диверсійна група звичайно поділялася на групу нападу на охорону об'єкта, на групу забезпечення проведення диверсії безпосередньо на об'єкті, на групу виводу з ладу лінії зв'язку і на групу ведення бою. На озброєнні диверсійних груп (загонів) знаходилися легкі кулемети, автомати, гранатомети і засоби мінування. При нападі такої групи на колони в більшості випадків першими уражалися головні і замикаючі машини, а потім, у міру зупинки всієї колони вона ефективно знищувалася увігнемо гранатометів і стрілецької зброї. З метою недопущення підходу допомоги, що потрапила в засідку колоні, і забезпечення відходу головних сил самої диверсійної групи, на підступах до району її дій могла влаштовуватися друга засідка.

Таким чином, можливо відзначити, що для тактики дій не тільки незаконних збройних формувань у Чечні, але й в інших конфліктах характерні наступні загальні особливості: прагнення до досягнення раптовості; ретельний облік умов обстановки; широке застосування засідок; мінування місцевості і пристрій штучних загороджень; добре організована розвідка з використанням населення й агентури в державних установах, збройних силах і органах державної безпеки; несподіваний напад на пости, різні народно-господарські і військові об'єкти; завзяте утримання підготовлених опорних пунктів у містах і селах; застосування "живого заслону" з мирних жителів; диверсійно-терористичні акції.

З огляду на усі вищенаведене, про специфіку локальних воєн і збройних конфліктів загальновійськові з'єднання і частини можуть залучатися для рішення в них наступних задач:

- відбиття чи наступивши окремих нальотів супротивника, нанесення йому при цьому максимально можливих втрат, утримання важливих районів місцевості, створення тим самим розумів для наступного переходу в настання;

- розгром мобільних угруповань супротивника, що прорвалися в глибину оборони;

- проведення аеромобільних та інших рейдів з метою виводу з ладу особливо важливих об'єктів супротивника;

- упередження дій супротивника щодо захоплення вигідних рубежів і районів з метою затримки підходу його резервів;

- оперативне блокування районів конфлікту і розгром незаконних збройних формувань у них;

- проведення заходів щодо роззброювання і ліквідації збройних формувань і вилучення зброї в населення.

У районі конфлікту можуть також проводитися і миротворчі операції, у яких поряд зі штатними структурами МВС, Внутрішніми військами і Миротворчими силами можуть бути застосовані загальновійськові з'єднання і частини, з рішенням останніми наступних завдань:

- припинення збройних зіткнень і роз'єднання протидіючих угруповань сторін без застосування зброї;

- разом з органами внутрішніх справ охорона й оборона будівель радіо і телецентрів, АТС, держустанов, підприємств ядерної і хімічної промисловості, аеродромів, об'єктів комунального господарства;

- забезпечення своєчасної доставки гуманітарної допомоги в призначені райони через зону конфлікту;

- деблокування руху на залізничниці і забезпечення безперебійного руху потягів згідно з графіками;

-забезпечення режиму надзвичайного стану й у першу чергу посилення охорони важливих об'єктів, складів зброї і боєприпасів;

-участь у проведенні заходів адміністративно-режимного характеру – оточення встановлених закритих зон, забезпечення комендантської години, посилення патрулювання;

-евакуація біженців;

-забезпечення припинення вогню, ведення бойових дій і роз'єднання ворогуючих сторін на безпечно видалення з використанням зброї;

-блокування району конфлікту і створення розумів для виконання санкцій, прийнятих міжнародним співтовариством;

-забезпечення недоторканності кордонів з дружніми країнами і недопущення її прориву ззовні.

У зв'язку з тим, що локальна війна чи збройний конфлікт можуть стати одним зі способів втягування країни у велику війну, то загальновійськові з'єднання і частини наших Збройних сил в однаковому ступені повинні бути готові не тільки до дій у великомасштабній війні, (як це ми зараз робимо), але і до дій по припиненню розв'язання локальної війни і збройного конфлікту, а можливо і дій у них. З цього випливає необхідність і навіть диктується потребу в розробці тактики дій загальновійськових з'єднань і частин сухопутних військ у специфічних умовах.

До першочергових проблемних питань тактики загальновійськових з'єднань і частин у названих ситуаціях, на наш погляд, варто віднести проблеми:

-своєчасного нарощування сил і засобів для первісного створення і наступного посилення угруповань своїх військ;

-організація виконання з'єднаннями і частинами своїх задач у специфічних умовах обстановки без чітко вираженого фронту і лінії зіткнення сторін;

-вогневого ураження супротивника в умовах, коли бойовики не тільки реально, але і навмисне використовують місцеве населення в якості "живого

щита", чи руйнують, провокують руйнування важливих промислових і екологічно небезпечних об'єктів;

-вибору способів ведення наступальних та оборонних дій при осередковому і, особливо, змішаному розташуванні угруповань сторін та місцевого населення, яку, у свою чергу, неадекватно ставитися до цих угруповань (з позицій нейтралітету, підтримки або несприйняття);

-особливу групу проблем складає тактика дій з'єднань і частин при вирішенні миротворчих задач.

3.4 Можливі напрямки використання досвіду бойового застосування сухопутних військ у конфліктах у сучасних умовах реорганізації Збройних Сил України

Незважаючи на корінні зміни в організації Збройних Сил України, у їх технічному оснащенні, в умовах і способах проведення сучасних операцій можуть виникнути такі ситуації, які мали місце в бойових діях минулих війн. З цього випливає, що вміле та творче використання повчального досвіду минулого в кожній конкретній ситуації і розумне практичне його застосування забезпечать успішне й ефективне виконання бойових завдань у сучасних умовах.

Досвід застосування загальновійськових частин і підрозділів у воєнних конфліктах в Афганістані (1979-1989 рр.) та Чечні (1994-1996; 1999-2000 рр.) показує, що способи збройної боротьби які ними використовувалися проти повстансько-партизанських та інших іррегулярних формувань не є сталими, а постійно розвиваються та удосконалюються. З'являються всі нові способи як воєнних (бойових) дій так й інших силових і несилових дій, спрямованих на врегулювання воєнних конфліктів.

Усі це свідчить про необхідність ґрунтовного вивчення локальних війн і збройних конфліктів, особливо останніх років, творчого підходу до урахування їх досвіду при вирішенні питань у різних галузях військової справи відповідно до конкретних умов ТВД, характеру того чи іншого

воєнного конфлікту, прогнозування його ходу та наслідків. Рекомендації, вироблені на основі узагальнення та аналізу досвіду цих війн і збройних конфліктів, повинні активно впроваджуватись у формуванні сучасних воєнно-теоретичних поглядів на зміст і характер війн майбутнього, на форми і способи ведення збройної боротьби та застосування військ, на подальше реформування Збройних Сил України і системи підготовки офіцерських кадрів і військ (сил).

Так, наприклад, події, що відбуваються сьогодні навколо України, ставлять дуже гостро питання про те, якою оптимальною структурою загальновійськові з'єднання і частини зможуть ефективно виконувати поставлені задачі в ході попередження і припинення збройного конфлікту.

Відповідно, виходячи з матеріалів дослідження, стає зрозумілим, що при виконанні задач при попередженні збройного конфлікту, загальновійськові формування призначені в основному для спостереження за виконанням домовленостей про припинення вогню, створення умов для мирного врегулювання виникаючих суперечок. Виходячи з цього, організація батальйону, його озброєння й оснащення повинні визначатися покладеними на нього задачами. Так, наприклад, батальйон, що виконує задачу в колишній Югославії, складається зі штабної роти і трьох піхотних рот. На озброєнні батальйону знаходяться 82-мм міномети, пускові установки ПТУР, 40-мм РПГ, переносні зенітні ракетні комплекси, а також стрілецька зброя (автомати, кулемети, пістолети). Батальйон має бронетранспортери, автомобілі, командно-штабні машини, станції космічної розвідки [164, С.687].

Досвід показує, що оскільки дані підрозділи не призначені для ведення бойових дій, то подібне оснащення й озброєння батальйону себе виправдує. Їхнє головне призначення забезпечити самозахист.

У той же час, їм приходиться вирішувати і різні раптово виникаючі задачі з застосуванням зброї, у тому числі зв'язані з наданням допомоги прикордонним військам (як це було з боку Росії, наприклад, у Таджикистані), по забезпеченню режиму надзвичайного стану (Північна

Осетія й Інгушетія), за спостереженням за дотриманням умов перемир'я (Абхазія, Наддністрянщина) і для ведення бойових дій зі збройними формуваннями (Чечня).

Нам представляється, що найбільшою мірою таким діям відповідає структура бригада – окремі батальйони, оснащені легким озброєнням.

Чи іншими словами, організаційна структура в ході виконання задач по попередженню збройного конфлікту повинна відповідати їх призначенню і застосовуваним способам дій, мати тактичну самостійність. Кількість сил і засобів у них повинно відповідати задачам, покладеним на них, з урахуванням особливостей району майбутніх дій. Важливо забезпечити єдність організаційного розподілу. У той же час організація з'єднань, частин і підрозділів повинна бути гнучкою та зручною до управління, забезпечувати швидке реагування на зміни обстановки.

Матеріали дослідження доводять, що загальновійськові з'єднання і частини при здійсненні припинення збройного конфлікту будуть діяти на принципах рейдово-штурмових, розвідувально-ударних і рейдово-пошукових способів. З цією метою необхідно буде створювати відповідні загони в складі посиленних батальйонів, підтримуваних вогнем артилерії й ударами авіації. При створенні загонів важливо забезпечити їм вогневу і тактичну самостійність, здатність тривалий час (2-3 доби) діяти у відриві від головних сил і тилових баз.

При проведенні рейдово-штурмових дій основу загонів можуть скласти мобільні мотострілецькі (танкові) підрозділи, посилені артилерією й інженерними підрозділами. Для виявлення бойового складу і точного розташування угруповань супротивника доцільно створювати розвідувально-пошуковий загін. У його склад, крім необхідних сил і засобів розвідки, для проведення пошуку, захоплення полонених і зброї необхідно включати також мотострілецькі (танкові) підрозділи.

Для одночасного нанесення ударів по декількох збройних формуваннях, розташованих у різних районах (на різній глибині), будуть потрібні систематичні удари авіації вдень і вночі. Для заборони

передислокації збройних формувань супротивника рекомендується швидке висування підрозділів, а якщо буде потрібно і перекидання їх по повітряю в намічені райони, висадження декількох тактичних повітряних десантів і погоджені за часом завершальні удари всіх притягнутих сил з метою одночасного розгрому супротивника вроздріб.

Не виключено, що в ряді випадків збройні формування супротивника можуть мати перевага в силах і чи засобах за рахунок раптового нападу на чи гарнізони колони тимчасово захопити ініціативу. Тому загальновійськовим з'єднанням і частинам у цих випадках буде доцільніше вести стримуючі дії. Стримування супротивника може досягатися шляхом створення рухливих (аеромобільних) заслонів, що сполучаться з застосуванням вогневих засідок, вогневих мішків, що кочують вогневих чи крапок за допомогою створення системи "островів опорів", "їжаків", що перекривають найважливіші напрямки й об'єкти (вузли доріг, населені пункти, перевали і т.п.).

У тих випадках, коли сил і засобів для знищення переважаючих по чисельності збройних формувань супротивника недостатньо можна застосовувати дії, що блокують переслідувача, сковування його маневру і виграш часу. Одним зі способів блокування, за результатами дослідження, може бути тактика "павутини" – прагнення "обплутати" системою баз, гарнізонів і вузлів опору всю територію дій супротивника (бойовиків).

При проведенні заходів щодо протидії партизанським способам ведення бою збройними формуваннями на перший план висувається проблемне питання підвищення мобільності і вогневих можливостей загальновійськових з'єднань і частин. Підвищення їхніх бойових можливостей в умовах ведення високоманеврених бойових дій реально лише за умови включення в їхній склад мобільних формувань, максимального насичення їхнього складу засобами дистанційної поразки (впливу), у першу чергу високоточною зброєю, системами РЕБ, зброєю на нових фізичних принципах. Умовно їх можна підрозділити на компоненти – інформаційного, наземного, повітряний і забезпечення.

Інформаційний компонент, на наш погляд, може включати: підрозділу керування; підрозділу розвідки, зв'язку і РЕБ – на базі АСУ розвідки і РЕБ з використанням останніх досягнень електроніки і мобільних броньованих транспортних засобів.

Наземний компонент може включати – окремі батальйони (дивізії), що представляють змінні блоки, що зводяться в бригадні структури, що можуть нараховувати до 12-15 батальйонів (включаючи і мобільний для дій як повітряний ешелон), 10-12 артилерійських дивізій, 6-8 зенітних дивізій.

Повітряний ешелон може включати мобільний десантний (повітряно-штурмовий, аеромобільний) чи батальйон повітряно-стрілецький полк (на вертольотах чи літаках без аеродромного базування).

У ході дослідження встановлено, що основними тенденціями удосконалювання організаційної структури загальновійськових з'єднань і частин, приваблюваних для попередження і припинення збройного конфлікту, за досвідом війн в Афганістані та Чечні, є: блокова (модульна) система; розвиток систем керування; підвищення вогневої потужності з'єднань і частин; збільшення маневреності, живучості і стійкості до зброї масового ураження; посилення самостійності; забезпечення можливості ведення усіх видів бойових дій досягнення максимальної економії особового складу.

Отже, реалізація даних тенденцій можлива лише за умови удосконалювання організаційної структури з'єднань, частин і підрозділів. Так, з огляду на досвід збройних конфліктів, очевидна необхідність мати в складі загальновійськових формувань не тільки однорідних, але і різнорідних частин. Найбільше відповідає цим вимогам бригадна організація змішаного складу. У цілому, ми вважаємо, що загальновійськове об'єднання винне складатися з 1-2 "важких" бригад (мотострілецьких, танкових), 1-2 "легких" піхотних і 1-3 вертолітних ескадрилій. Це підтверджують розрахунки, які зробили українські та російські військові фахівці останнім часом [165, С.38]. Маючи рухливі бригади, можна швидко здійснювати зосередження військ у різних районах, а також діяти

автономно, створюючи при необхідності не тільки батальйонні, але і бригадні тактичні групи. При цьому перекидання повітряним транспортом буде домінувати. Бригади перемінного складу, добре оснащені протитанковими засобами, можуть успішно вести бої з танковими частинами, а в разі потреби – перетворюватися в партизанські загони і вести самостійні дії в тилу, сковуючи супротивника. Усе це прийнятно саме для України.

У той же час розосередження бригади не є вигідними об'єктами, приміром, для ядерної зброї. Така організація, як підтверджує досвід воєн у В'єтнамі, Чечні й Афганістані, є гнучкої і найбільш пристосованої до ведення як звичайних наступальних операцій, так і операцій по "просочуванню". При цьому "важкий" (чи броньовий) компонент може складати до 2/3 складу і включати типові танкові і мотострілецькі формування, а мобільний – 1/3 (легкі піхотні й аеромобільні частини і підрозділи).

Маневрені батальйони будь-якого типу в бригадах можуть бути штатними чи додаватися бригаді, а також перебувати в оперативному підпорядкуванні командира бригади. Бригади, чи батальйон роти повинні мати в організаційній структурі, як мінімум, по чотирьох бойових маневрених елемента, що в порівнянні з троїчною структурою дозволяє збільшити вибір можливих варіантів побудови бойового порядку в два рази.

Представляється також перспективним створення броньових бригад, основна особливість якої буде в тім, що її основу складуть броньові батальйони, що органічно сполучать у собі (на рівні підрозділів) мотострілецькі, танкові і вогневі компоненти з більш високою здатністю ведення автономних бойових дій (особливо наступальних і оборонних). Що стосується мобільного компонента, те це можуть бути легкі бригади не тільки на автомобілях, але й оснащені сучасними БМП (БТР) і новими системами зброї, що підвищують їхня мобільність і ударно-вогневі можливості. Аеромобільні частини можна організувати по типі наявних десантно-штурмових частин. Необхідно передбачити додавання сил і

засобів, призначених для боротьби з десантами супротивника в тилу своїх військ.

При цьому в умовах застосування збройних формувань високоманеврених і маневрено-ударних груп (загонів) буде потрібно створювати сильні у вогневому й ударному відношенні частини і підрозділи. У цих умовах загальновійськові з'єднання і частини, приваблювані для попередження і припинення збройного конфлікту будуть містити в собі війська, що володіють великою вогневою міццю, мобільні і повітряно-десантні частини і підрозділи. При цьому, вже в самій структурі приваблюваних сил і засобів повинні бути закладені можливості виконувати спільні задачі з частинами і підрозділами інших силових структур.

З огляду на вищевикладене автором пропонується структура об'єднаного угруповання, приваблюваної для попередження і припинення збройного конфлікту. У її складі в залежності від площі району збройного конфлікту, обсягу виконуваних задач і інших розглянутих вище факторів повинні бути: частини керування і бойового, тилового і технічного забезпечення; 2-3 мотострілецькі бригади, створені на базі броньованих батальйонів чи мотострілецьких батальйонів на БМП (для ведення наступальних і оборонних дій); 1-2 мотострілецькі бригади на БТР, створених на структурі розвідувальних підрозділів (для ведення протидії партизанським способам ведення бою збройними формуваннями); 1-2 бригади охорони важливих військових і державних об'єктів і 1-2 бригади супроводу і забезпечення безпеки проходження колон різного призначення в районі збройного конфлікту (по типі бригад охорони 40 А в Афганістані); 1-2 повітрянодесантні бригади на БТР (для виконання задач у районі збройного конфлікту з обмеженим застосуванням зброї); мотострілецьку бригаду мобільного резерву на транспортних вертольотах (для рішення раптово виникаючих різних задач у районі збройного конфлікту), бригаду забезпечення правопорядку й охорони пунктів керування в районі розташування частин бойового, тилового і технічного забезпечення дій

усього загальновійськового об'єднання (по типу комендантських підрозділів), а також частини і підрозділи ПВ, МВС і СБ.

Проведена попередня військово-економічна оцінка запропонованої організаційної структури загальновійськового об'єднання, призначеного для попередження і припинення збройних конфліктів показує, що:

По-перше, дана структура буде сформована в основному, на базі існуючих структур військ, а також за рахунок частин і підрозділів переданих у його склад з інших видів і полів військ, що не приведе до значних витрат на етапі формування;

По-друге, для створення буде використана існуюча інфраструктура, необхідна для бойової підготовки і життєдіяльності даного об'єднання;

По-третє, з'єднання, частини і підрозділи не будуть оснащуватися в найближчої час важкою технікою і дорогою спеціальною технікою, хоча в перспективі необхідно буде ввести в штат такого об'єднання підрозділу перспективних засобів збройної боротьби (наприклад: роботизованих засобів, зброї на нових фізичних принципах, лазерних установок і інших);

По-четверте, існуюча система підготовки, без корінних і глобальних змін і великих додаткових витрат, дозволяє здійснювати підготовку кадрів для виконання задач, поставлених перед пропонованим загальновійськовим об'єднанням.

Таким чином, структура об'єданого угруповання, приваблюваної для попередження і припинення збройного конфлікту обов'язково повинна мати: компонент ППО, що забезпечує боротьбу з носіями засобів високоточної поразки і знищення різних засобів повітряного нападу, а також своєчасне і якісне прикриття важливих об'єктів при локалізації військами зон збройного конфлікту; компонент РЕБ, в основі якого буде лежати радіоелектронна розвідка, що поєднує у своєму складі сили і засобу радіо-, радіотехнічної розвідки, що зажадає включення в структуру високоефективних сил і засобів РЕБ, а отже і нових підходах до проведення заходів протидії. Усе це буде забезпечувати рішення як звичайних, так і специфічних задач при попередженні і припиненні збройних конфліктів, що

торкають інтереси України у взаємодії з частинами і підрозділами інших силових структур. Особливо, це стосується вітчизняних збройних угруповань, які виконують сьогодні миротворчу місію в зоні Перської затоки, на Балканах та інших регіонах.

Висновок

Як показало дослідження, за характером воєнних дій, локальні війни кінця ХХ – початку ХХІ століть поділяються на дві групи. До першої з них слід віднести ті війни, в яких з обох сторін брали участь регулярні збройні сили. У таких війнах існував чітко виражений фронт бойових дій. Воєнні дії велися у формі операцій і боїв. Друга група характерна тим, що з одного боку в них брали участь регулярні збройні сили, а з іншого – іррегулярні (партизанські, повстанські) формування (війни в Бірмі, країнах Індокитаю, Афганістані, Чечні та ін.), що були, як правило жертвами агресора. У таких війнах були відсутні суцільні фронти, бойові дії носили вогневий характер. Війська, як правило, не мали постійних бойових сутичок.

Досвід бойових дій в Афганістані та Чечні показав, що прийоми боротьби з іррегулярними збройними формуваннями суттєво відрізняються від характерних позиційних форм протиборства, від так званої стереотипної, класичної тактики. За своїм змістом боротьба з іррегулярними збройними формуваннями – це контрпартизанська, антидиверсійна і контртерористична боротьба (дії).

Головна особливість цієї боротьби полягає в тому, що такі збройні формування, як правило, не вступають у відкриті збройні сутички з регулярними військами, а завдають удари, так би мовити, нишком, використовуючи тактику дій “слабкого” проти “сильного”, виснажуючи і вимотуючи супротивника. Як показав досвід, боротьбу з подібним ворогом неможливо організувати і вести за правилами звичайної тактики. При цьому важлива риса проведення антидиверсійних і контртерористичних акцій полягає в тому, що військам протистоїть супротивник, який може з’явитися і зникнути несподівано в будь-який час й у будь-якому місці. Тому тут

немає чітко позначеної лінії фронту, але є повсюдна боротьба, немає тилу як зони відносної безпеки. Обстановка, коли всюди фронт, коли скрізь підстерігає небезпека, має сильний психологічний вплив на військовослужбовців, морально і фізично виснажує їх.

Досвід бойових дій російських (радянських) військ показав, що традиційна тактика піхоти в гірсько-лісових умовах непридатна, незважаючи на те, що піхотні батальйони підтримувались масованим вогнем мінометів, гармат і ударами авіації. При такій вогневій підтримці можна домогтися успіху на відкритій місцевості. Однак у специфічних умовах вогнева перевага не приводила часто до вирішального успіху і перемоги. Природні особливості Афганістану і Чечні перешкоджали діям артилерії і танків, які не могли там супроводжувати піхоту на всю глибину бою. Тому піхотні підрозділи змушені були розраховувати лише на свою штатну зброю. Бойова практика підтвердила значну роль дрібних підрозділів. Не випадково війну в Чечні (особливо другу, 1999-2003 рр.) інколи називають “війною взводів”. Враховуючи фізико-географічні умови, була розроблена спеціальна тактика бойових дій дрібних підрозділів. Бойові дії в такому випадку розвиваються відповідно з так званою “стратегією масних плям”, суть якої зводилася до захоплення і поступового розширення районів навколо баз із тим, щоб далі з'єднати їх один з одним і таким чином паралізувати дії партизанів. Для досягнення мети цієї стратегії використовувалися як наступальні, так і оборонні дії.

Досвід війн показав, що завдання поразки іррегулярним силам можливе лише шляхом поєднання різних форм боротьби, включаючи позбавлення їх джерел постачання, розвідувальних даних і захисту, які їм забезпечує підтримка народу. У розв'язанні конфліктів командування використовувало специфічні форми ведення бойових дій, що отримували особливі найменування. Зокрема, проводилися операції “особливі дії”, що були розраховані на надання допомоги адміністративним центрам провінцій, на які нападали сили формувань супротивника; операції “зачищай і закріплюйся”, що проводилися з метою витіснення сил повстанців із

визначених районів і утримання їх під своїм контролем; операції “шукай і знищуй”, що мали на меті виявлення і вогневе знищення партизанських сил і районів їх базування.

Досвід ведення бойових дій в Афганістані та Чечні показав, що особливості кліматичних умов та гірсько-пустельна місцевість, специфіка тактики дій терористичних збройних формувань поставили перед військовим командуванням низку складних завдань щодо підготовки й ведення бойових дій частинами і підрозділами. Особливості ведення бойових дій з повстанськими формуваннями вимагали вибору найбільш ефективних способів боротьби з ними.

Згідно з матеріалами дослідження, до основних способів бойових дій можна віднести: рейдові дії підрозділів і частин; прочісування окремих районів; одночасне нанесення ударів по декількох угрупованнях супротивника; оточення угруповань супротивника на великій площі з одночасним розчленуванням і знищенням; блокування окремих районів та їх прочісування; знищення невеликих угруповань супротивника тактичними повітряними десантами; здійснення засідок.

Як показала бойова практика, для формувань повстанців були характерні висока мобільність, раптовість ведення бойових дій та оснащеність сучасними засобами збройної боротьби. Тому протидією таким угрупованням сьогодні має бути перш за все плідна підготовка особового складу загальновійськових підрозділів та використання сучасних засобів управління, розвідки та РЕБ, широке застосування засобів дистанційного мінування, тактичної армійської авіації, захоплення бандформувань аеромобільними підрозділами з повітря з використанням авіації.

Автором встановлено, що при проведенні контртерористичних операцій застосовувались різні форми і способи тактичних дій, серед яких важливе місце займали: розвідувально-пошукові дії; розвідувально-ударні дії; рейдово-штурмові дії; боротьба з рейдовими загонами незаконних збройних формувань; охорона і оборона розташування військових частин (підрозділів) і населених пунктів; проведення автотранспортних колон.

При цьому основним способом виконання задачі був пошук, який поділяється на: односторонній, зустрічний, за окремими напрямками, пошук-дозор, пошук у районі, паралельний пошук, пошук за напрямками, що сходяться, пошук по спіралі, вибірковий пошук, пошук по об'єктах, комбінований пошук.

Крім того, розглянуті і тактичні прийоми, що застосовувались загальновійськовими підрозділами під час бойових дій. Ними виявилися: атака (штурм), фронтальний удар, одностороннє або двостороннє охоплення, знищення у вогневому мішку, односторонній або двосторонній обхід, до того ж мало місце й поєднання різних видів маневру. Якщо рейд проводився силами аеромобільних формувань, то застосовувались такі тактичні прийоми: повітряно-штурмова атака, повітряна атака, вертолітна атака, “лещата”, подвійна повітряно-штурмова атака.

Проаналізувавши, відповідно, характерні риси і особливості бойового застосування Сухопутних військ, у ході дослідження нами встановлено, що основними тенденціями удосконалювання організаційної структури загальновійськових з'єднань і частин, що залучалися для попередження і припинення збройного конфлікту, за досвідом війн в Афганістані та Чечні, є: підвищення стійкості зв'язку за рахунок організації її за радіонапрямками, а також через ретрансляційні пункти (станції), що розгортаються на пануючих висотах чи вертольотах; блокова (модульна) система; розвиток систем керування; підвищення вогневої моці з'єднань і частин; збільшення маневреності, живучості та стійкості до зброї масового ураження; посилення самостійності; забезпечення можливості ведення усіх видів бойових дій досягнення максимального збереження особового складу.

Виявлені тенденції дозволили, у свою чергу, сформулювати також і ряд закономірностей щодо застосування загальновійськових частин і підрозділів у воєнних конфліктах. Це, зокрема:

1. Характер і масштаб збройної боротьби багато в чому залежить від зростання чисельності військ діючих безпосередньо в районі воєнних дій.

2. Якість підготовки особового складу загальновійськових підрозділів до бойових дій залежить від рівня професійної майстерності керівного складу.

3. У процесі дослідження була підтверджена і така, вже відома закономірність, як залежність способів ведення бойових дій від засобів боротьби.

4. Досвід воєнних кампаній за участю загальновійськових угруповань підтверджує і таку закономірність, як залежність ходу бойових дій від своєчасної і якісної підготовки особового складу до війни і бою.

На основі отриманих результатів дослідження були розглянуті можливі напрямки використання досвіду бойового застосування сухопутних військ у конфліктах у сучасних умовах реорганізації Збройних Сил України. Слід відзначити також і те, що зроблені нами припущення не претендують на повне й остаточне вирішення цієї проблеми. Досвід воєнних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століть за участю загальновійськових частин і підрозділів багатогранний, а тому він потребує подальшого всебічного дослідження для використання його в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

Аналіз процесу підготовки і проведення операцій із роззброювання збройних формувань під час воєнних конфліктів за участю загальновійськових угруповань дозволяє зробити ряд висновків, врахування яких надалі могло б істотно полегшити вирішення задач, аналогічних тим, що довелося вирішувати в Афганістані та Чечні.

Перше. В основі виникнення збройного конфлікту лежить поступове загострення різних протиріч (політичних, територіальних, економічних, міжнаціональних та ін.). У своєму розвитку він перетерплює кілька етапів (зародження, загострення, криза), що дозволяє зробити процес розв'язання конфлікту керованим. Його розв'язання – загальнодержавна задача, а не тільки справа військових. Вона повинна вирішуватися застосуванням комплексу дипломатичних і військових заходів. Використання всього арсеналу мирних засобів з опорою на військову міць дозволяє запобігти конфлікту на ранній стадії. Основним вузьким місцем в організації запобігання конфлікту залишається відсутність, непогодженість, а часом і суперечливість існуючого законодавства.

Друге. При ухваленні рішення щодо розв'язання афганської та чеченської криз силовими методами були допущені деякі прорахунки військового характеру.

Приймаючи рішення про проведення військової операції, необхідно було зробити правильні висновки щодо реального стану з'єднань і частин Збройних Сил; чітко визначити мету і конкретні задачі дій загальновійськових підрозділів та інших силових структур.

При визначенні термінів підготовки і проведення операцій із роззброювання незаконних збройних формувань був допущений явний прорахунок в оцінці військових потенціалів Афганістану і Чечні, морального духу бойовиків, а також у виборі пори року для проведення операції.

Третє. З метою розв'язання збройного конфлікту в умовах, подібних до сформованих в Афганістані та Чеченській Республіці, необхідне створення об'єднаного (зведеного) угруповання військ (сил), посилюваного у випадку загострення обстановки боєготовими з'єднаннями, призначеними для виконання раптово виникаючих задач, спеціальними оперативними формуваннями Внутрішніх військ МВС, СБ, ПВ і МЧС.

За своїми цілями, задачами, складом засобів, що залучаються, способам дій, застосування об'єднаного угруповання може здійснюватися у формі спільної операції Сухопутних військ та інших сил і засобів. Мета цієї операції – недопущення переростання вогнищ напруженості в збройний конфлікт і запобігання їм на ранній стадії, а також локалізація району конфлікту спільними зусиллями військ (сил) усіх силових структур за підтримки їхніх дій органами центрального і регіонального керування, державної влади.

Ціль може досягатися виконанням ряду задач військового характеру. До основних із них відносяться: ведення розвідки і психологічної боротьби; охорона й оборона важливих державних і військових об'єктів; демонстрація військової сили і рішучих дій; боротьба з агентурою, ДРГ і бандформувань в межах смуги відповідальності; забезпечення суспільної безпеки і правового режиму надзвичайного стану; проведення аварійно-рятувальних і інших першочергових життєвозабезпечуючих заходів для надання допомоги постраждалому місцевому населенню.

Керування військами (силами), що беруть участь у припиненні і ліквідації збройних конфліктів, повинні здійснювати відповідні командні кадри.

У залежності від обстановки, що складається, керування угрупованням військ може здійснюватися спеціально створюваним командуванням з об'єднаним штабом. До складу цього командування й об'єднаного штабу повинні включатися представники командування і штабу всіх силових міністерств і відомств.

У випадку неуспіху спільної операції із запобігання конфлікту здійснюється перехід до воєнних дій загальновійськових з'єднань і частин із властивими їм формами воєнних дій.

Як показало дослідження, у ході операції виявився ряд оперативних задач, виконання яких планувалося на визначений період ведення бойових дій. Розробка способів виконання цих задач (ведення розвідки, збір даних обстановки, їхня оцінка, прийняття рішень, планування, організація оперативного маскування, визначення форм маневру і вибір способу вогневого ураження) є визначеними досягненнями у розвитку теорії і практики ліквідації збройних конфліктів. Цей досвід може бути використаний при виникненні подібних ситуацій в інших регіонах.

Четверте. Бойові дії виявили серйозні недоліки в підготовці частин і підрозділів. Одиночна підготовка солдатів і сержантів не відповідає вимогам сучасного бою. У ході операцій позначилася ненавченість молодих солдатів і сержантів, особливо діям у великих містах. Допускалися прорахунки в застосуванні бронетанкової техніки і техніки ППО СВ у місті. Основні причини полягали в недосконалості програм навчання, невиправданій економії матеріальних засобів (боєприпасів, моторесурсів, техніки, пального і т.д.).

Виявилися недоліки й у підготовці офіцерів. Особливо це стосувалося тих з них, що тривалий час проходили службу в частинах скороченого складу. Більшість з них слабо володіли зброєю свого підрозділу і виявилися не готові до керування підлеглими в екстремальних умовах при ліквідації збройних конфліктів. У роботі командирів і штабів найчастіше спостерігалось прагнення застосовувати в бою класичні форми і способи ведення бойових дій без урахування специфіки ТВД і тактики дій супротивника. Виявлялися недоліки в організації взаємодії і всебічного забезпечення. Досвід бойових дій в Афганістані і Чеченській Республіці показав, що в сучасних умовах не тільки операція, але і бій здобуває міжвидовий характер.

П'яте. Досвід застосування з'єднань і частин у чеченському конфлікті висвітлив цілий ряд проблем, пов'язаних з необхідністю удосконалювання організаційно-штатної структури військ, особливо частин і підрозділів усіх видів забезпечення. Її недосконалість позначилася на організації і забезпеченні керування і зв'язку, на роботі органів керування, сил і засобів технічного забезпечення. Не вдалося повністю вирішити питання керування розвідкою загальновійськових з'єднань і частин у зв'язку з відсутністю в дивізіонному комплекті рот радіо- і радіотехнічної розвідки і необхідних засобів зв'язку.

Шосте. З перших днів операції сухопутним військам довелося вирішувати різноманітні задачі, частина з яких були їм невластиві, наприклад: тривала охорона комунікацій і різноманітних об'єктів шляхом виставлення постійних блок-постів, вивезення біженців, забезпечення доставки гуманітарної допомоги. Такі задачі для командирів були новими. Як показало дослідження, вимог статутів і настанов з цих питань немає. Цьому доводилося вчитися в ході бойових дій.

Практика бойових дій проти бойовиків показала, що основним тактичним підрозділом, що вирішував долю бою, був мотострілецький (парашутно-десантний) батальйон, а в місті – штурмовий загін. У ході бойових дій застосовувався різний арсенал тактичних прийомів. З'являлися нові прийоми, обумовлені місцевими умовами і характером бойових дій супротивника. Особлива увага приділялася застосуванню елементів військової хитрості, здійсненню заходів щодо оперативного і тактичного маскуванню.

У цілому в даній дисертаційній роботі розглянутий перший досвід застосування сухопутних військ у сучасних умовах не стільки в плані локалізації збройних конфліктів в Афганістані і Чеченській Республіці, а скоріше в розрізі прообразу ведення майбутніх мобільних бойових дій, коли відсутня яскраво виражена лінія зіткнення сторін, угруповання військ супротивника розосереджені і розвідані не цілком, осередкові бойові дії ведуться одночасно на декількох, значно віддалених один від одного,

напрямах. Це положення було підтверджене всім ходом бойових дій (наприклад, при звільненні від бойовиків міст Аргун, Гудермес, Шалі й у гірських районах Чеченської республіки).

Аналізуючи досвід збройних конфліктів сучасності, відзначимо, що основною формою дій залучених загальновійськових угруповань з'явиться спільна спеціальна операція. При цьому характерними рисами застосовуваних способів дій будуть: наступальні; оборонні; оборона комунікацій, важливих військових і народно-господарських об'єктів; охорона і проведення колон різного призначення; дії військ із реалізації отриманих розвідданих; блокування доступних напрямків і їхнє прочісування зі знищенням груп збройних формувань; ізоляція району збройного конфлікту шляхом перехоплення основних комунікацій; збройне спостереження за призначеними рубежами чи районами; роз'єднання конфліктуючих збройних угруповань; блокування району конфлікту; здійснення патрулювання в зоні конфлікту; забезпечення доставки гуманітарної допомоги населенню; евакуація мирного населення з небезпечної зони; прочісування місцевості; блокування і знищення груп супротивника; пошук, переслідування й оточення груп збройних формувань; улаштування засідок; протидиверсійні і протитерористичні дії, запобігання підривним агітаційним діям.

У даній дисертації узагальнені лише найбільш характерні задачі, до виконання яких можуть, за певних обставин, залучатися з'єднання і частини Сухопутних військ, а також найбільш можливі форми і способи їхніх дій. Безумовно, що при виконанні задач у кожній конкретній ситуації вибір того чи іншого способу дій може бути різним і являти собою як сполучення розглянутих у роботі способів, так і абсолютно нових.

Видається, що матеріали проведеного дослідження можливо використовувати при переробці статутних документів, розробці рекомендацій військам, у системі командирської підготовки і підготовці військ, у навчальному процесі військових інститутів і академій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник В.А. Проблеми навчання воєнних кадрів (з досвіду локальних війн і збройних конфліктів) // Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12 грудня 2002 року. –Ч.1. –К.: УІВІ, 2003. –102 с.
2. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С.Власюка. К.:НІСД, 2002. –864 с.
3. Бжезинський З. «Холодна війна» та її наслідки // Політика і час. -1993. №1. -С.46-50.
4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. –М.: Международные отношения, 1999. –256 с.
5. Бжезинський З. Україна і Європа // Національна безпека і оборона. –2000. -№7. –С.11-20.
6. Киссинджер Г. Дипломатия. –М.: Ладомир, 1997. –847 с.
7. Классификация возможных войн и военных конфликтов, принятая в США // Зарубежное военное обозрение. –1990. -№9. –С.3-9.
8. Книш В. Наших чекають на Балканах // Народна армія.–1999.–19 серпня.
9. Хантінгон С. Зіткнення цивілізацій // Наука і оборона.–1998.-№3.–С.28-37.
10. Хантінгон С. Столкновение цивилизаций? // -М.: УРАО, 2000. –400 с.
11. Эмин В.Г. Региональные конфликты и международные организации. –М.: Феникс, 1991. –276 с.
12. Кальхофен Ф. Ограничения методов и средств ведения войны. М., МККК, 1994.
13. Борцов А.Д. Актуальные вопросы военного искусства Сухопутных войск по опыту локальных войн 1945-1988 гг. –М.: ВАФ, 1988. –245 с.
14. Арцибасов К.Н., Егоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. –М.: Международные отношения. –1990. -189 с.

15. Арбатова Н. Уроки Югославии для России и запада // Мировая экономика и международные отношения. –1995. -№2. –С.45-57.
16. Божедомов Б.А. Развитие военного искусства в локальных войнах современности (1945-1992 гг.): Учебное пособие. –М.: ГА ВС, 1992. – 132 с.
17. Дрецинський В.А. Особенности боевого применения артиллерии в локальных войнах и вооруженных конфликтах // Военная мысль. -№3. 1996 -С.22-29.
18. Цибенко С.Ф. Выводы из опыта наступления в локальных войнах. –М.: ВАФ, 1999. –148 с.
19. Мосов С.П. Досвід локальних війн сучасності: проблемні питання аерокосмічної розвідки // Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12 грудня 2002 року. –Ч.2. –К.: УІВІ, 2003. –124 с.
20. Слипченко В. Бесконтактная война в Югославии // Морской сборник. – 2001. – № 9. – С. 72 – 77.
21. Сидоров С.В. Локальні війни в радянській военній історіографії // Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12 грудня 2002 року. –Ч.1. –К.: УІВІ, 2003. –102 с.
22. Рунов В.А. Оборона в локальных войнах (1950-1989 гг.). –М.:ВАФ, 1991. –362 с.
23. Рунов В.А. Шестидневная война. –М.: Воениздат, 1991. –265 с.
24. Краснов А. Боевое применение крылатых ракет воздушного базирования // Зарубежное военное обозрение. –2001. -№ 2. – С. 30 – 35.
25. Краснов А. Локальные войны. –М.: Кучково поле Полиграфресурсы, 2000. –104 с.
26. Байер А.Г. Опыт применения советских войск в Республике Афганистан. –М.: ВАФ, 1996. –98 с.

27. Байер А.Г. Подготовка и ведение операции в изолированной горной долине Панджшер. –М.: ВАФ, 1998. –139 с.
28. Леонидов Л. Новая концепция применения сухопутных войск // Зарубежное военное обозрение. –1992. -№ 11. –С. 23 – 27.
29. Барынькин В.М. Основные тенденции развития форм и способов применения войск (сил) в локальных войнах // Военная мысль. -№8. 1994. –С.31-39.
30. Маганов В.Н. Формы и способы применения группировок войск (сил) в вооруженных конфликтах и локальных войнах // Военная мысль. -№2. 1996. –С.20-25.
31. Новичков Н. Подготовка летного состава ВВС многонациональных сил к операции “Буря в пустыне” // Зарубежное военное обозрение. – 1991. № 7. –С. 1 – 5.
32. Матвеев Е. Действия бригады армейской авиации США в операции “Буря в пустыне” // Зарубежное военное обозрение. – 1994. – № 5. – С. 31 – 32.
33. Лисс А. Некоторые вопросы стратегии и тактики // Экономика, политика, идеология. – 1995. – № 4. – С. 95 – 102.
34. Васильев А.А. Преодоление мотострелковой дивизией обороны противника. –Дис. ...к.в.н. –М.: ВАФ, 1994. –175 л.
35. Афанасьев В.А., Дроздов А.М., Кузьминов Ю.М., Лазаренко А.С. и др. Применение ограниченного контингента Советских войск для оказания военной помощи правительству республики Афганистан. –М.: Воениздат, 1993. 340 с.
36. Горелов А. Американская система RTS в зоне Персидского залива // Зарубежное военное обозрение. –1998. -№ 4. –С. 55 – 56.
37. Гушев А., Сергеев Е. Военно-технические аспекты войны в зоне Персидского залива // ЗВО. – 1991. – №7. – С.3-10.
38. Георгиев А.Г. Использование американскими войсками химического оружия в локальных войнах в Индокитае // Военно-исторический журнал. №1. –1987. –С.54-59.

39. Лумпуров К. Боевое применение КРМБ “Томахок” в зоне Персидского залива // Зарубежное военное обозрение. –1991. -№ 7. –С.77.
40. Пашков С. Особенности боевых действий в пустыне // Зарубежное военное обозрение. –1994. -№ 10. – С.20–24.
41. Горелов А. Американская система RTS в зоне Персидского залива // Зарубежное военное обозрение. –1998. -№ 4. –С.55–56.
42. Облепихин В. Война в Персидском заливе // Морской сборник. –2001. № 2. –С.62–67.
- 43.Облепихин В. Война в Персидском заливе // Морской сборник. –2001. № 3. –С.64–70.
44. Облепихин В. Война в Персидском заливе // Морской сборник. –2001. № 4. –С.67–72.
45. Облепихин В. Война в Персидском заливе // Морской сборник. –2001. № 5. –С. 62–67.
- 46.Родин – Сова Ю. Орбитальные Системы // Военный парад. –1999. – № 4. –С.44–46.
- 47.Сокут С. Новое слово в военном искусстве // Независимое военное обозрение, 2001. -№42. –С.32-39.
- 48.Каратуев М.И., Чернигель В.Я. Особенности боевых действий войск, боевого применения РВ и А в вооруженных конфликтах. Учебное пособие. –СПб.: МАА, 1996. – 40 с.
- 49.Потапов И.Н. Развитие военно-морских флотов в послевоенный период. – М.: Воениздат, 1981. –286 с.
- 50.Потапов И.Н. Послевоенные доктрины и развитие флотов империалистических государств. –М.: Воениздат, 1979. -127 с.
- 51.Родин А.Г. Морская пехота США в десантных операциях // Военная мысль. –1998. -№6. –С.18-23.
- 52.Толубко В.Б., Бут Ю.І., Косевцов В.О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. –К.: НАОУ, 2002. –139 с.
- 53.Круглов В.В., Сосновский М.Е. О тенденциях развития современной вооруженной борьбы // Военная мысль. –1998. -№2. –С.32-37.

54. Моцак В.Б. Непрямые действия флота при мирном разрешении военных конфликтов // Морской сборник. –2000. -№11. –С.24-30.
55. Воробьев И.Н. Тактика в локальных войнах и вооруженных конфликтах. –М.: Военная мысль. –1995. -№1. –С.39-45.
56. Воробьев И.Н., Киселев В.А. К вопросу об организации противоповстанческой борьбы. Военная мысль. –2000. -№3. –С.63-67.
57. Сергеев С. Силы специальных операций США в боевых действиях в зоне Персидского залива. –М.: Зарубежное военное обозрение. –1991. -№10. С.16-18.
58. Потапов В.А. Тактика контрпартизанской войны. // Спецназ. –1997. -№1. С.4-14.
59. Потапов В.А. Информационно-аналитические материалы штаба Северо-Кавказского военного округа. Действия соединений, частей и подразделений Сухопутных войск при проведении операции в Чечне. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. –544 с.
60. Киселев В.А., Рыбалко В.М. Об использовании подземных коммуникаций и сооружений при ведении боя в городе. // Военная мысль. –2002. -№1. –С.34-38.
61. Воробьев И.Н. Боевые действия в локальных войнах и вооруженных конфликтах. –М.: ВАФ, 1996. –254 с.
62. Воробьев И.Н. Тактика боевых групп. // Военная мысль. –2001. -№1. С.27-33.
63. Воробьев И.Н. Контртеррористическая операция. Военно-теоретический труд. –М.: АВС РФ, 2000. –560 с.
64. Батюшкин С.А. Боевой состав и характер действий незаконных вооруженных формирований по опыту вооруженных конфликтов / Военно-научный сборник. -1996. -N 5, Мос.ВОКУ. –С.54-67.
65. Батюшкин С.А. Особенности в боевых действиях незаконных вооруженных формирований. Выступление на XXXVI конференции ВАФ. Материалы XXXVI военно-научной конференции ВАФ, 1996. С.79-89.

66. Батюшкин С.А. Формы и способы боевых действий общевойсковых формирований в военных конфликтах. / Сборник основных результатов исследований соискателей и адъюнктов. -1996. -N 137, ВАФ. –С.38-45.
67. Михалев С.Н. Военная стратегия: Подготовка и ведение войн Нового и Новейшего времени. / Вступ. ст. и ред. В.А. Золотарева. –М.: Жуковский: Кучково поле, 2003. –952 с.
68. Золотарев В.А. Россия (СССР) в локальных войнах и вооруженных конфликтах второй половины XX века. –М.: Кучково поле Полиграфресурсы, 2000. –734 с.
69. Сапожинский В.А. Проблема эффективности огневого поражения противника в современных армейских (корпусных) операциях и пути ее решения. Дис. ... д.в.н. –М.: ВАФ, 1993. –294 с.
70. Цветков А.И. Формы и способы боевых действий в тылу противника в современных операциях СВ. Дис...д.в.н. –М.: ВАФ, 1975. -314 с.
71. Клименко А.Ф. К вопросу о теории военных конфликтов // Военная мысль. -1992. -N 10. -С.24-35.
72. Богданов С.А. Подход к оценке возникновения и управления военным конфликтом // Военная мысль. -1992. -Спецвыпуск. -С.24-28.
73. Богданов С.А. О современных подходах к теории военных конфликтов и их предотвращению. Военная мысль. -1993. -N7.-С.36-43.
74. Рибак М.І. Особливості та характерні риси розвитку воєнного мистецтва у війнах другої половини ХХ століття. / Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. –Ч.ІІ. –К.: УІВІ, 2003. С.61-71.
75. Бадах Ю.Г. Застосування флотів в локальних війнах і збройних конфліктах у другій половині ХХ ст.-на початку ХХІ ст. / Бойове застосування флотів в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ століття: проблеми розвитку теорії та практики. Матеріали міжнародної наукової конференції 14 квітня 2003 року (Наукові доповіді та повідомлення). –К.: УІВІ, 2003. –С.14-27.

- 76.Макаров В.Д. Применение космических средств вооруженной борьбы в зоне Персидского залива (1990-1991) / Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. –Ч.ІІ. –К.: УІВІ, 2003. С.19-24.
- 77.Корнієнко В.В. Основні тенденції розвитку збройної боротьби у сучасних умовах. / Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. –Ч.І. –К.: УІВІ, 2003. –С.91-105.
- 78.Гуржій О.І. Війни нового покоління та Україна. / Применение космических средств вооруженной борьбы в зоне Персидского залива (1990-1991) / Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. –Ч.ІІ. –К.: УІВІ, 2003. –С.13-19.
- 79.Слипченко В. Меч и панцырь. <http://www.np/Kafrozv/>.
- 80.Смолянчук В.Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років). –К.:ВТФ «ПЕРУН», 2000. –448 с.
- 81.Агеев С.В., Денисевич В.Н., Курдов Б.В., Печуров С.Л. Вооруженные Силы США в войнах, вооруженных конфликтах и кризисных ситуациях. –М.: Воениздат, 1993. –60 с.
- 82.Ткаченко С.Н. Повстанческая армия (Тактика борьбы) / Под общ. ред. А.Е.Тараса. –Мн.: Харвест, 2000. –512 с.
- 83.Слипченко В. Бесконтактное истребление. // Независимое военное обозрение. –2001. -№21. –С.24-32.
- 84.Вайтушко В. Из опыта боевого применения вертолетов в локальных войнах. // Военно-исторический журнал. -№12. –1983. –С.34-43.
- 85.Лавриченко О.В. Бойові можливості сил спеціального призначення та класифікація спеціальних операцій. / Збірник “Труди Академії”. –К.: НАОУ, 1999. -№11. –С.46-52.

86. Гуревич А.А. Право и военное искусство: необходимость и пределы правового регулирования боевых действий. – М.: Военная мысль. – 1997. №7. – С.36-40.
87. Бережний А.М. Військові аспекти національного законодавства та міжнародного права. – К.: НАОУ, 2001. – 254 с.
88. Эволюция военного искусства: этапы, тенденции, перспективы / В.В.Ларионов, Н.А.Антонов, И.Я.Выродов и др. – М.: Воениздат, 1987. 246 с.
89. Божедомов Б.А. Развитие военного искусства в локальных войнах современности (1945-1992). – М.: ВПА, 1992. – 226 с.
90. Вахрушев В.А. Локальные войны и вооруженные конфликты: характер и влияние на военное искусство // Военная мысль. – 1999. – №4. – С.20-28.
91. Військово-політичний, стратегічний, оперативний і тактичний зміст локальних воєн і збройних конфліктів / Під заг. ред. В.Б.Толубко. – К.: НАОУ, 2001. – 123 с.
92. Барынькин В.М. Локальные войны на современном этапе // Военная мысль. – 1994. – №6. – С.7-11.
93. Разведывательная сводка №7 (457). Вооруженные силы восточно-европейских государств и стран Балтии на 1.1.98. М.: ГШ ВС РФ, ГРУ, 1998. – 283 с.
94. Приказ МО РФ «Об итогах подготовки Вооружённых Сил Российской Федерации в 1998 году и задачах на 1999 год». – М.: МО РФ. – 1998. – 28с.
95. Организационно-методические указания по подготовке Сухопутных войск в 1998 учебном году. – М.: МО РФ. – 1997. – 96с.
96. Научный сборник материалов по результатам исследования на командно-штабной военной игре с профессорско-преподавательским составом академии в феврале 1996 г. – М.: ВАФ. – 1996. – 268 с.
97. Материалы XXXV Военно-научной конференции академии. – СПб.: МАА. – 1997. – 394с.

98. Материалы командно-штабной военной игры с профессорско-преподавательским составом МАА в феврале 1998 г. –СПб.: МАА. -1998. –250с.
99. Международное право. Ведение боевых действий. Сборник Гаагских конвенций и иных соглашений. –М.: МККК, 1995. –С.14.
100. Международное право. –М.: Международные отношения, 1998. –254 с.
101. Итоги оперативной и боевой подготовки объединенных и национальных вооруженных сил стран НАТО за 1996 год. – М.: ГШ ВС РФ, ГРУ. 1997. – 76 с.
102. Сингаевский Б.Ф., Потупов В.А. Особенности боевых действий войск, боевого применения и боевой подготовки артиллерии в условиях демократической республики Афганистан. -Ч.1. –Л.: ВАА, 1986. -52 с.
103. Организационно-штатная структура объединений, соединений и частей Сухопутных войск и основы их применения в операции (бою). СПб. –М.: ВАА, 1993. -88 с.
104. Тактика действий соединений и частей мобильных сил в вооруженных конфликтах и региональной войне. Учебное пособие. –М.: ВАФ, 1993. 250 с.
105. Мобильные силы в операции (бою). –М.: ВАФ, 1993. –100 с.
106. Никитин Н.С. Подразделения в бою. –М.: Воениздат, 1990. –208 с.
107. Глазунов Н.К., Никитин Н.С. Операция и бой. –М.: Воениздат, 1992. 320 с.
108. Разведывательная сводка №7 (457). на 1.1.98. М.: ГШ ВС РФ, ГРУ. 1998. – 283 с.
109. Чугунов В.С. Тенденции развития тактики общевойскового боя по опыту локальных войн. Дис. ... КВН. – М.: ВАФ, 1995. – 175 л.
110. Боевой Устав Сухопутных войск. Часть 1 (дивизия, бригада, полк). М.: Воениздат, 1989. -535 с.
111. Опыт боевых действий в горно-пустынной местности. -Часть первая. - М.: Воениздат, 1991. –386 с.

112. Подготовка и ведение военных действий в локальных войнах и вооруженных конфликтах. – Военно-теоретический труд ВА ГШ, 1993. 536 с.
113. Войны второй половины XX века / Авт.-сост. А.Н.Гордиенко. – Минск: Литература, 1998. –554 с.
114. Синицкий А. Некоторые тактические выводы из опыта агрессивной войны США против Вьетнама // Военная мысль. –1979. -№6. –С.53-57.
115. Цветков А., Царьков В. Борьба с нерегулярными (повстанческими) силами // Зарубежное военное обозрение. –1994. -№9. –С.15-20.
116. Халиков Б.Р. Подготовка и ведение боя частями МСД по ликвидации контрреволюционных бандформирований. Дис...к.в.н. -М.: ВАФ, 1989. 225 с.
117. Миллер Д. Коммандос: формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений. –Минск: Харвест, 1998. –512 с.
118. Козлов Е. ВДВ в локальных войнах // Армейский сборник. –1997. -№8. -С.88-92.
119. Материалы командно-штабной военной игры с профессорско-преподавательским составом МАА в феврале 1998. – СПб.: МАА, 1998. 250с.
120. Боевой устав артиллерии сухопутных войск. Часть 1. Дивизия, бригада, полк. -М.: Воениздат,1989. -511с.
121. Мосалев В.А. Подразделение БЛА "Феникс" сухопутных войск Великобритании // ЗВО. – 2000. – №8. – С.18-19.
122. Artur Golawski. Magic Words: Restructuring and Modernisation. // Polska Zbrojna. –2002. -№34. –S.11-14.
123. Материалы по НИР. –Москва: ВАФ, 1995. –587 с.
124. Бочкарев В. Характер войн и вооруженных конфликтов в современных условиях. –М.: ВА ГШ, 1994. –124 с.
125. Ориентировочный перечень и краткая характеристика основных учебных мероприятий объединенных и национальных вооруженных сил НАТО, нейтральных стран, восточно-европейских и прибалтийских

- государств в Европе и на Атлантике на 1998 год. – М.: ГШ ВС РФ, ГРУ, 1998. – 97 с.
126. Научный сборник №6. Научно-теоретические положения по основам подготовки и совместного применения группировок Вооруженных Сил Российской Федерации, других войск и органов в вооруженном конфликте. –М.: ЦВСИ ГШ ВС РФ, 1998. – 66 с.
127. Методика оценки боевых возможностей общевойсковых группировок и математического обоснования принимаемых решений.-М.: ВАФ, 1990. 174с.
128. Тактика действий мятежников в Афганистане. -Штаб ТуркВО, 1985. 89 с.
129. Уроки чеченского кризиса (Краткий обзор событий и выводов). –М.: ГШ ВС РФ, 1996. –84 с.
130. Разведывательная сводка №1 (445) на 1.1.97. – М.: ГШ ВС РФ, ГРУ, 1997. – 440 с.
131. Российская Федерация: безопасность и военное сотрудничество. Информационно-аналитический журнал "Обозреватель – observer". -М., 1995. -С.75-84, 108, 109, 347.
132. Ежедневные справки на доклад оперативной группы ГШ СВ по Чеченской республике. –М.: ВА ГШ, 1999. –Т.II. –1124 с.
133. Дударчик Ю.Л. Применение мотострелковой бригады в вооруженном конфликте по опыту Чеченской войны 1994-1996 гг. –Дис....к.и.н. –М.: ВПА, 1997.-238 л.
134. Батюшкин С. Ставка на внезапность. / Армейский сборник. –2002. №10. –С.29-34.
135. Козлов С. и др. СПЕЦНАЗ ГРУ. Пятьдесят лет истории, двадцать лет войны. 3-е изд. –М.: SPSL – “Русская панорама”, 2003. –600 с.
136. Михалев С.Н. Военная стратегия: Подготовка и ведение войн Нового и новейшего времени. / Вступ. ст. и ред. В.А.Золотарева. –М.: Жуковский: кучково поле, 2003. –952 с.

137. Киселев В.А. Блокирование и окружение противника. –Армейский сборник. –№9, 2002. –С.29-32.
138. Булатов А.Ф. Способы овладения городами и условия их применения. –М.: Военная мысль. -№2. –2001. –С.23-28.
139. Максимов Ю.П. Обсуждаем Боевой устав. –М.: Военная мысль. -№4. 2002. –С.12-21.
140. Малая война. Организация и тактика боевых действий малых подразделений: хрестоматия / Сост. А.Е.Тарас. –Мн.: Харвест, 2003. 512с.
141. Трошев Г. Моя война. Чеченский дневник окопного генерала. –М.: Вагриус, 2001. –320 с.
142. Матяш В.Почему гибнут колонны. // Спецназ. –«2-3. –2000. –С.4-9.
143. Стаськов Н.В. Воздушно-десантные войска будущего. –М.: Военная мысль. -№5. –1999. –С.10-16.
144. Одинцов В. Региональные войны: нужны штурмовые орудия // Техника и вооружение. -2001. -№2. –С.22-25.
145. Лобов В.Н. Военная хитрость: Из теории и истории. –М.: Воениздат, 1992. –254 с.
146. Слипченко В. В третьем тысячелетии мир ожидают совсем другие войны // Независимое военное обозрение. –2000. -№8. –14-23.
147. Наставление объединенных вооруженных сил НАТО АТР-35 (А) «Основы боевого применения соединений и частей сухопутных войск стран НАТО». –М.: ГШ ВС СССР, ГРУ. –1986. –230 с.
148. Гареев М.А. Афганская страда. 3-е изд., перераб. И дополн. –М.: Инсан, 2002. –416 с.
149. Два письма – одно мнение. Спецназ. -№4-6. -1998. –С.22-24.
150. Дегтярев А. Командиры на войне. // Солдат удачи. -№4. 2001. С.17-20.
151. Каратуев М.И., Чернигель В.Я. Особенности боевых действий войск, боевого применения РВ и А в вооруженных конфликтах. Учебное пособие. –СПб.: МАА, 1996. – 40 с.
152. Шестопапов В.И., Кузьменко И.И. Разведка полевой артиллерии. Учебное пособие. –СПб.: МАА, 1997. – 142 с.

153. Военный энциклопедический словарь.-М.: Военное издательство, 1986.-683с.
154. Система 2К21 82-мм миномёта 2Б9. Техническое описание и инструкция по эксплуатации.-М.: Воениздат, 1979. -216с.
155. Вооруженные силы зарубежных стран. Зарубежное военное обозрение -№1 – М.: Красная Звезда, 1999. С. 37-64.
156. Каратуев М.И. Боевое применение артиллерии легкой мотострелковой дивизии из состава Мобильных Сил в наступательных действиях в локальной войне в горно-лесистой местности. -Дис. ...к.в.н. -С-Пб.: МАА, 1997.
157. Килулин В.В. Некоторые взгляды на боевые действия в городе. -М.: Военная мысль. -№3. –1998. –С.42-45.
158. Российский Государственный Архив новейшей истории (РГАНИ, бывший ЦХСД – Центр хранения современной документации). –Ф.5. Оп.60. Д.19.
159. Букреев Ю.Д. Контртеррористическая операция. –М.: Военная мысль. -№3. –2000. –С.5-23.
160. Прилищ А. Курсом бойової підготовки // Арсенал. –2002. (Спецвипуск). –С.IV.
161. Державний архів СБУ. –Спр.39064. –Арк.52 зв. -53 зв.
162. Майоров А.М. Правда об Афганской войне: Свидетельства главного военного советника. –М.: Права человека, 1996. –345 с.
163. ЦАМО РФ. –Ф.64. иак. –Оп.174045. –Д.186. –Л.32.
164. International Defence Rewiew. –1992. -№6. –Р.685-686.
165. Круглов В.В. О тенденціях развития вооруженной борьбы // Военная мысль. –1998. -№2. –С. 36-43.
166. ЦХСД. –Ф.5. –Оп.58. –Д.263. –Л.38-41.
167. ЦДАВО України. –Ф.1077. –Оп.1. –Спр.28. –Арк.3, 44.